

Міністерство освіти і науки
України
Інститут спеціальної педагогіки
НАПН України

***ПРОГРАМА З КОРЕКЦІЙНО-
РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ***

«РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ»

***ДЛЯ 5-9 КЛАСІВ СПЕЦІАЛЬНИХ
ЗАГАЛЬНООСВІТНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ
ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ***

5-9 класи

Омельченко І.М., Федорович Л.О.

Київ – 2016

УДК 376 – 056.34 : 37.016 : 811. 161.2 028. 31

ББК:74.3+74.268.1 Укр

П –78

Автори-розробники програми:

ОМЕЛЬЧЕНКО Ірина Миколаївна, кандидат психол. наук, с.н.с., старший науковий співробітник лабораторії інтенсивної педагогічної корекції Інституту спеціальної педагогіки НАПН України;

ФЕДОРОВИЧ Людмила Олександрівна, кандидат пед. наук, доцент.

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України №1148 від 26.09.2016)*

Рецензенти:

КАЛІНІНА Т. С., кандидат психологічних наук, завідувач секції спеціальної та інклюзивної освіти Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти».

ЯЛОВА О. В., директор Комунального закладу «Харківський спеціальний навчально-виховний комплекс №8» Харківської обласної ради.

Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для 5-9 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку [Електронний ресурс] / І.М. Омельченко, Л.О. Федорович. – К, 2016. – 113 с.

У програмі із корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для 5-9 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із ЗПР запропоновано зміст та очікувані результати корекційно-розвиткової роботи з розвитку: лінгвопсихологічних передумов мовленнєвої діяльності та спілкування; усного та писемного зв'язного мовлення; читацької (літературної) діяльності; усвідомленого спілкування і комунікативної регуляції.

Упровадження програм сприятиме розширенню можливостей розвитку усного та писемного зв'язного мовлення, читацької діяльності та формуванню ключової комунікативної компетентності шляхом запровадження інноваційного змісту та сучасних науково-методичних підходів (системного, компетентнісного, психолінгвістичного, нейропсихологічного, особистісно-комунікативного та герменевтичного) реалізації корекційно-розвиткової роботи з учнями основної ланки освіти із затримкою психічного розвитку.

Програми адресовані вчителям-логопедам, учителям-дефектологам різних типів навчальних закладів, які відвідують школярі із ЗПР, науково-педагогічним працівникам вишів, студентам ВНЗ, усім, кого цікавлять проблеми розвитку мовлення і формування усвідомленого спілкування та комунікативної регуляції в зазначеній категорії дітей.

ЗМІСТ

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	5
1.1. Мета та завдання програми «Розвиток мовлення» для 5-9 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку.....	5
1.2. Лінгвопсихологічна характеристика мовленнєвої діяльності та спілкування учнів основної ланки освіти із затримкою психічного розвитку.....	7
1.3. Модулі реалізації змісту та сучасні науково-методичні підходи з розвитку мовленнєвої діяльності та спілкування учнів основної ланки освіти із затримкою психічного розвитку.....	10
2. ПРОГРАМИ З КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ «РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ» ДЛЯ 5-9 КЛАСІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	24
2.1. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для п'ятих класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку.....	24
2.2. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для шостих класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку.....	39
2.3. Програма з корекційно-розвиткової «Розвиток мовлення» роботи для сьомих класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку.....	56
2.4. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для восьмих класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку.....	72
2.5. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для дев'ятих класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку.....	88

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ І РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ В УЧНІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	105
ДОДАТКИ.....	112

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для 5-9 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку розроблена на виконання Наказу Міністерства освіти і науки України від 23.01.2015 р. №44 «Про розроблення корекційно-розвиткового та методичного забезпечення спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів». Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 22.04.2014 № 504 (зі змінами) заняття з розвитку мовлення в умовах спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів проводять спеціалісти навчального закладу: вчитель-дефектолог, вчитель-логопед.

1.1. Мета та завдання програми «Розвиток мовлення» для 5-9 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку

Корекційно-розвиткові заняття з курсу «Розвиток мовлення» – важлива складова курикулуму спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, навчально-реабілітаційних центрів, інтегрованих та інклюзивних класів для дітей із затримкою психічного розвитку, яка покликана сприяти цілеспрямованому удосконаленню мовних, мовленнєвих і соціально-комунікативних умінь і навичок у зазначеній категорії дітей. Його основною метою є формування ключової комунікативної компетентності через розвиток її основних складових: мовної, мовленнєвої, прагматичної, соціокультурної і читацької у школярів із затримкою психічного розвитку (далі ЗПР).

Для реалізації основної ідеї (мети) вирішуються наступні *стратегічні та тактичні завдання*:

- *удосконалення* навичок слухання (розуміння) текстів діалогічного і монологічного характеру, що належать до різних стилів та жанрів мовлення;
- *вправляння* у сприйманні на слух прямо не вираженої емоційно-оцінної інформації, розрізнення на слух відомої й нової інформації, поділ прослуханих текстів на частини, розуміння логічного й емоційно-оцінного компонентів їх змісту;
- *формування* діалогічного мовлення відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної із життєвим досвідом учнів (діалоги етикетного характеру, діалог-розпитування), за поданим початком, малюнками та ін.;
- *розвиток* монологічного мовлення шляхом вправляння в побудові творів-розповідей, творів-описів, творів-оповідань, докладних та вибіркового переказів текстів різних стилів та жанрів (усно та письмово);

- *набуття* умінь оформляти ділові папери (листи друзям, рідним, план роботи, оголошення, розписку, протокол, витяг із протоколу, заяву, автобіографію, резюме та ін.);

- *удосконалення* синтаксичної, граматичної та стилістичної складової мови та мовлення при побудові висловлення та речення;

- *подолання* у школярів із ЗПР дизорфографій (стійких специфічних порушень письма, що виявляються у недостатньому опануванні орфографічної навички);

- *розширення* фонетичних, лексичних та морфологічних знань, на які спирається грамотне письмо, а також опанування вміннями ними користуватися під час письма;

- *розвиток* навичок читання (мовчки та вголос) текстів різних стилів та жанрів мовлення;

- *вправлення* у докладному та вибірковому переказі текстів різних стилів та жанрів мовлення;

- *розвиток* умінь цілісного сприймання, розуміння та інтерпретації текстів;

- *удосконалення* вмінь пов'язувати зміст окремих речень із загальним змістом тексту та здатності до побудови висловлювань із елементами міркувань та узагальнень;

- *розвиток* смислового плану вербальної інформації в процесі уточнення та диференціації основних семантичних парадигм, що складають основу логіко-граматичних конструкцій, смислоутворюючих зв'язків слів, аналогій, в ході розвитку умінь інтерпретувати абстрактно-переносний смисл прислів'їв;

- *удосконалення* форм розуміння, що складає основу ознайомлювального, вивчального та переглядового видів читання;

- *формування* рефлексії прочитаного на основі роботи з образно-інформаційними текстами (аналіз глибинного смислу тексту, складання оціночних суджень, визначення авторської інтенції (наміру), передача смислу прочитаного за допомогою виразних засобів у процесі читання вголос, самостійне використання прийомів розуміння відповідно до комунікативних установок);

- *формування* спілкування у хронотопічному (часопросторовому) вимірі як основи для успішних безпосередніх та опосередкованих комунікативних дій (механізми видів: міжсуб'єктного, внутрішньосуб'єктного, та парасоціального спілкування);

- *розвиток* розуміння соціально-комунікативних ситуацій через усвідомлення та переосмислення дій Іншого в причино-наслідкових та прогностичних закономірностях;

- *присвоєння* ціннісних орієнтацій у спілкуванні (цінності пізнання, цінності Я, цінності Іншого, цінності суспільної діяльності, цінності відповідальності).

Корекційно-розвиткові заняття із «Розвитку мовлення» – багатофункціональні. Комунікативно-мовленнєві та соціально-комунікативні

уміння і навички є базовими для освоєння інших компетентностей; формуються на уроках, корекційно-розвиткових заняттях і в позаурочний час; мають не лише предметний, а й загальнонавчальний характер; є засобом вивчення всіх шкільних курсів.

1.2. Лінгвопсихологічна характеристика мовленнєвої діяльності та спілкування учнів основної ланки освіти із затримкою психічного розвитку

Найбільш характерні специфічні труднощі мовленнєвого та соціально-комунікативного розвитку учнів 5-9-х класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із ЗПР:

1. Особливості усного мовлення. Специфіка фонетико-фонематичної складової мовлення:

- випадки недорозвинення фонематичного сприймання;
- порушення звуковимови, що найчастіше проявляються в недостатній автоматизованості та диференційованості звуків;
- нечітка дикція, порушення складової структури слів;
- за наявності фонетико-фонематичних порушень у дітей спостерігаються заміни і змішування букв, що відповідають неправильно вимовленим звукам.

2. Особливості лексико-граматичної складової мовлення:

- аграматизми як в усному, так і в писемному мовленні, більш поширеним є експресивний аграматизм на рівні речення та тексту;
- як в усному, так і в писемному мовленні рідко послуговуються складними реченнями (складносурядними, складнопідрядними), середня довжина речення складає 3-7 слів;
- неточне розуміння значення деяких слів (низькочастотних, абстрактного значення);
- низький рівень умінь підбирати споріднені, однокореневі слова, синоніми, антоніми, омоніми.

3. Особливості зв'язного усного та писемного мовлення:

- труднощі при побудові оповідань, переказів за планом, і, навпаки, у процесі складання плану тексту;
- синтаксичні, граматичні, стилістичні помилки при побудові речень;
- в самостійних письмових роботах часто використовують «штампи», «стійкі висловлювання», які за змістом не завжди збігаються з основною темою;
- викладають власні думки в письмовій формі контекстно, що відповідає усній формі мовлення;
- в творах і викладі матеріалу частіше, ніж у їхніх однолітків, які навчаються в загальноосвітній школі, зустрічаються жаргонізми, молодіжний сленг;
- спостерігається низький рівень сформованості програмування, регуляції і контролю у письмовій діяльності;

- поширенні множинні орфографічні помилки у всіх видах робіт (диктантах, викладах, творах), хоча відповідні правила більшість дітей знають;

- при підвищенні ступеню самостійності письмових робіт та зниженні ступеню зовнішнього контролю час виконання завдання і кількість орфографічних помилок різко зростає;

- при вирішенні орфографічних завдань частіше орієнтуються на зорову, слухову або моторну пам'ять;

- ускладнене написання творів, що пов'язані з особистими переживаннями, ставленням до певних подій і явищ, естетичними почуттями, учні із ЗПР воліють описувати зовнішні події, їм простіше придумати історію, ніж описати те, що з ними особисто відбувалося;

- труднощі регулювання та контролю письмової діяльності виявляються в тому, що діти акцентують увагу на «технічній» і «смісловій» складовій письма тільки на уроках української мови, а на інших предметах гуманітарного циклу вони більше зорієнтовані на передачу основного смислу, без урахування правил орфографії та каліграфії;

- нестійкий почерк, порушення каліграфії;

- непостійне вживання понять «звук», «буква», «морфема», що свідчить про неточність оволодіння значенням цих понять;

- стійке негативне ставлення до виконання письмових завдань.

4. Особливості читацької (літературної) діяльності:

- воліють читати «про себе», а не вголос;

- читання монотонне, невиразне, низький рівень автоматизованого читання;

- якщо інструкція пред'являється в друкованому вигляді, учні гірше її сприймають;

- недостатнє використання школярами із ЗПР інтонаційно-виразних засобів для передачі смислової структури прочитаного дає підстави констатувати, що для них виразні засоби мовлення (інтонація, розділові знаки) не є безпосередніми носіями смислу в письмовому тексті;

- недоліки передачі основного смислу прочитаного, невміння знаходити ключові слова в процесі ознайомлювального читання відображає недостатню сформованість розуміння-гіпотези. У значної частини школярів із ЗПР перед читанням і в його процесі не виникає смислова здогадка про подальший розвиток сюжету, про ступінь значущості окремих фрагментів тексту, про їх роль для розуміння змісту в цілому, що призводить до нецілеспрямованого процесу осмислення прочитаного, що здійснюється без урахування комунікативної установки.

- недостатній розвиток в учнів із затримкою психічного розвитку розуміння-об'єднання спостерігається у вивчальному читанні. Труднощі композиційно-сміслового аналізу тексту і формування на його основі цілісного образу змісту не дозволяє передати всю сукупність зв'язків і відносин при переказі, продуктивно використовувати виразні засоби при читанні вголос. Зазначені особливості свідчать, що осмислення тексту не

сприймається учнями із ЗПР як активний, цілеспрямований аналітико-синтетичний процес;

- порушення становлення різних форм розуміння (розуміння-впізнавання, розуміння-гіпотези, розуміння-об'єднання) призводить до того, що у школярів з даним видом дизонтогенезу спостерігається недорозвиток розуміння смислу як низького рівня узагальнення, що забезпечує формування інтелектуального почуття розуміння, так і більш високого рівня узагальнення, на якому відбувається інтеграція елементів (частин) тексту в єдине ціле.

5. Особливості усвідомленого спілкування та комунікативної регуляції.

Вивчення особливостей розвитку міжособистісних стосунків із однолітками у молодших підлітків із затримкою психічного розвитку засвідчило, що рівень благополуччя більшості підлітків із ЗПР на відміну від дітей із типовим психофізичним розвитком (далі ТПР) у системі міжособистісних стосунків виявився незадовільним. При оцінюванні однолітків у дітей із ЗПР домінує зневажливе ставлення до них як тенденція у всіх типах класів, порівняно велика кількість школярів перебуває в несприятливих статусних категоріях; більшість підлітків із ЗПР на відміну від підлітків з ТПР, не відчуває потреби у визнанні, мають місце негативні установки в спілкуванні. Спілкуючись з однолітками та дорослими учні із ЗПР у поведінці виявляють конфліктність, агресивність, імпульсивність.

В учнів із ЗПР у ситуації взаємодії за напрямом реакцій домінують екстрапунітивні, що спрямовані на зовнішні обставини («Це все ти»), а інтрапунітивні, що спрямовані на самого себе («Я сам винний») та імпунітивні, що тлумачать ситуацію як неминучу подію («Так мало бути») виражені меншою мірою. Серед інтрапунітивних та імпунітивних реакцій частіше перевага віддається імпунітивним реакціям. Домінуючим типом реагування в ситуації фрустрації є екстрапунітивні реакції егозахисного типу. Відтак, у дітей цієї категорії спостерігається низька здатність до гнучкої, адаптивної поведінки та відсутність самостійних конструктивних способів реагування на фрустрацію у ситуації соціальної взаємодії.

Особливе значення має спілкування з учителем для старших підлітків із затримкою психічного розвитку. Потреба в неформальному, довірливому спілкуванні з дорослим виступає як найважливіше новоутворення цього віку, що сприяє формуванню позиції дорослої людини, становленню життєвого самовизначення та загалом обумовлює успішність їх соціальної адаптації та інтеграції в суспільстві.

Ставлення до інших людей, в тому числі і до вчителя, у підлітків із ЗПР бідні, недиференційовані, фрагментарні. Зазначена група дітей, на відміну від розумово відсталих, більше співвідносить емоційні вияви з ситуацією взаємодії, що дозволяє цим дітям краще регулювати свою поведінку. Визначаючи більш-менш успішно за зовнішнім виглядом емоції інших людей, діти із затримкою психічного розвитку часто не можуть охарактеризувати та визначити власний емоційний стан в тій чи іншій соціально-комунікативній ситуації.

Для учнів із ЗПР, які відвідують спеціальні загальноосвітні навчальні заклади більш властиве визнання значущості дорослого та авторитетність позиції вчителя, у них менш виражений рівень тривожності і страхів у стосунках із вчителями. Позаяк, діти віддають перевагу спілкуванню з дорослими або з дітьми старшими за себе, але і в цих випадках не проявляють значної активності.

Підліткам із ЗПР притаманний низький рівень міжособистісного спілкування, що свідчить про існування труднощів у розумінні та прогнозуванні поведінки людей, в сприйманні відтінків мовлення людини та невербальних виявів її поведінки, що в свою чергу ускладнює взаємини та знижує можливості соціальної адаптації.

Порушення психічної сфери при ЗПР призводять до її якісної своєрідності, що виявляється в особливостях, які полягають у специфіці розвитку структурних компонентів саморегуляції: активності, рефлексії, ціннісних орієнтацій; динаміці їх розвитку, зв'язності і механізмах здійснення регуляції. Орієнтовно в кінці підліткового віку у частини підлітків із ЗПР спонтанно виникають новоутворення, пов'язані зі становленням регулюючої ролі Я. Але, без спеціально організованого освітнього середовища необхідні регуляторні механізми, цілісність і взаємопов'язаність структури комунікативно-особистісної саморегуляції сформуватися не зможуть в силу недостатності не тільки регуляторної, а й когнітивної сфери. Відтак, розробка напрямів розвитку усвідомленого спілкування та комунікативно-особистісної саморегуляції підлітків з ЗПР набуває великого значення.

1.3. Модулі реалізації змісту та сучасні науково-методичні підходи з розвитку мовленнєвої діяльності та спілкування учнів основної ланки освіти із затримкою психічного розвитку

Програма з «Розвитку мовлення» структурована за модулями, в яких розкривається зміст корекційно-розвиткової роботи з опанування лінгвопсихологічних передумов мовленнєвої діяльності та спілкування, специфіка засвоєння усного та писемного зв'язного мовлення, а також враховано особливості розвитку читацької (літературної) діяльності. У відповідності з актуальним для лінгвопсихології принципом тріади мови-мовлення і спілкування запропоновано зміст роботи з формування усвідомленого спілкування та комунікативної регуляції, адже ключовою метою мовної освіти є розвиток комунікативної компетентності.

Відтак, програми корекційно-розвиткової роботи з розвитку мовлення в учнів основної освітньої ланки із ЗПР структурно представлені у вигляді двох колонок: 1) зміст корекційно-розвиткової роботи, який впроваджує вчитель-логопед чи вчитель-дефектолог (з розвитку мовлення) і спілкування (вчитель-логопед та психолог – на корекційно-розвиткових заняттях; вчителі – в межах уроків; вихователі в позаурочний час); 2) очікувані результати корекційно-розвиткової роботи. На нашу думку, під час 1 години в тиждень на корекційно-розвиткових заняттях «Розвиток мовлення» вчитель-логопед

(чи вчитель-дефектолог) загалом реалізують зміст визначений нами в межах перших трьох модулів: лінгвопсихологічні передумови мовленнєвої діяльності та спілкування; усне зв'язне мовлення; писемне зв'язне мовлення; читацька (літературна) діяльність, і при будь-якій можливості інтегрують у структуру занять зміст визначений нами в модулі – усвідомлене спілкування та комунікативна регуляція. Зміст означеного модуля є наскрізним і вкрай нагальним, адже основною метою є опанування мовцями всіх видів мовленнєвої діяльності та вмінь спілкуватися в різних соціально-комунікативних ситуаціях і в усіх сферах приватного та суспільного життя.

Отже, зміст корекційно-розвиткової роботи розкрито через п'ять змістових модулів:

- ❖ Лінгвопсихологічні передумови мовленнєвої діяльності та спілкування.

- ❖ Усне зв'язне мовлення.

- ❖ Писемне зв'язне мовлення.

- ❖ Читацька (літературна) діяльність.

- ❖ Усвідомлене спілкування та комунікативна регуляція.

Визначений зміст із корекційно-розвиткової роботи з розвитку мовлення і спілкування у школярів (підлітків та юнаків) із ЗПР визначається нами на основі таких науково-методичних підходів: **системного, компетентнісного, психолінгвістичного, нейропсихологічного, особистісно-комунікативного та герменевтичного.**

Системний підхід. Системний підхід до структури комунікативної компетентності, яка передбачає наявність здатностей поєднувати мовні засоби із завданнями й умовами спілкування з урахуванням соціальних норм поведінки й комунікативної релевантності висловлення, репрезентуючи єдність мови і мовлення передбачає дослідження культури мовлення як системи, що є виявом внутрішніх якостей, зв'язків і відношень мовлення.

Структура комунікативної компетентності характеризується достатньою кількістю компонентів, які повною мірою перебувають у взаємодії та взаємозумовлюються, оскільки мають властивості варіативності, взаємозалежності, інтегративності. Система комунікативної компетентності представлена в межах програми розвитком мовної, мовленнєвої, читацької, прагматичної і соціокультурної компетенцій.

Мовна компетенція передбачає знання понятійного категоріального апарата науки про мову, що представлений у порівневому описі через чітко визначену систему мовних категорій, їх значень та формальних засобів відображення цих значень. *Мовленнєва компетенція* демонструє знання всіх рівнів (фонетичного, лексичного, словотворчого, морфологічного та синтаксичного); правила оперування мовними одиницями кожного рівня для побудови одиниць більш високого – комунікативних синтаксичних одиниць.

Зміст із розвитку мовних і мовленнєвих компетенцій запропоновано в програмі в межах модулів: усне зв'язне мовлення; писемне зв'язне мовлення.

Усне зв'язне мовлення як форма мовленнєвої діяльності включає розуміння (слухання-аудіювання) звукового мовлення і здійснення

мовленнєвих висловлювань у звуковій формі (говоріння), формування і вдосконалення умінь і навичок зв'язного викладу думок в усній і писемній формі. Розвиток усного зв'язного мовлення передбачає корекційно-розвиткову (логопедичну) роботу з вдосконалення літературної вимови та формуванням словозміни, формотворення, словотворення, побудови словосполучень і речень, вживання слів у відповідності з їх лексичним значенням. Одночасно, розвиток писемного зв'язного мовлення передбачає логопедичну роботу з побудови та мовного оформленням висловлювання, що здійснюються в процесі виконання спеціальних вправ (формування і вдосконалення умінь аналізувати тему, визначати основну думку, скласти план та у відповідності з ним систематизувати матеріал, правильно підбирати мовні засоби).

Читацька компетенція – набута здатність учня до виконання читацьких дій, які сформовані з метою задоволення естетичних, інтелектуальних і діяльнісних потреб людини, що забезпечать діалогічну єдність співпраці з автором, літературним персонажем, проникнення в сутність твору, розуміння текстових і підтекстових уявно змодельованих картин життя тощо. В процесі корекційно-розвиткової (логопедичної) роботи вдосконалюються вміння читати, сприймати надруковане; відбувається оволодіння навичками самостійної й продуктивної праці з різноманітними друкованими та електронними джерелами інформації, удосконалюються вміння користування довідково-пошуковим апаратом бібліотеки, прикнижковою бібліографією, іншими сучасними джерелами інформації. Зміст із розвитку читацької компетенції окреслено в програмі в межах модуля: читацька (літературна) діяльність, що передбачає формування 4-х груп читацьких умінь: знаходження очевидної інформації; формулювання висновків; інтерпретація та узагальнення інформації; аналіз і оцінювання змісту, мовних особливостей і структури тексту.

Прагматична компетенція передбачає наявність умінь уживати висловлювання відповідно до комунікативних намірів мовця та ситуативних умов спілкування (знання відповідностей між комунікативними намірами (інтенціями) та висловлюваннями, що їх реалізують; знання відповідників між варіативною формою висловлювань, що реалізують один і той же намір, та ситуативними умовами комунікативно-мовленнєвого акту; вміння реалізовувати комунікативний намір шляхом вибору мовленнєвої дії відповідно до вимог ситуації та логіки перебігу комунікативно-мовленнєвого акту). *Соціокультурна компетенція* є засобом опанування національних, загальнолюдських культурних і духовних цінностей, нормами, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, націями, сприяють естетичному й морально-етичному розвитку особистості, органічному входженню її в соціум. В основі зазначеної компетенції добір, опрацювання й конструювання тематично та стилістично орієнтованих текстів, що забезпечать розвиток комунікативних умінь і навичок. Зміст із розвитку прагматичної та соціокультурної компетенцій виокремлено в програмі в межах модуля: усвідомлене спілкування та комунікативна регуляція.

Позаяк, комунікативна компетенція особистості в умовах мережевого суспільства включає рівність таких форм взаємодії, як спілкування із реальним партнером (міжсуб'єктне), з одного боку, і самоспілкування та спілкування з уявними партнерами як моделями суб'єктів (інтрасуб'єктне), з іншого. Крім цих двох видів спілкування сучасний школяр опосередковано залучений до взаємодії з медіа, що формують парасоціальну взаємодію з медіаперсонажем. Парасоціальне спілкування означається в медіапсихології як уявлювана безпосередньо (face-to-face) взаємодія, що виникає між медіаперсонажем і його аудиторією¹. Поведінка цих персонажів у ході кожної інтерактивної події допомагає глядачеві сформуванню думки про цей персонаж, яка потім переноситься в наступний парасоціальний епізод взаємодії. При цьому відбувається підміна реального міжсуб'єктного спілкування дитини парасоціальними стосунками, які характеризуються розривом емоційності й участі в комунікативній події. Дитина постійно залучаючись до екранної реальності вибудовує взаємини з медіаперсонажами «там» у віртуальному світі, і постійно інтенсивно живе «не тут» (О. Вознесенська, Л. Найдьонова, Г. Мироненко).

Комунікативна компетенція передбачає крім здібностей розуміти та послуговуватись умінням взаємодіяти з різними суб'єктами здатність: давати соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації, в якій має відбутися спілкування; програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації; занурюватися в соціально-психологічну атмосферу ситуації спілкування; здійснювати соціально-психологічне управління процесами спілкування.

Соціально-комунікативні ситуації (Н. Гончарук, Г. Горох, І. Омельченко, Дж. Остін, І. Семенюк, Д. Серль) сприяють ефективному формуванню культури мовлення у підлітків і юнаків із затримкою психічного розвитку. Комунікативними ситуаціями називають такі, які мовець здійснює відповідно до інтенцій (намірів), мотивів, мети і завдань мовленнєвого спілкування та згідно із соціальними і культурними нормами мовленнєвої поведінки, прийнятими у певному соціокультурному середовищі та наближеними до реальності. У якості наукового орієнтира використано психологічну класифікацію комунікативних актів Н. Гончарук, яка виокремлює наступні їх типи: мотивостимулюючі; інформаційні, інтерактивні; директивно-вольові, експресивно-комунікативні; егоцентричні, морально-етичні та ритуальні.

Компетентнісний підхід реалізується не тільки в навчальній і позанавчальній діяльності, але й у ході корекційно-розвиткової роботи з розвитку мовлення у підлітків та юнаків із затримкою психічного розвитку. Компетентнісний підхід в сучасних умовах приходить на зміну традиційним знанням, умінням і навичкам і забезпечує дітей корисними компетенціями, необхідними для впевненого і успішного досягнення цілей в реальних

¹ *Медіаосвіта та медіаграмотність*: підручник для студентів педагогічних коледжів / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенко; За науковою редакцією В. В. Різуна. – Київ: Центр Вільної Преси, 2014. – С. 267.

життєвих умовах. Компетенція відрізняється від знань, умінь і навичок тим, що вона завжди пов'язана з психологічною готовністю до співпраці та взаємодії в процесі вирішення різних проблем і передбачає наявність певних морально-етичних установок, ціннісних ставлень і якостей особистості.

Компетентнісний підхід у корекційно-розвитковій роботі з розвитку мовленнєвої діяльності та спілкування в учнів із ЗПР базується на низці принципів: *а) комунікативно-когнітивної спрямованості; б) особистісної спрямованості; в) рефлексії.*

Принцип комунікативно-когнітивної спрямованості. Комунікативність проявляється в тому, що, по-перше, корекційно-розвитковий процес передбачає оволодіння комунікативними вміннями спрямованими на створення усних та письмових висловлювань, текстів, здатних функціонувати як засіб спілкування в актуальних для даного контингенту учнів контекстах та ситуаціях; по-друге, в різних умовах (у навчальній діяльності, на корекційних заняттях, у позаурочний час) мають враховуватись комунікативні потреби учнів; по-третє, мовний матеріал опановується відповідно до його комунікативних функцій. Особливе значення має когнітивна спрямованість навчання, що виявляється в тому, що в навчальному процесі важливу роль відіграє пізнавальна діяльність учнів, розвиток їх творчого мислення в діалогічних моделях взаємодії.

Принцип особистісної спрямованості передбачає загальнокультурний розвиток особистості. В межах компетентнісного підходу провідною компетенцією вважається комунікативна. Основними структурними складниками комунікативної компетенції, дослідженими та описаними ученими є лінгвістичний, дискурсивний, прагматичний, стратегічний (діяльнісний) і соціокультурний. При поетапному формуванні комунікативної компетенції в усному та писемному мовленні необхідно контролювати свої мовні дії, учні із ЗПР поступово оволодівають здатністю породжувати висловлювання, текст самостійно, без допомоги педагогів та без використання допоміжних прийомів і засобів. Учитель-логопед (або вчитель-дефектолог) має поступово розвивати компетенції, адже потрібно кожен раз пред'являти зовнішній зразок, так як учням із ЗПР складно самостійно відтворювати письмові мовні дії, використовувати мовні засоби, адекватні меті спілкування. Фахівець у процесі корекційно-розвиткової роботи використовує методи та прийоми: усне коментування, детальне пояснення, усне рецензування відповідей, вільний виклад відповіді, розповідь правила, пояснення визначення та інші.

Принцип рефлексії. Рефлексія пов'язана з такими компонентами мовленнєвої діяльності як контроль, аналіз, самоконтроль. У процесі створення усних та письмових висловлювань, текстів учні реалізують певну програму породження мовлення, задану ситуацією спілкування. При програмуванні та створенні висловлювань вони постійно здійснюють контроль своїх дій у внутрішньому мовленні та через зовнішнє оформлення усних та письмових висловлювань.

В межах формування в учнів із ЗПР міжсуб'єктного, внутрішньосуб'єктного та парасоціального спілкування також важливо враховувати принцип рефлексії. Рефлексія і, відповідно, рефлексивність за спрямованістю буває інтрапсихічною – здатність до сприймання своєї психіки та інтерпсихічною – здатність до розуміння психіки інших людей.

У спілкуванні принцип рефлексії реалізується в залежності від її типів: інтелектуальної, кооперативної, комунікативної та особистісної. Інтелектуальна рефлексія передбачає уміння суб'єкта виділяти, аналізувати і співвідносити з предметною ситуацією власні дії. Кооперативний аспект рефлексії включається в активній соціальній взаємодії і слугує механізмом розвитку усвідомлення Іншого та розвитку діяльності. Комунікативний аспект рефлексії виступає як взаємовідображення партнерів зі спілкування. Особистісний аспект рефлексії, виявляється в процесах переосмислення і формування нових образів Я в ході активної комунікативної діяльності.

Якщо учень із ЗПР індивідуально вирішує завдання, наприклад, при підготовці домашніх завдань, то для отримання успішного результату може бути достатньо інтелектуальної рефлексії. Коли ж завдання вирішується в присутності референтної особи (тобто вчителя або більш встигаючого учня), але без реального спілкування і взаємодії з ним у вигляді допомоги в пошуку рішення, то до розумового процесу, крім інтелектуальної рефлексії, залучається ще й особистісна рефлексія. Якщо ж пошук рішення (чи отримання результату) здійснюється в процесі безпосереднього спілкування з іншими учнями (наприклад, при груповій дискусії під час корекційно-розвиткових занять чи в позаурочній діяльності), то включається також і комунікативна рефлексія. Коли цей процес організується вчителем (у ситуаціях проблемного або ігрового навчання), то крім інтелектуальних, особистісних, комунікативних типів рефлексії здійснюється також і кооперативна рефлексія.

Відтак, у процесі організації корекційних занять з розвитку мовлення, варто брати до уваги, що в результаті одномоментної взаємодії декількох типів рефлексії реалізуються якісно різні і більш складні психічні новоутворення, ніж при функціонуванні окремого з типів.

Таким чином, компетентнісний підхід передбачає, що учень усвідомлює постановку завдання, оцінює новий досвід, контролює ефективність власних дій та координує її з іншими учасниками взаємодії.

Психолінгвістичний підхід. З психолінгвістичної точки зору ми розглядаємо поняття системного порушення мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку. Аналіз літератури із зазначеного питання, показує, що під дефініцію «системні порушення мовлення» часто підводять різні поняття. Одні автори називають порушення мовлення системними, якщо вони входять як один із компонентів до складу складних форм дизонтогенезу і супроводжують дезінтеграцію розвитку сенсорно-перцептивної, когнітивної, афективно-вольової сфери дитини (О. Безрукова, М. Єрмак), інші розглядають виокремлені порушення не з психолого-педагогічної точки зору, а з неврологічної, вважаючи порушення мовлення системними, якщо вони

входять у якість симптому в неврологічний синдром (О. Безрукова). Найбільш близькою для нас у науковому сенсі є точка зору на системні порушення мовлення тих науковців, які розглядають цю форму мовленнєвої патології з психолінгвістичних позицій. Представники психолінгвістичного підходу (О. Аркадьєва, Л. Андрусишин, Л. Бартенєва, І. Глущенко, Е. Данілавічутє, Ю. Рібцун, Є. Соботович, Л. Трофименко, В. Тищенко, Л. Халілова та ін.) називають порушення мовлення системними, в тому випадку, якщо «поломка» однієї із системоутворюючих ланок мовленнєвопороджуючого та мовленнєвосприймаючого утворення призводить до порушень у роботі мовномовленнєвого механізму в цілому. Наприклад, порушення процесів звукорозрізнення, тобто порушення засвоєння фонологічної підсистеми мови (фонематичного слуху) призводить до специфіки засвоєння морфологічної, лексичної і синтаксичної його підсистем. Або, порушення, що виникають на етапі внутрішнього програмування, характерним чином неминуче проявлять себе і на зовнішньому рівні реалізації мови; спотворене формування словотворчих навичок в усному мовленні відображається на письмі у вигляді специфічних помилок.

Корекційно-розвиткова (логопедична) робота з 5-го класу підпорядковується інтересам розвитку усного та писемного мовлення учнів. Оскільки, письмо є складним психічним процесом, що включає як вербальні, так і невербальні форми психічної діяльності, відтак його розлади носять системний характер, тобто письмо порушується як цілісний психічний процес (Л. Цветкова). Специфічні помилки в писемному мовленні в учнів із ЗПР набувають системного характеру, при цьому механізми зазначеного розладу виявляються на різних рівнях психічного відображення.

З метою реалізації психолінгвістичного підходу в розвитку мовлення в учнів із ЗПР важливим вбачаємо реалізацію наступних його положень (В. Ковшиков, В. Петухов, 2007):

- наявність органічного зв'язку між мовленнєвою діяльністю і немовленнєвою;
- складна функціональна організація мовленнєвої діяльності, тобто цілеобумовлена, спрямована на досягнення результату;
- цілісність мовленнєвої діяльності, тобто поєднання всіх форм мовлення, взаємодія складових її компонентів (фонетико-фонологічних, лексико-семантичних, синтаксичних), етапів і рівнів мовленнєвого процесу;
- визначальне значення «семантики мовлення», тобто обумовленість компонентів мовленнєвої діяльності значенням і смислом її продуктів і результатів;
- нерозривний зв'язок мовленнєвої діяльності з особистістю, тобто процес породження і сприймання мовлення може зреалізуватись тільки за умови психічної та інтелектуальної активності особистості.

Таким чином, системне порушення мовлення може бути самостійною (первинною) формою мовленнєвої патології і розглядатися як загальний

недорозвиток мовлення (при алалії, дизартрії), так і виступати супутнім, вторинним розладом: системним порушенням усного та писемного мовлення у дітей із розумовою відсталістю, із затримкою психічного розвитку тощо.

Нейропсихологічний підхід. У сучасних підходах до діагностики порушень психічного розвитку все частіше використовуються апаратні методи дослідження (електроенцефалографія, нейросонографія, позитронно-емісійна томографія і магнітно-резонансна томографія, ультразвукові дослідження головного мозку). Затримка психічного розвитку з позицій нейропсихології і психофізіології відноситься до варіанту порушеного розвитку. У роботах Т. Ахутіної, С. Котягіної, Н. Семаго, А. Семенович, Л. Цветкової, А. Цветкова та інших йдеться про необхідність диференційованого підходу до даної категорії дітей і пропонується факторний аналіз психічних процесів.

Розуміння механізмів порушень усного, і особливо, писемного мовлення та виявлення закономірностей корекційно-розвиткової роботи передбачає застосування знання про мозкову організацію мовлення. Мозкова основа письма передбачає інтегративне функціонування не однієї, а низки ділянок мозку. Забезпечення механізму функціональної системи процесу письма охоплює діяльність різних ділянок кори лівої півкулі мозку та системи (акустичної, оптичної, моторної) аналізаторів. Кожна складова механізму забезпечує нормальний перебіг лише однієї якої-небудь ланки в структурі письма, а всі разом – нормальні умови для здійснення цілісного процесу письма. Забезпечення функціонування реалізується трьома основними блоками мозку (за О. Лурією):

I блок – блок регуляції тону та бадьорості. Підтримка активного тону кори у ході письма. Формування цього блоку мозку триває до 3 років.

II блок – блок прийому, переробки і зберігання інформації. Формування цього блоку відбувається до 12 років. Блок забезпечує наступні функції:

- опрацювання слухо-мовленнєвої інформації – фонемне розпізнавання, пізнання лексем, слухо-мовленнєву пам'ять.
- опрацювання кінестетичної інформації – диференціацію артикулем; кінестетичний аналіз графічних рухів.
- опрацювання зорової інформації – актуалізацію зорових образів букв та слів.
- засвоєння полімодальної інформації – орієнтацію елементів букви, рядків у просторі, зорово-моторну координацію, актуалізація зорово-просторових образів слів.

III блок – блок програмування, регуляції і контролю. Формування починається після 12 років. Блок забезпечує наступні функції:

- еферентну (серійну) організацію рухів – моторне (кінетичне) програмування графічних рухів.
- регуляцію психічної діяльності – планування, реалізацію і контроль акту письма.

Порушення функціонування вище схарактеризованих блоків викликає труднощі письма.

Комплексне обстеження невстигаючих школярів із ЗПР різного ступеня Е. Семерницької, дозволило співвіднести виявлені у них відхилення з недостатньою зрілістю різних мозкових структур і виділити *три основних нейропсихологічних профілі розвитку*: симптоми першого профілю співвідносяться з дисфункцією скронево-лобних відділів лівої півкулі: зниженням обсягу слухомовленневої пам'яті, посиленням гальмування і зниження міцності слідів, парафазіями, погіршенням регуляції і контролю вербально-мнестичної діяльності; другий профіль виявляється в слуховій і зоровій пам'яті, в просторових помилках, у феномені дзеркальних рухів, що пов'язані з дисфункцією правої півкулі мозку; третій профіль пов'язаний з білатеральною дисфункцією лівої і правої півкуль.

Розуміння наявного механізму порушень писемного мовлення в учнів із ЗПР можливе при врахуванні наступних умов: по-перше, аналіз співвідношення специфічних помилок різних типів; по-друге, вивчення взаємозв'язку порушень письма, усного мовлення та інших психічних функцій. Виконання першої умови реалізується при використанні психолого-педагогічних методів дослідження дисграфії. Друга умова може бути зреалізована тільки при застосуванні поряд з психолого-педагогічними, нейропсихологічних методів діагностики.

Письмо та усне мовлення включає серійну організацію рухів, розлади якої особливим чином відображаються на обох психічних функціях.

У нейропсихологічних дослідженнях, на відміну від педагогічних, велика увага приділяється труднощам навчання, що пов'язані з функціональною слабкістю III блоку мозку, до складу якого входять а) серійна організація рухів і мовлення; б) програмування, регуляція і контроль діяльності. У школярів із ЗПР з функціональною слабкістю III блоку мозку на письмі виявляються такі специфічні помилки: персеверації, антиципації, пропуски букв і складів, порушення позначення меж речень і слів. Труднощі серійної організації рухів і дій позначаються на стані практично всіх рівнів усного мовлення: артикуляційному, синтаксичному, семантичному.

На сьогодні в нейропсихології дитячого віку намітилася тенденція дослідження труднощів в усному та писемному мовленні, зумовлених гностичною лівопівкулевою або гностичною правопівкулевою недостатністю. Лівопівкулеві гностичні порушення позначаються на стані всіх компонентів усного мовлення. У цих дітей спостерігаються дефекти звуковимови та спотворення звуко-складової структури складних слів. Цікаво, що на відміну від школярів із регуляторними труднощами, діти з гностичними лівопівкулевими порушеннями частіше виявляються неспроможними у відтворенні складової структури слів, і при цьому спотворюють звуковий склад слів. При вимові складних слів можливі фонетичні заміни. Лексичні порушення учнів із ЗПР цієї групи виражаються в бідності словникового запасу, парафазіях. Особливості граматичного ладу

мовлення виявляються в помилках узгодження частин мови, коли для висловлення будь-якого значення обирається невірна граматична форма. Переважаючими помилками в писемному мовленні є змішування букв, що позначають подібні за акустико-артикуляційними ознаками звуки: парні дзвінки і глухі, м'які і тверді приголосні, свистячі і шиплячі. В основі зазначених помилок – недостатня сформованість фонематичного сприймання, що зумовлює виникнення дисграфії як порушення в оволодінні фонематичним принципом письма, який характеризується повторюваними помилками, що носять стійкий характер і проявляється в усіх видах письмових робіт.

Порушення мовленнєвого розвитку у дітей із ЗПР можуть бути наслідком правопівкулевих дисфункцій. При цьому для усного мовлення дітей характерні вербальні труднощі, які не завжди компенсуються надмірним використанням займенників. Часті лексичні заміни можуть мати вербально-перцептивний відтінок. В цілому порушення письма у дітей з несформованістю переробки інформації за правопівкулевим типом можна охарактеризувати так: різноманітність специфічних помилок; велика кількість змішувань графічно подібних букв, дзеркальних помилок, перестановок букв, помилок позначення меж слів; переважання пропусків і змішування букв, що позначають голосні звуки. Присутність у писемному мовленні дитини таких помилок свідчить про візуально-просторову (холістичну) дисграфію та дизорфографію. Дизорфографія – це стійке порушення здатності формування морфологічного принципу письма, тобто невміння застосовувати орфографічні правила у ході письма. Дисграфія і дизорфографія є двома незалежними розладами, що можуть зустрічатися як ізольовано, так і поєднуватися між собою.

До процесу письма має відношення увесь мозок, усі коркові відділи й спільна робота усіх цих морфологічних утворень мозку складає мозкову основу процесу письма. Найбільшу участь беруть наступні ділянки кори головного мозку:

Лобна ділянка (ліва півкуля) відповідає за організацію довільних рухів, за рухову організацію мовлення (центр Брока), за планування і регуляцію діяльності. *Скронева ділянка*: слуховий, гностичний центр мовлення (центр Верніке) відіграє важливу роль в організації механізмів пам'яті. *Потилична ділянка* відповідає за сприймання і переробку зорової інформації. *Тім'яна ділянка* відповідає за просторову орієнтацію (м'язово-кінестетичні відчуття).

Усі мозкові зони функціонують за принципом динамічної локалізації, що зумовлює можливість компенсації порушеної діяльності будь-якої з ланок цієї системи, забезпечуючи письмо.

В зміст корекційно-розвиткових занять із урахуванням локальної функціональної недостатності певних зон мозку в учнів із ЗПР доцільно включати нейропсихологічні техніки.

Для дітей, у яких недостатньо сформований підкорковий рівень, включати вправи на взаємодію лівої і правої частини тіла (кінезіологічні та тілесні). З метою активізації тім'яних зон мозку найбільш ефективним є

використання масажу та самомасажу (щодня); пальчикової гімнастики; ігор з предметами, що мають різну фактуру; ліплення і малювання букв, цифр.

Для розвитку тім'яно-потиличної зони рекомендуємо використовувати: ігри та вправи на розвиток зорової рецепції: різні картинки, нісенітниці, ігри-лабіринти, зашумлені фігури, перекреслені зображення; ігри та вправи на освоєння простору: вправи перед дзеркалом, рух у різних зонах простору, ходіння за орієнтирами.

Для стимуляції скроневих зон доцільно створити гармонійне звукове середовище, що сприятиме розширенню слухового сприймання за рахунок використання природних, побутових шумів, аудіо записів голосів тварин і птахів. Велике значення для активізації лобних зон відводиться формуванню програми дій (постановка цілей і завдань). Для цього дітей потрібно навчати виконувати завдання за заданою інструкцією (покроково); працювати над засвоєнням правил і норм поведінки; розвивати комунікативну та емоційно-вольову сфери; сприяти розвитку узагальнюючої функції слів (закінчи речення, знайди схожість і відмінність, підбери загальне слово, завдання на класифікацію).

Особистісно-комунікативний підхід є базовим для розуміння проблеми подолання мовленнєвих та соціально-комунікативних труднощів у дітей із затримкою психічного розвитку в ході корекційно-розвиткової роботи. Концептуальною ідеєю зазначеного підходу є положення про взаємозв'язок і взаємозалежність особистості та комунікативної діяльності в процесі формування навичок соціальної взаємодії, уявлень про особливості комунікативних труднощів як системного комплексу комунікативної дезадаптації, що включає особистісний, комунікативний, когнітивний компоненти у дітей із системними порушеннями мовлення (Т. Волковська, І. Мартиненко). Врахування співвідношення структурних компонентів комунікативної дезадаптації виступає провідною умовою реалізації диференційованого підходу до вибору методів педагогічної та психологічної допомоги підліткам та юнакам із затримкою психічного розвитку, які мають крім первинної затримки психічного розвитку супутні порушення усного та писемного мовлення та симптомокомплекс комунікативних труднощів.

В аспекті вивчення і формування спілкування у школярів із затримкою психічного розвитку ми вважаємо, що на часі подолання монологічної парадигми комунікативної діяльності, усвідомлення цінності «Іншого», що актуалізує діалогічне спілкування (зовнішній і внутрішній діалог), який стає ключовим фактором розвитку особистості. Категоріальною основою особистісно-комунікативного підходу, який означається нами як процес та стан взаємодії людини через міжсуб'єктну (послугуючись зовнішнім діалогом) та внутрішньосуб'єктну (активізуючи механізм внутрішнього діалогу) взаємодію, на основі яких «Я» усвідомлює себе, відкриває та актуалізує свою самість через знаходження й визначення себе в Іншому. Іншим може бути «Я», «Ти», «Воно», «Ми». Інші об'єктивуються в людях, природі, суспільстві, культурі, космосі, божестві, тексті, комп'ютері (О. Бодальов, М. Каган, І. Омельченко). Спілкування в системі «Я-Інший»

проголошує першочергову роль, цінність Іншого, Інший визнається як рівноправний, актуалізується відповідальність за Іншого. Спілкуючись із Іншим підліток присвоює такі ціннісні орієнтації, як *цінності пізнання* (ініціатива та самостійність), *цінності Я* (доброзичливість, зацікавленість, розуміння, асертивність, діалог), *цінності Іншого* (дружба, толерантність, повага, довіра, взаєморозуміння, співчуття, співпереживання), *цінності суспільної діяльності* (взаємодія, співробітництво, співтворчість), *цінності відповідальності* (духовність, свобода, любов, рішення, вибір) тощо.

Герменевтичний підхід. Сучасний учень із затримкою психічного розвитку в умовах мережевого суспільства має не лише запам'ятовувати інформацію, але й покликаний до опанування здатністю її аналізувати, розуміти та інтерпретувати. Серед розмаїття підходів до потрактування тексту герменевтичний підхід розглядають як один з найголовніших, оскільки він передбачає розкриття смислів тексту, а отже, й технологію його розуміння. Герменевтика – наука про мистецтво розуміння. А. Єршова і В. Букатов розглядають герменевтику як науку про мистецтво розуміння як літературних, так і будь-яких інших текстів: живописних, музичних, математичних, довідкових та ін. З позицій герменевтики, виховання – це звернення до психічного досвіду суб'єкта, до його «життєвого світу», який проявляється як переживання.

В руслі герменевтичного підходу розуміння тексту передбачає розкриття його смислів, які не виражені експліцитно, та рух від розуміння частин до прогнозування змісту цілого і навпаки – від розуміння цілого до усвідомлення змісту частин. Відтак, метою читання художнього твору у цьому підході є входження в герменевтичне коло твору, тобто в задум автора, і розуміння смислу цілого тексту на основі аналізу частин, що впливає з передбачення смислу цілого.

Герменевтична технологія будується як робота з переживаннями дітей, їх спогадами, очікуваннями, фантазіями. Важливими атрибутами розвитку стають дитячі вірші, самодіяльні пісні, есе, автобіографічні записки, щоденники, листи. Ці продукти дитячої вербальної творчості повинні бути прийняті спеціальними педагогами та психологами: не проаналізовані та оцінені, а визнані як особистісна цінність зростаючої людини, якій дозволяється бути самотньою. Герменевтичне прийняття дитини не відбудеться без рефлексії дорослим власного дитячого досвіду, своїх дитячих переживань, «проживання» спогадів із дитинства.

Розвитковий потенціал герменевтики має сприяти розумінню учнем себе та Інших. Розуміння в герменевтиці розглядається як процедура осмислення та осягнення будь-яких виявів людської культури. Тому, для виховання дуже важливо звернення до класичних зразків у літературі, музиці, образотворчому мистецтві, де головні смисли, вже витлумачені великими авторами, і треба тільки відкритися їм.

Художній текст за П. Рікером включає такі етапи: *сприймання тексту, ідентифікацію і рефлексію*. Перший етап передбачає усвідомлення дитиною-читачем тексту автора. Усвідомлення досягається за допомогою порівняння

літературного твору з реальністю у якій перебуває особа автора (письменника, вчителя, учня із затримкою психічного розвитку); психологія автора твору та його героїв; подібні літературно-художні тексти. Наступний етап роботи з літературно-художнім твором можна назвати «зануренням» у художню логіку тексту. Етап ідентифікації виявляється у співставленні літературних образів із власним Я, особистим досвідом. Вчитель може використовувати прийом полімодальної ідентифікації у відповідності з ситуацією спілкування та життєвим досвідом.

Ідентифікація виходячи від особливостей тексту може бути: асоціативна – порівняння себе з героєм сюжету як персонажем з котрим події відбуваються в уявному світі; адміративна – порівняння читачем себе з героєм, який вчиняє прийнятні для нас з точки зору моралі та ціннісних орієнтацій учинки та навпаки; симпатична – зіставлення себе читачем з буденним героєм; іронічна – критичне ставлення читача до героя, який вчиняє не прийнятні для нас з точки зору моралі та універсальних цінностей вчинки.

Розвиток особистісної рефлексії засобами художньої літератури, зокрема формування рефлексивної позиції у взаємодії з читацькою позицією можливе шляхом діалогізації взаємодії учня із затримкою психічного розвитку з художнім текстом (на уроках та в позаурочний час).

Необхідність діалогізації навчальної діяльності на уроках літератури та корекційно-розвиткових заняттях, передбачає, по-перше, виявлення учнем із ЗПР прихованої діалогічності текстів і, по-друге, розгортання внутрішнього діалогу учня. Внутрішній діалог підлітків із ЗПР із текстами, читання мовчки, зазвичай доповнюється читанням уголос, зовнішнім діалогом, що функціонує у ході міжсуб'єктного спілкування на уроках літератури, корекційно-розвиткових занять та в позаурочний час в системах «вчитель-учень», «учень-учень», «учень-учні» й здійснюється завдяки активізації прийомів комунікативної та кооперативної рефлексії.

Більшості підлітків із ЗПР властива недостатньо сформована читацька позиція, яка характеризується спрощеною рефлексивною позицією. Такі учні схильні до самосимпатії на основі вже досягнутих результатів й усталеного досвіду розуміння самого себе, що свідчить про фіксований, непродуктивний характер рефлексивної позиції. Низький рівень розвитку особистісної рефлексії учнів із ЗПР, що поєднується із несформованою читацькою позицією характеризується незадіяністю критеріїв усвідомленої оцінки та аналізу власних позитивних якостей і вад, спрощеністю та малоструктурованістю предмета особистісної рефлексії, збідненим репертуаром рефлексивних дій на тлі загально позитивного ставлення до самого себе.

Передумовою розвитку у підлітків і юнаків із ЗПР читацької позиції є сформованість у них належного рівня читацького досвіду, грамотності, наявність емоційного відгуку на текст як основи подальшої ідентифікації з ним. У процесі формування міжсуб'єктного та внутрішньосуб'єктного спілкування важливо поєднувати розвиток читацької позиції з рефлексивною позицією учнів

із ЗПР, що передбачає насамперед розвиток здатності до рефлексування, яке полягає в розширенні поля рефлексування (предмета рефлексії) й умінні застосовувати різноманітні рефлексивні дії. Для цього доцільно організувати рефлексивне оточення на уроках та корекційно-розвиткових заняттях. Основними методами є колективне обговорення та індивідуальний аналіз художніх творів, що передбачає актуалізацію складових не лише особистісної (учнівські твори), але й кооперативної та комунікативної рефлексії (діалоги, диспути, групові презентації творів). Формування рефлексивної позиції відбувається на основі стимулювання самоінтересу, сприяння розвитку в них позитивного самоствалення, віри в себе, у спосіб ведення читацького щоденника, в якому зазвичай представляються самостереження учнів із ЗПР. Реалізуючи внутрішній та зовнішній діалог з низкою художніх творів, висловлюючи власну думку з приводу прочитаного, учні осмислюють свою поведінку і вчинки в минулому, взаємини з однолітками й дорослими, свої ідеали, цінності, плани на майбутнє.

2. ПРОГРАМИ З КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ «РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ» ДЛЯ 5-9 КЛАСІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для п'ятих класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку

Усього: 35 (1 година на тиждень); I семестр – 16 год.; II семестр – 19 год.

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
МОДУЛЬ I. ЛІНГВОПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СПІЛКУВАННЯ	
<p>Розвиток немовленнєвих процесів.</p> <p><i>Розвиток гностико-практичних функцій:</i> пізнавання зображень предметів, орієнтування в схемі власного тіла, розвиток оптико-просторового гнозису і праксису, розвиток буквеного гнозису, розвиток і відтворення ритму.</p> <p><i>Розвиток суцесивних та симультанних функцій:</i> розрізнення, запам'ятовування і відтворення часових і просторових послідовностей, вербальних стимулів, дій, символів, звукових ритмів, зображень, пред'явлених у певній послідовності.</p> <p><i>Розвиток мовнорухового аналізатора:</i> артикуляційного і голосового апарату, дихальної функції, просодичних компонентів мовлення (дикція, темп, ритм, інтонація, паузація, наголос), літературної вимови голосних і приголосних звуків, у складах і словах різної структури, реченнях, текстах.</p>	<p>Володіє навичками оптико-просторового гнозису і праксису, буквеного сприймання і відтворення звуків та ритмів.</p> <p>Володіє окремими навичками суцесивного (оптико-просторового) і симультанного аналізу та синтезу.</p> <p>Користується навичками правильного дихання, голосоведення, правильної вимови голосних і приголосних звуків, у складах і словах різної структури, реченнях, текстах.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p><i>Розвиток мовнослухового аналізатора:</i> розвиток механізмів сприймання, розуміння, слухової уваги, зорової, мовнослухової і мовнорухової пам'яті, фонологічної структури слова, слухового та слухо-просторового гнозису, фонематичного сприймання на перцептивному рівні; слухового контролю, фонематичних уявлень та механізму співвідношення звукових одиниць мови і графічних одиниць письма, звуків і букв, мовного аналізу та синтезу.</p> <p>Розвиток мовленнєвих процесів.</p> <p><i>Розвиток здатності упродовж певного часу утримувати слова і словосполучення,</i> необхідні для осмислення висловлювання та слухати, повторювати в інтервалах речення з різною кількістю слів (7-10 слів і більше) на різну лексичну тематику, відновлювати слова у реченні (різні частини мови), закінчення у словах, тощо.</p> <p><i>Розвиток інтонаційного слуху і здатності визначати на слух основні типи інтонаційних конструкцій речень у тексті (пов'язаному з лексичними темами), розуміння текстів діалогічного та монологічного характеру, що належать до різних стилів: розмовного, художнього, наукового та трансформування почуті речення у різні варіанти речень на письмі.</i></p> <p><i>Розвиток внутрішнього програмування:</i> формування внутрішнього програмування зв'язних висловлювань; розвиток внутрішнього програмування окремих</p>	<p>Користується навичками фонематичного сприймання на перцептивному рівні, розрізняє склади, слова різної структури, речення, тексти.</p> <p>Володіє навичками визначення на слух інтонаційних конструкцій речень у тексті, розуміє діалогічні й монологічні тексти розмовного, художнього, наукового стилю.</p> <p>Користується навичками слухання і розуміння речень із різною кількістю слів (7-10 слів і більше) на різну лексичну тематику.</p> <p>Володіє навичками трансформування почутих речень у різні варіанти речень на письмі.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
висловлювань, тобто глибинно-семантичної структуризації; <i>формування мовного оформлення висловлювання.</i>	Користується навичками програмування окремих висловлювань, мовного оформлення висловлювання.
МОДУЛЬ II. УСНЕ ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ	
<p>Вдосконалення фонематичного компонента мовлення. Відтворення звуків, складів, слів (підбираються слова, близькі за звучанням), називання заданих звуків, складів, слів. Диференціація вимови наголошених і ненаголошених [e], [и], [o] голосних звуків; твердих і м'яких, дзвінких і глухих приголосних звуків, що позначаються літерами г і г; слів з апострофом, літерами і, є, ю, я, сполученнями букв йо, ьо, префіксів пре-, при-, при-.</p> <p>Вдосконалення граматичного компонента мовлення. Вживання й утворення слів за допомогою префіксів пре-, при-, при-.</p> <p>Вдосконалення лексичного компонента мовлення. Осмислення почутого, перекодування сприйнятого повідомлення й трансформування почутих речень у різні варіанти: перетворення речення у прості в поширені й навпаки, за зразком, порівняти 2 речення і визначити відмінності, об'єднати 2 речення в одне, тощо.</p> <p>Вдосконалення зв'язного мовлення. <i>Діалогічне мовлення.</i> З допомогою вчителя будує діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування, серії малюнків, запитань, певних подій, спостереження. Відтворює сприйняті тексти діалогічного характеру, що належать до</p>	<p>Користується навичками відтворення заданих звуків, складів, слів з наголошеними і ненаголошеними [e], [и], [o] голосними звуками; твердими і м'якими, дзвінкими і глухими приголосними звуками; з літерами г і г; слів з апострофом, літерами і, є, ю, я, сполученнями букв – йо, ьо та префіксами – пре-, при-, при-.</p> <p>Володіє навичками словотворення за допомогою префіксів пре-, при-, при- у.</p> <p>Володіє навичками перекодування сприйнятого повідомлення й трансформування речень.</p> <p>З допомогою дорослого та самостійно складає й розігрує усні діалоги певного обсягу (орієнтовно 6-7 реплік для двох учнів) відповідно до запропонованої ситуації спілкування, зразка, за опорними словами, досягаючи</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>різних стилів, типів і жанрів мовлення та дає оцінку тексту з погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення.</p> <p><i>Монологічне мовлення.</i> З допомогою дорослого переказує докладно (усно) почуті й прочитані тексти художнього й наукового стилів мовлення (обсягом 100-150 слів) за складеним простим планом. Усний докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису тварин, роздуму. Докладний переказ тексту наукового стилю. Усний відгук про висловлювання товариша. Усний твір-опис предмета в художньому стилі: лист, замітка в газету (зі шкільного життя) інформаційного характеру. Усний твір-оповідання про випадок із життя. Усний твір-опис тварини в художньому стилі. Розповідь і опис предметів, тварин у вивчених творах; роздуми про вчинки героїв (література).</p>	<p>комунікативної мети.</p> <p>Володіє навичками переказу почутих або прочитаних текстів художнього й наукового стилів мовлення (обсягом 100-150 слів, з допомогою дорослого).</p> <p>Виділяє у прочитаному тексті основну думку, тему, деталі та розуміє послідовність складання простого плану тексту і його структури (за допомогою вчителя).</p> <p>Володіє навичками складання усних творів-описів предметів, тварин та творів-роздумів на основі власного досвіду та ін.</p>
МОДУЛЬ III. ПИСЕМНЕ ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ	
<p><i>Корекція і розвиток письма на основі фонетичного принципу.</i> Диференціація і співвідношення звуків і букв. Аналіз і коментування позначення м'якості приголосних на письмі ь та літерами <i>і, є, ю, я</i>, вживання <i>г і г та щ</i>, ненаголошених голосних, що не перевіряються наголосом та чергування голосних і приголосних звуків [о] -[а], [е] -[і], [е] -[и]; [о],[е] з [і]; [е]-[о] після [ж],[ч], [ш]; [и], [і] після [ж], [ч],[ш], [шч] та [г], [к], [х] у коренях слів; [г], [к], [х] – [ж], [ч], [ш] – [з'], [ц'], [с'].</p>	<p>Користується навичками співвідношення звуків і букв.</p> <p>Намагається правильно позначати м'якість приголосних на письмі ь та літерами <i>і, є, ю, я</i>, вживати <i>г і г та щ</i>.</p> <p>Володіє навичками правильного вживання голосних й приголосних звуків при чергуванні [о] -[а], [е] -[і], [е] -[и]; [о],[е] з [і]; [е]-[о] після [ж],[ч], [ш]; [и], [і] після [ж], [ч],[ш], [шч] та [г], [к], [х] у коренях слів; [г], [к], [х] – [ж], [ч], [ш] – [з'], [ц'], [с'].</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>звуків, складів, слів.</p> <p>Корекція і розвиток письма на основі морфемного принципу. Аналіз і написання префіксів з- (зі-, с-), роз-, без-, пре-, при-, прі-; не з дієсловами; -шся, -ться у кінці дієслів та інших голосних звуків у закінченнях іменників, прикметників, дієслів. Виконання морфемного аналізу.</p> <p>Корекція письма на основі морфологічного принципу. Аналіз і коментування написання основи слова (корінь, суфікс, префікс) і закінчення – значущих частин слова. Уживання частин мови: іменника, прикметника, числівника, займенника, дієслова, прислівника, прийменника, сполучника, частки з іншими частинами мови. Уживання прийменників з іншими частинами мови. Виконання морфологічного аналізу слів.</p> <p>Корекція і розвиток синтаксичного компонента мовлення. Аналіз і коментування речення, його граматична основа (підмет і присудок). Види речень: розповідні, питальні, спонукальні; за емоційним забарвленням: окличні і неокличні. Окличні речення. Складні речення із безсполучниковим і сполучниковим зв'язком. У реченні знаходить вказані елементи (цифри, слова у лапках, слова, написані з великої літери). Виконання синтаксичного розбору речення.</p>	<p>Володіє навичками визначення наголосу і частин слова: кореня, суфікса, префіксу і закінчення у відповідності з програмою української мови.</p> <p>Користується навичками правильного вживання префіксів: з- (зі-, с-), роз-, без-, пре-, при-, прі- у відповідності з програмою української мови.</p> <p>Послугується навичками правильного вживання всіх частин мови: іменника, прикметника, числівника, займенника, дієслова, прислівника, прийменника, сполучника, частки як самостійно, так і з іншими частинами мови. Правильно позначає голосні звуки в закінченнях, префіксах.</p> <p>Володіє навичками визначення видів речення: розповідних, питальних, спонукальних.</p> <p>Послугується навичками роботи з реченням на письмі у відповідності з програмою української мови.</p> <p>Володіє навичками докладного письмового переказу текстів художнього й наукового стилів (обсягом 100-150 слів).</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Корекція і розвиток зв'язного мовлення. <i>Речення.</i> Диференціація відмінностей словосполучення від слова й речення, діалогу від монологу. Відтворення діалогу.</p> <p><i>Текст.</i> Письмовий докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису предмета. Збагачення, уточнення і активізація словника. Письмовий докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису тварини. Письмовий твір-опис предмета в художньому та науковому стилях. Письмовий твір-розповідь на основі власного досвіду в художньому стилі. Письмовий твір-опис тварини в художньому та науковому стилях. Письмовий твір-роздум у художньому стилі.</p>	<p>Користується й складає письмові діалоги обсягом 6-7 реплік, відповідно до запропонованої ситуації, зразка, за опорними словами (за допомогою вчителя)</p> <p>Користується й складає письмові твори-описи окремих предметів, тварин, твори-роздуми на основі власного досвіду, вивчених літературних творів та пише листа рідним, друзям (за допомогою вчителя).</p>
МОДУЛЬ ІV. ЧИТАЦЬКА (ЛІТЕРАТУРНА) ДІЯЛЬНІСТЬ	
<p>Читання мовчки. Аналіз текстів прочитаних «про себе» діалогічного та монологічного характеру, що належать до наступних стилів: розмовного, художнього, наукового; типів: розповідь, опис (предметів, тварин), роздум; жанрів мовлення: оповідання, замітка, стаття, казка, легенда, переказ, пісня, вірш, загадка; прислів'я, приказки (об'єднані певною темою) й виділяє основну думку тексту, тему, деталі та усвідомлює причинно-наслідкові взаємозв'язки в тексті.</p> <p>Читання вголос. Аналіз прочитаних уголос текстів (художніх, науково-популярних). Усвідомлення жанрів</p>	<p>Володіє навичками читання тексту «про себе», загально орієнтується в змісті тексту і розуміє його цілісний смисл та виділяє у прочитаному тексті основну думку, тему та деталі, усвідомлює взаємозв'язки між дійовими особами в тексті.</p> <p>Оперує навичками читання розмовних, наукових і художніх текстів уголос, усвідомлює жанри мовлення та</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>мовлення та постановка запитань до прочитаного й відповіді на них (за допомогою вчителя). Знаходження і виправлення недоліків та помилок в змісті, побудові й мовному оформленні власних висловлювань, оцінювання текстів із погляду їх змісту, форми, задуму і мовного оформлення.</p>	<p>ставить запитання до прочитаного й відповідає на них. Оцінює текст з погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення (за допомогою вчителя).</p>
МОДУЛЬ V. УСВІДОМЛЕНЕ СПІЛКУВАННЯ І КОМУНІКАТИВНА РЕГУЛЯЦІЯ	
<p><i>Міжсуб'єктне спілкування з Іншим у просторі соціуму.</i> Спілкування як співпраця і кооперація. Планування і здійснення навчального співробітництва з учителем та однолітками (методи: складання завдання партнеру, відгук про роботу партнера). Постановка питань та ініціативна співпраця в пошуку та зборі інформації (методи: парна робота з виконання роботи та пошуку інформації, групова робота зі створення проекту чи складання кросворду). Врахування позиції партнера та вирішення конфліктів (методи: діалогове слухання; формулювання запитань для зворотного зв'язку; диспути, дискусії; завдання на розвиток діалогічного мовлення – обговорення, розпитування, переконання, запрошення). Управління поведінкою партнера – контроль, корекція, оцінка його дій (методи: діалогове слухання; формулювання запитань для зворотного зв'язку; диспути, дискусії; завдання на розвиток діалогічного мовлення – обговорення, розпитування, переконання, запрошення).</p>	<p>Виявляє здатність до планування та навчального співробітництва з учителем та однолітками.</p> <p>За прикладом дорослого чи іншої дитини виявляє здатність до формулювання питань.</p> <p>Виявляє здатність до співпраці та збору інформації в процесі взаємодії.</p> <p>Намагається враховувати позицію партнера та уникати конфліктів.</p> <p>За умови виникнення конфлікту вміє залагодити послуговуючись продуктивними стратегіями його врегулювання.</p> <p>За необхідності здійснює контроль, корекцію та оцінку дій партнера.</p> <p>Здатний до формулювання й висловлення власної думки у контексті соціально-комунікативної ситуації.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Розвиток вміння з достатньою повнотою і точністю висловлювати свої думки у відповідності до завдань та умов спілкування (методи: завдання на розвиток монологічного мовлення – розповідь, опис, пояснення).</p> <p>Передача інформації і відображення предметного змісту (методи: рольові ігри в рамках тренінгу, групові ігри).</p> <p>Спілкування як рефлексія.</p> <p>Особистісна рефлексія. Формування знань про свої вчинки й образи власного «Я» як індивідуальності з метою усвідомлення себе як суб'єкта спілкування.</p> <p>Комунікативна рефлексія. Формування уявлень про внутрішній світ іншої людини і причини тих чи інших її вчинків. Організація комунікативної рефлексії, тобто надання собі, своїм способам і результатам взаємодії з оточуючими, об'єктивної оцінки.</p> <p>Кооперативна рефлексія. Формування знань про рольову структуру та позиційну організацію колективної взаємодії.</p> <p><i>Внутрішньосуб'єктне спілкування у просторі «Я» через персоналізованого Іншого.</i></p> <p>Самоспілкування та спілкування з квазісуб'єктом (героєм літературно-художнього твору).</p> <p>Запис учнями своїх думок у письмовій формі. При цьому основною умовою розвитку особистості є занурення людини</p>	<p>Вміє передати інформацію та влучно відобразити при цьому предметний зміст.</p> <p>Усвідомлює власне Я у різних іпостасях та розуміє конкретні вияви ставлення Іншого до себе.</p> <p>Розуміє та інтерпретує вияви внутрішнього світу Іншого у спілкуванні.</p> <p>У процесі взаємодії з Іншим здатний до виявів самоусвідомлення та самооцінювання.</p> <p>Здатний до рольової взаємодії як носій певної ролі (покупець-продавець, вчитель-учень, керівник-підлеглий) у колективі.</p> <p>У процесі колективної взаємодії усвідомлює себе як соціальну одиницю, яка виконує певні функції.</p> <p>Усвідомлює себе в процесі самоспілкування.</p> <p>Здатний до ідентифікації з Іншим, у процесі якої виділяє особистісні риси, способи поведінки, особливості взаємин із ним.</p> <p>Послугується рефлексивним аналізом у ході якого виявляються причини тих чи інших якостей або скоєних</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>у свій внутрішній світ, актуалізація свого життєвого досвіду, пробудження моральних почуттів, емоцій, думок, самоаналіз внутрішніх станів. Основне завдання – незакінчені речення, в яких учень проектує поведінку іншої людини, свій власний спосіб дії, думки, почуття, що актуалізуються в подібній ситуації.</p> <p>Написання листа самому собі, будь-якому персонажу, герою або автору улюбленого твору, значущому для учня.</p> <p>Уявлення учнями себе в ключовій ситуації, описаній в літературно-художньому творі. Оскільки кожен уявляє собі те, що є актуальним у його житті, відбувається стимуляція не тільки роботи уяви, а й активізація життєвого досвіду учнів.</p> <p>Організація імаготерапії через відтворення підлітками в уяві або в реальній поведінці бажаного образу свого «Я». Метод реалізації учнями в ролі автора реалізується через прийоми створення «своїх» творів і розповідей про «свого» улюбленого героя; казкотерапії, арт-терапії.</p> <p><i>Арт-терапевтичні вправи:</i> «Автопортрет», «Намалюй себе твариною», «Я-ідеальний і Я-реальний», «Я в школі», «Я в класі», «Малюнок родини», «Я серед друзів».</p> <p>Уявлення учнями себе одним із героїв літературно-художнього твору, намагатися відчувати те, що відчуває герой в даний момент (запах трави, тепло багаття та ін.).</p> <p>Запропонувати учням розповісти в усній або письмовій формі про свої відчуття і почуття і відповідно порівняти свої</p>	<p>вчинків, відбувається їх оцінка, потім йде процес перенесення цих характеристик на себе і здійснюється порівняння.</p> <p>Виявляє у спілкуванні здатності до розуміння як особистісних властивостей іншої людини, так і власних рис і властивостей особистості.</p> <p>Поступово в ході проведення імаготерапії бажаний образ стає звичним поведінковим стереотипом для учнів.</p> <p>Здатність до усвідомлення і довільної регуляції своїх почуттів, переживань і емоційних станів у процесі самоспілкування та взаємодії з Іншим.</p> <p>Здатність до саморозкриття у спілкуванні, до змін моральної свідомості учнів.</p> <p>Здатність до зворотного зв'язку у спілкуванні.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>відчуття з відчуттями товаришів.</p> <p>Парасоціальне та внутрішньособистісне спілкування з Іншим у просторі культури.</p> <p>Спілкування засобами медіа та з медіаперсоною.</p> <p>Розвиток спільного (мережевого) мислення засобами соціальних мереж, що сприяє формуванню здатностей критикувати і змінювати гіпотези, знаходити помилки, перевіряти та спростовувати певні погляди та теорії.</p> <p>Формування у соціальних мережах толерантності шляхом розширення горизонтів спілкування з індивідами з інших соціокультурних просторів.</p> <p>Опанування децентрованих моделей взаємодії у соціальній мережі.</p> <p><i>Проекти.</i> Аналіз поширених рекламних роликів: разом знайдіть і розпізнайте в них ознаки залякування, перебільшення, обману, маніпуляцій.</p> <p>Розвіювання міфів про надзвичайну красу, ідеальну зовнішність і вічну молодість кінозірок, артистів та інших медіа-героїв.</p> <p>Соціальна реклама. Пошук з дітьми в інтернеті та обговорення зразків соціальної реклами на різні теми: попередження куріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин, безпечна поведінка на дорозі, запобігання</p>	<p>Здатність до використання соціальних мереж із різною метою: критика та зміна гіпотез, знаходження помилок, перевірка та спростування поглядів, теорій.</p> <p>Усвідомлює необхідність толерантного ставлення до людських відмінностей.</p> <p>Виявляє толерантність у взаємодії з однолітками та дорослими.</p> <p>Усвідомлює, що є інша точка зору.</p> <p>Виявляє в поведінці терпиме ставлення до інших точок зору та вміє толерантно та обґрунтовано пояснити свою позицію.</p> <p>Вміє розпізнавати в рекламі ознаки залякування, перебільшення, обману, маніпуляцій.</p> <p>Розуміє штучність створення іміджу медіа-героїв.</p> <p>Виявляє здатність до розпізнання міфів щодо медіа-героїв.</p> <p>Обізнаний з негативними наслідками куріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин, безпечною поведінкою на дорозі, запобігання насильству тощо.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>наси́льству тощо.</p> <p>Спілкування з соціокультурним Іншим. <i>Тематика текстів та висловлень.</i> Запорізьке козацтво, герої цієї доби. Українець трипільської доби. Душа народу та особливості Іншого в українській пісні. Самовираження українців у звичаях, традиціях, обрядах та святах. Народні митці України. Шанобливе ставлення до бабусі й дідуся, родичів в українців. «Я – українець (українка)».</p> <p>Усвідомлення причин та прогноз протікання соціально-комунікативних ситуацій.</p> <p>Розуміння ситуацій співпраці.</p> <p>1. Ситуація співпраці з однолітками з розподілом функцій. У цій ситуації відбувається перехід з позиції учня на позицію вчителя, який себе навчає самостійно чи з допомогою інших людей.</p> <p>2. Ситуація співпраці з дорослим з розподілом функцій. Зазначена ситуація відрізняється від попередньої тим, що партнером учня виступає не одноліток, а дорослий.</p> <p>3. Ситуація взаємодії з однолітками без чіткого поділу функцій.</p> <p>4. Ситуація конфліктної взаємодії з однолітками.</p> <p>Останні дві ситуації дозволяють виділити індивідуальні стилі співробітництва характерні для дітей: схильність до лідерства, підкорення, агресивність, індивідуалістичні тенденції.</p>	<p>Усвідомлює, що Інший представлений у культурі. Реалізуючи комунікативний намір та мету послуговується текстами та висловлюваннями, що виражають соціокультурного Іншого.</p> <p>Учень виявляє здатність сформулювати питання, що допомагає віднайти інформацію, якої бракує для успішної дії, що є істотним показником його навчальної ініціативності.</p> <p>Здатність учня виявляти ініціативу в ситуації невизначеного завдання: з допомогою питань отримувати інформацію, якої бракує.</p> <p>Учень виявляє у взаємодії з однолітками схильність до лідерства, підкорення, агресивність, індивідуалістичні тенденції.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Виокремлення конфліктно насиченого епізоду літературного твору, де герої знаходяться в ситуації міжособистісного конфлікту. Визначення конфліктних позицій, носіями яких виступають герої.</p> <p>Розподіл ролей між учнями, виходячи з первинної діагностики рівня сформованості конфліктної позиції.</p> <p>Організація ціннісно-сислової діяльності учнів із осмислення продуктивності і непродуктивності конфліктних позицій. Виділення та характеристика конфліктного зіткнення; аналіз емоційного стану; виявлення причини, що спонукала вступити в конфлікт; доведення зайнятої опонентом у супереччі позиції («агресор», «спостерігач», «відповідальний опонент»).</p> <p>Розуміння і реалізація комунікативних актів, як складника соціально-комунікативних ситуацій.</p> <p>Планування комунікативної ситуації, тобто здійснення проблемного аналізу комунікативної ситуації, врахування її ресурсів і можливостей, що ведуть до реалізації намічених цілей.</p> <p>У відповідності з соціально-комунікативною ситуацією здатність до реалізації комунікативних актів у яких відбувається втілення комунікативної інтенції (наміру), мети,</p>	<p>Усвідомлення і довільна регуляція своїх почуттів, переживань і емоційних станів у взаємодії.</p> <p>Здатність до емоційної ідентифікації з будь-яким героєм літературно-художнього твору.</p> <p>Здатність подивитися на себе з боку, скорегувати негативні вияви та сформувані позитивні уявлення про власні реальні якості суб'єкта спілкування.</p> <p>Здатність до осмислення продуктивних стратегій в ситуації конфлікту.</p> <p>Здатність до осмислення непродуктивних стратегій в ситуації конфлікту.</p> <p>Здатність до обґрунтування за допомогою рефлексивного сприймання кращого стилю поведінки в даній ситуації.</p> <p>Проживання ситуацій провокаційного вибору.</p> <p>Здатність до планування комунікативної ситуації у зв'язку з досягненням цілей спілкування.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>що надає висловлюванню конкретної спрямованості. Комуникативні акти для встановлення і підтримання контакту: <i>привітання-зустрічі, прощання, поздоровлення, знайомства, представлення.</i> Комуникативні акти для активізації внутрішньої установки, моральних почуттів та ціннісних орієнтацій: <i>увага, турбота, емоційний вплив.</i></p> <p>Типи комуникативних реакцій у ситуаціях спілкування. Ознайомлення учнів із різними типами реакцій: когнітивними та афективними, конструктивними та деструктивними, спрямованими на зовнішні обставини чи на себе.</p> <p>Цінності спілкування (міжсуб'єктного та внутрішньосуб'єктного) з Іншим. Цінність пізнання. Створення педагогічних умов, за яких підліток відчуває себе першовідкривачем знання, залучається до експериментальної діяльності, емоційно переживає процес пізнання. Формуючи цінність пізнання, слід враховувати психологічні особливості підлітків з ЗПР, перш за все вибіркове ставлення до пізнавальної діяльності та залежність від емоційних аспектів та процесу пізнання. Тому навчання має емоційно прийматися підлітком, викликати інтерес і позитивні емоції, а конкретні знання мають бути осмисленими та затребуваними в діяльності. У навчальній</p>	<p>Виражає комуникативний намір та мету для встановлення і підтримання контакту через висловлювання: <i>привітання, прощання, поздоровлення, знайомства, представлення.</i> Виражає комуникативний намір та мету для активізації внутрішньої установки, моральних почуттів та ціннісних орієнтацій через висловлювання: <i>уваги, турботи, емоційний вплив.</i> Здатність до осмислення продуктивних та непродуктивних реакцій в комуникативній ситуації. Здатність до обґрунтування за допомогою рефлексивного сприймання кращого стилю поведінки в даній ситуації.</p> <p>Здатність до осмислення цінностей пізнання. У спілкуванні намагається виявляти цінності пізнання: <i>ініціативу і самостійність.</i></p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>діяльності слід заохочувати цінності: <i>ініціативу і самостійність</i>.</p> <p>Цінність Я. У навчальному закладі повинні бути створені умови для: пізнання учнями своїх індивідуальних характеристик; розвитку потреби у визнанні; виникнення інтересу до свого життя і прагнення перетворювати себе, перевтілювати та висловлювати себе; розвитку потреби втілювати в життя свій особистісний потенціал. Розвиток цінності Я передбачає включення підлітків із ЗПР у спортивно-змагальницьку, творчу та інтелектуальну діяльність у формі колективних загальношкільних заходів, класних вечорів, клубної діяльності. Важливим є формування цінностей – <i>доброзичливості, зацікавленості, розуміння, асертивності, діалогу</i>.</p> <p>Цінність Іншого. В цінності Іншого необхідно розвивати критичність, одночасно створюючи умови для усвідомлення значущості іншої людини, прийняття її індивідуальності та усвідомлення причетності до вчинків навколишніх для взаєморозуміння в міжособистісній взаємодії. Дієвим фактором вдосконалення цінності Іншого є «Школа спілкування», що проводиться психологом у формі соціально-психологічного тренінгу. Важливим є формування цінностей – <i>дружби, толерантності, поваги, довіри, взаєморозуміння, співчуття, співпереживання</i>.</p> <p>Цінність суспільно-корисної діяльності. Суспільно-корисна</p>	<p>Здатність до осмислення цінностей Я. У спілкуванні намагається виявляти цінності Я: <i>доброзичливість, зацікавленість, розуміння, асертивність, діалог</i>.</p> <p>Здатність до осмислення цінностей Іншого. У спілкуванні намагається виявляти цінності Іншого: <i>дружбу, толерантність, повагу, довіру, взаєморозуміння, співчуття, співпереживання</i>.</p> <p>Здатність до осмислення цінностей суспільно-корисної</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>діяльність є значущою для підлітків із ЗПР. Стимулювання соціальної активності реалізується шляхом організації різних форм соціально-значущої діяльності і цілеспрямованої участі підлітків у доступному перетворенні навколишнього світу. Варто приділити увагу присвоєнню цінностей суспільно-корисної діяльності – <i>взаємодії, співробітництва, співтворчості.</i></p> <p>Цінність відповідальності. Навчання підлітків способам організації поведінки. Цілеспрямоване формування відповідальної поведінки шляхом прилучення до профілактичних заходів із подолання соціального інфантилізму, що передбачають вироблення низки важливих здібностей: приймати рішення і оцінювати їх наслідки, критично мислити, самовиражатися прийнятними способами, усвідомлено робити вибір та зважувати свої можливості. До цінностей відповідальності відносимо: <i>духовність, свободу, любов, рішення, вибір.</i></p> <p>Здійснення цілепокладання в спілкуванні, тобто присвоєння цінностей спілкування та втілення комунікативних цілей в ціннісній поведінці.</p>	<p>діяльності.</p> <p>У спілкуванні намагається виявляти цінності суспільно-корисної діяльності: <i>взаємодію, співробітництво, співтворчість.</i></p> <p>Здатність до осмислення цінностей відповідальності.</p> <p>У спілкуванні намагається виявляти цінності відповідальності: <i>духовність, свободу, любов, рішення, вибір.</i></p>

2.2. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для шостих класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку
 Усього: 35 годин (1 година на тиждень); I семестр – 16 год.; II семестр – 19 год.

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
МОДУЛЬ I. ЛІНГВОПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СПІЛКУВАННЯ	
<p>Розвиток немовленнєвих процесів. <i>Розвиток гностико-праксичних функцій:</i> розвиток уваги, пам'яті, лінгвістичного мислення (здібності до аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення на мовному матеріалі, операцій класифікації і серіації на основі різних лінгвістичних критеріїв), порівняння, співставлення, визначення спільного та відмінного, симультанного (одночасного, нерозчленованого) та сукцесивного (послідовного) аналізу та синтезу.</p> <p>Розвиток мовленнєвих процесів. <i>Розвиток вимови звуків і звукоскладової структури слова, складового аналізу і синтезу, визначення наголошеного складу і наголошеного голосного. Диференціація наголошених і ненаголошених голосних у словах. Сприймання фонем (слухова диференціація дзвінких і глухих, твердих і м'яких приголосних звуків, африкатів і їх компонентів, визначення позиційних чергувань); фонематичний аналіз та синтез. Розвиток фонематичних уявлень, механізму співвідношення звукових одиниць мови і графічних одиниць письма, звуків і букв або мовний аналіз та</i></p>	<p>Володіє навичками оптико-просторового гнозису і праксису, буквеного сприймання і відтворення звуків, ритмів.</p> <p>Володіє окремими навичками сукцесивного, симультанного аналізу та синтезу.</p> <p>Володіє навичками правильного дихання, голосоведення, правильної вимови голосних і приголосних звуків, складового аналізу та синтезу.</p> <p>Послуговується здатністю визначати наголошений склад і наголошений голосний звук, диференціює наголошений і ненаголошений голосний звук у слові.</p> <p>Володіє навичками слухової диференціації дзвінких і глухих, твердих і м'яких приголосних звуків, визначає</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>синтез (речень на слова, складовий, фонемний, морфемний аналіз та синтез). Порівняння мовних одиниць (морфем, слів, речень) за семантичними і формальними ознаками.</p> <p><i>Розвиток здатності утримувати в пам'яті слова і словосполучення</i> необхідні для осмислення висловлювання на задану лексичну тему та перекодування сприйнятого повідомлення, трансформування почутого тексту у різні варіанти (<i>методичні прийоми</i>: знайти в тексті помилки, виокремити із тексту цифри, задані частини мови, поставити питання чи дати на нього відповідь, перетворити і переказати прослуханий діалог у монологічну форму).</p> <p><i>Розвиток інтонаційного слуху і здатності інтонувати прості та складні речення</i> зі звертаннями, вставними словами та однорідними членами речення різних за метою висловлювання.</p> <p><i>Розвиток внутрішнього програмування</i>: формування внутрішнього програмування зв'язних висловлювань; розвиток внутрішнього програмування окремих висловлювань; <i>формування мовного оформлення висловлювання.</i></p>	<p>позиційні чергування.</p> <p>Користується навичками осмислення висловлювання на задану лексичну тему та перекодує сприйняте повідомлення, трансформує почутий текст у різні варіанти.</p> <p>Користується навичками слухання і розуміння речень із різною кількістю слів та за лексичною тематикою.</p> <p>Володіє навичками визначення на слух інтонаційних конструкцій речень у тексті, розуміє діалогічні й монологічні тексти розмовного, художнього, наукового стилів.</p> <p>Володіє навичками трансформування почутих речень у різні варіанти речень на письмі.</p> <p>Користується навичками програмування окремих висловлювань, мовним оформленням висловлювання.</p>
МОДУЛЬ II. УСНЕ ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ	
<p><i>Вдосконалення фонематичного компонента мовлення.</i></p> <p>Диференціація букви і звука. Визначення правильної вимови та наголосу, виконання фонетичного, звукобуквенного та морфемного аналізу простих, складних і складноскорочених</p>	<p>Користується навичками відтворення заданих звуків, диференціацією літер і звуків, фонетичним, звукобуквеним та морфемним аналізом простих, складних і складноскорочених слів.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>слів. Аналіз і коментування застосування сполучних голосних <i>о, е</i> в складних словах, правильне вживання їх у мовленні з прикметниками й дієсловами.</p> <p>Закріплення і коментування вимови звуків – <i>а (-я), -у (-ю)</i> в закінченнях іменників чоловічого роду другої відміни, <i>е, и, і</i> суфіксів: <i>ечок, -ечк, -ичок, -ичк, -інн (я), -ення (-я), -н (я), -инн (я), -ив (о), -ев (о)</i>.</p> <p>Закріплення і коментування правильної вимови прикметників із суфіксами: <i>-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -ськ-, -цьк-, -зьк-</i>, звуків <i>е, о, и</i> в прикметникових суфіксах – <i>ев-(-ев-), -ов-(-йов-, -ьов-), -ин-, -ін-, -ичн-</i>. виправлення недоліків у своєму й чужому мовленні. Уживання загальноновживаних та стилістично забарвлених слів, діалектів, професійних слів та термінів, неологізмів, паронімів, просторічних слів.</p> <p>Вдосконалення граматичного компонента мовлення. Морфологічний і морфемний аналіз і коментування іменників, уживання їх роду, числа, відмінкових форм (кличного відмінка), відмінювання іменників I, II, III, IV відміни (відмінювання іменників чоловічого роду в родовому відмінкові) у діалогах.</p> <p>Аналіз коментування утворення закінчень у іменників: <i>-а (-я), -у (-ю)</i> та <i>е, и, і</i> у прикметникових суфіксів: <i>ечок, -ечк, -ичок, -ичк, -інн (я), -ення (-я), -н (я), -инн (я), -ив (о), -ев (о)</i>.</p> <p>Аналіз і коментування утворення прикметників із суфіксами: <i>-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -ськ-, -цьк-, -зьк-</i>, звуків <i>е, о,</i></p>	<p>Володіє навичками словотворення за допомогою суфіксів іменників та прикметників у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Володіє навичками морфологічного і морфемного аналізу слів у відповідності до програми з української мови.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p><i>и</i> в прикметникових суфіксах – <i>ев-</i>(-ев-), <i>-ов-</i>(-йов-, -ьов-), <i>-ин-</i>, <i>-ін-</i>, <i>-ичн-</i>.</p> <p>Вдосконалення лексичного компонента мовлення. Збагачення словника завдяки розширенню уявлень про довкілля. Уточнення єдності лексичного та граматичного значення слова. Лексичний аналіз і коментування використання в мовленні різних частин мови: іменників (синонімів, омонімів); прикметників (синонімів, антонімів) вищого й найвищого ступенів порівняння; кількісних числівників у поєднанні з іменниками у всіх відмінках та числівників для позначення дат, часу; займенників (особових, зворотних, присвійних, вказівних; питальних й відносних; заперечних; означальних й неозначених). Використання особового займенника. Виконання лексичного розбору речення.</p> <p>Вдосконалення зв'язного мовлення. <i>Діалогічне мовлення</i> відповідно до серії малюнків, запропонованої ситуації, певних подій, спостереження. Відтворення сприйнятих текстів діалогічного характеру, що належать до різних стилів, типів і жанрів мовлення.</p> <p><i>Монологічне мовлення.</i> Усний докладний переказ художнього тексту (обсягом 150-200 слів) розповідного характеру з</p>	<p>Володіє навичками перекодування сприйнятого повідомлення й трансформовання почутих речень у різні види усного мовлення. Послугується та підбирає за допомогою дорослого у мовленні прикметники (синоніми, антоніми), вищого й найвищого ступенів порівняння; кількісні числівники з іменниками у всіх відмінках та числівників для позначення дат, часу; займенників: особових, зворотних, присвійних, вказівних; питальних й відносних; заперечних; означальних й неозначених.</p> <p>З допомогою вчителя буде і розіграє діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування, серії малюнків, запитань, або на основі особистого враження від певних подій досягаючи комунікативної мети. З допомогою вчителя добирає і систематизує для самостійних висловлювань матеріал на основі різних джерел. Володіє навичками переказу почутих або прочитаних текстів діалогічного і монологічного характеру,</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>елементами опису приміщення, опису природи та на основі особистих вражень у художньому стилі за самостійно складеним простим чи складним планом. Вибірковий переказ (обсягом до 150-200 слів) тексту наукового стилю з елементами роздуму.</p> <p>Твір-оповідання за жанровою картиною, на основі побаченого, природи за картиною в художньому стилі.</p> <p>Твір-роздум про вчинки людей. Оцінювання тексту (його змісту, форми, будови, мовного оформлення).</p>	<p>художнього й наукового стилів мовлення (обсягом до 150-200 слів) за самостійно складеним простим чи складним планом (за допомогою дорослого).</p> <p>Користується допомогою вчителя й виділяє у прочитаному тексті основну думку тексту, тему і деталі та розуміє послідовність складання простого плану тексту і його структури.</p> <p>Володіє навичками складання усних творів-оповідань за жанровою картиною, на основі побаченого, природи за картиною в художньому стилі, складає твір-роздум про вчинки людей.</p>
МОДУЛЬ III. ПИСЕМНЕ ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ	
<p>Корекція і розвиток письма на основі фонетичного принципу. Фонематичний аналіз і поєднання частин мови: іменника, прикметника, числівника, займенника з іншими частинами мови, що сприяє розвитку чуття мови.</p> <p>Корекція письма на основі морфемного принципу. Виконання морфемного аналізу слів. Засвоєння абстрактних орфографічних понять із метою розвитку орфографічної пильності та орфографічного контролю з правильним написанням орфограм та користування префіксальним, суфіксальним, префіксально-суфіксальним, безафіксним способами словотворення та складання основ (або слів), аббревіатури, перехід слів із однієї частини мови в іншу.</p>	<p>Користується навичками фонематичного аналізу та правильно позначає голосні та приголосні звуки при чергуванні, м'які приголосні у словах, які позначають різні частини мови.</p> <p>Володіє навичками визначення наголосу і частин слова: кореня, суфікса, префіксу і закінчення у відповідності до програми з української мови.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Морфемний аналіз і коментування орфограм – <i>а (-я), -у (-ю)</i> в закінченнях іменників чоловічого роду другої відміни та літери <i>е, и, і</i> в суфіксах – <i>ечок, -ечк, -ичок, -ичк, -інн (я), -ення (-я), -н (я), -инн (я), -ив (о), -ев (о)</i>; літери <i>е, о, и</i> в прикметникових суфіксах – <i>ев-(-єв-), -ов-(-йов-, -ьов-), -ин-, -ін-, -ичн-</i>.</p> <p>Аналіз і коментування орфограм при утворенні іменників із суфіксом – <i>ин(а)</i> від прикметників на <i>-ський, -цький</i>; буквосполучення <i>-чн-</i> (<i>-инн-</i>); відносних прикметників із суфіксами <i>-ськ-, -цьк-, -зьк-</i> та іменників із суфіксами <i>-ств (о), -зтв (о), -цтв (о)</i>.</p> <p>Аналіз і коментування орфограм у прикметниках із суфіксами: <i>-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -ськ-, -цьк-, -зьк-</i>; – <i>н- і – нн-</i>.</p> <p>Корекція письма на основі морфологічного принципу. Аналіз і коментування орфограми <i>Ь</i> в кінці числівників і перед закінченням у непрямих відмінках.</p> <p>Морфологічний аналіз і коментування правильного вживання кількісних числівників із іменниками у всіх відмінках, числівників для позначення дат, часу (годин), відмінювання займенників усіх розрядів та правопис займенників. Виконання морфологічного аналізу.</p> <p>Корекція синтаксичного компонента мовлення. Аналіз і</p>	<p>Користується навичками правильного вживання суфіксів – <i>ечок, -ечк, -ичок, -ичк, -інн (я), -ення (-я), -н (я), -инн (я), -ив (о), -ев (о)</i> у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Користується навичками морфемного аналізу у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Користується навичками правильного вживання всіх частин мови: іменника, прикметника, числівника, займенника, дієслова, прислівника, прийменника, сполучника, частки як самостійно, так і в поєднанні з іншими частинами мови.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>коментування словосполучення і речення, головних членів речення, простого та складного речення, звертання, вставних слів, однорідних членів речення в простому реченні, прямої мови та діалогу. Закріплення парадигматичних і синтагматических зв'язків слів у реченні. Виконання синтаксичного розбору речення.</p> <p>Корекція і розвиток зв'язного мовлення.</p> <p><i>Речення.</i> Лексичний аналіз і коментування речень, щодо використання всіх частини мови. Вживання слів і речень у діалозі.</p> <p><i>Текст.</i> Складання письмових переказів (<i>навчальних та контрольних</i>) художніх текстів розповідного характеру з елементами опису приміщення, природи, тексту-роздуму за простим і складним планами і творчим завданням.</p> <p>Твір-опис приміщення на основі особистих вражень у науковому стилі. Твір-опис природи за картиною у художньому стилі. Твір-роздум про вчинки людей на основі власних спостережень і вражень у художньому стилі. Твір-оповідання на основі побаченого. Замітка в газету типу роздуму про вчинки людей. Письмовий відгук про невеликий літературний твір.</p>	<p>Користується навичками морфологічного аналізу при написанні слів різних частин мови у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Володіє навичками визначення головних членів речення, видів речення: розповідні, питальні, спонукальні.</p> <p>Володіє навичками роботи з простим і складним реченням на письмі у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Володіє навичками докладного письмового переказу з допомогою простих речень художнього й наукового стилю обсягом 100-150 слів.</p> <p>Послуговуючись допомогою вчителя складає письмові діалоги обсягом 6-7 реплік, відповідно до запропонованої ситуації, зразка, за опорними словами.</p> <p>Користуючись навичками складання письмових творів-описів за картиною, помічає і виправляє свої помилки.</p> <p>Володіє навичками складання творів-роздумів, оголошення, замітки в газету, робить відгук про невеликий літературний твір (за допомогою вчителя).</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
МОДУЛЬ IV. ЧИТАЦЬКА (ЛІТЕРАТУРНА) ДІЯЛЬНІСТЬ	
<p>Читання мовчки. Аналіз прочитаних текстів діалогічного і монологічного характеру, що належать до таких стилів: розмовного, художнього, офіційно-ділового, наукового; типів: розповідь, опис (приміщення, природи), роздум; жанрів мовлення: оповідання, замітка, стаття, п'єса, вірш, казка, байка, легенда, переказ, пісня; загадка, прислів'я, приказка. Осмислення подій прочитаного, а також фразеологізмів, прислів'їв, приказок, крилатих виразів, афоризмів як різновидів фразеологізмів тощо.</p> <p>Оцінює прочитані тексти з погляду новизни, виразності мовного оформлення, задуму мовця, намагається висловити своє ставлення до змісту прочитаного тексту, критично формулюючи власні судження.</p> <p>Читання вголос. Аналіз прочитаних уголос текстів різних стилів, типів, жанрів мовлення, науково-популярних текстів, що належать до таких жанрів мовлення, як оповідання, стаття, замітка, п'єса, казка, байка, прислів'я, приказки, загадки.</p> <p>Поділ речення на смислові відрізки, виділення голосом ключових слів, спроби оцінювання прочитаного з погляду змісту, форми, задуму й мовного оформлення.</p>	<p>Володіє навичками читання незнайомих текстів (різних стилів, типів і жанрів) «про себе».</p> <p>Виявляє загальну орієнтацію в змісті текстів, розуміння та усвідомлення цілісного змісту прочитаного.</p> <p>Послугується навичкою сприймання та ділення текстів на частини і їх називання, аналізує окремі фрагменти та виділяє смислові частини тексту.</p> <p>Володіє навичками читання вголос текстів різних стилів, типів, жанрів мовлення, усвідомлює жанри мовлення та формулює запитань до прочитаного та дає відповіді на них.</p> <p>Користуючись допомогою вчителя робить спроби оцінити текст з погляду його змісту, форми, задуму й мовного оформлення.</p>
МОДУЛЬ V. УСВІДОМЛЕНЕ СПІЛКУВАННЯ І КОМУНІКАТИВНА РЕГУЛЯЦІЯ	
Міжсуб'єктне спілкування з Іншим у просторі соціуму.	

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Спілкування як співпраця і кооперація. Планування і здійснення навчального співробітництва з учителем та однолітками (методи: складання завдання партнеру, відгук про роботу партнера). Постановка питань та ініціативна співпраця в пошуку та зборі інформації (методи: парна робота з виконання роботи та пошуку інформації, групова робота зі створення проекту чи складання кросворду). Враховання позиції партнера та вирішення конфліктів (методи: діалогове слухання; формулювання запитань для зворотного зв'язку; диспути, дискусії; завдання на розвиток діалогічного мовлення – обговорення, розпитування, переконання, запрошення). Управління поведінкою партнера – контроль, корекція, оцінка його дій (методи: діалогове слухання; формулювання запитань для зворотного зв'язку; диспути, дискусії; завдання на розвиток діалогічного мовлення – обговорення, розпитування, переконання, запрошення). Розвиток вміння з достатньою повнотою і точністю висловлювати свої думки у відповідності до завдань та умов спілкування (методи: завдання на розвиток монологічного мовлення – розповідь, опис, пояснення). Передача інформації і відображення предметного змісту (методи: рольові ігри в рамках тренінгу, групові ігри).</p> <p>Спілкування як рефлексія.</p>	<p>Виявляє здатність до планування та навчального співробітництва з учителем та однолітками.</p> <p>За прикладом дорослого чи іншої дитини виявляє здатність до формулювання питань.</p> <p>Виявляє здатність до співпраці та збору інформації в процесі взаємодії.</p> <p>Намагається враховувати позицію партнера та уникати конфліктів.</p> <p>За умови виникнення конфлікту вміє залагодити послуговуючись продуктивними стратегіями його врегулювання.</p> <p>За необхідності здійснює контроль, корекцію та оцінку дій партнера.</p> <p>Здатний до формулювання й висловлення власної думки у контексті соціально-комунікативної ситуації.</p> <p>Вміє передати інформацію та влучно відобразити при цьому предметний зміст.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Особистісна рефлексія. Формування знань про свої вчинки й образи власного «Я» як індивідуальності з метою усвідомлення себе як суб'єкта спілкування.</p> <p>Комунікативна рефлексія. Формування уявлень про внутрішній світ іншої людини і причини тих чи інших її вчинків. Організація комунікативної рефлексії, тобто надання собі, своїм способам і результатам взаємодії з оточуючими, об'єктивної оцінки.</p> <p>Кооперативна рефлексія. Формування знань про рольову структуру та позиційну організацію колективної взаємодії.</p> <p><i>Внутрішньосуб'єктне спілкування у просторі «Я» через персоналізованого Іншого.</i></p> <p>Самоспілкування та спілкування з квазісуб'єктом (героєм літературно-художнього твору). Запис учнями своїх думок у письмовій формі. При цьому основною умовою розвитку особистості є занурення людини у свій внутрішній світ, актуалізація свого життєвого досвіду, пробудження моральних почуттів, емоцій, думок, самоаналіз внутрішніх станів. Основне завдання – незакінчені речення, в яких учень проектує поведінку іншої людини, свій власний спосіб дії, думки, почуття, що актуалізуються в подібній ситуації.</p>	<p>Усвідомлює власне Я у різних іпостасях та розуміє конкретні вияви ставлення Іншого до себе. Розуміє та інтерпретує вияви внутрішнього світу Іншого у спілкуванні. У процесі взаємодії з Іншим здатний до виявів самоусвідомлення та самооцінювання.</p> <p>Здатний до рольової взаємодії як носій певної ролі (покупець-продавець, вчитель-учень, керівник-підлеглий) у колективі. У процесі колективної взаємодії усвідомлює себе як соціальну одиницю, яка виконує певні функції.</p> <p>Усвідомлює себе в процесі самоспілкування. Здатний до ідентифікації з Іншим, у процесі якої виділяє особистісні риси, способи поведінки, особливості взаємин із ним. Послуговується рефлексивним аналізом у ході якого виявляються причини тих чи інших якостей або скоєних вчинків, відбувається їх оцінка, потім йде процес перенесення цих характеристик на себе і здійснюється порівняння. Виявляє у спілкуванні здатності до розуміння як</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Написання листа самому собі, будь-якому персонажу, герою або автору улюбленого твору, значущому для учня.</p> <p>Уявлення учнями себе в ключовій ситуації, описаній в літературно-художньому творі. Оскільки кожен уявляє собі те, що є актуальним у його житті, відбувається стимуляція не тільки роботи уяви, а й активізація життєвого досвіду учнів.</p> <p>Організація імаготерапії через відтворення підлітками в уяві або в реальній поведінці бажаного образу свого «Я». Метод реалізації учнями в ролі автора реалізується через прийоми створення «своїх» творів і розповідей про «свого» улюбленого героя; казкотерапії, арт-терапії.</p> <p><i>Арт-терапевтичні вправи:</i> «Автопортрет», «Намалюй себе твариною», «Я-ідеальний і Я-реальний», «Я в школі», «Я в класі», «Малюнок родини», «Я серед друзів».</p> <p>Уявлення учнями себе одним із героїв літературно-художнього твору, намагатися відчувати те, що відчуває герой в даний момент (запах трави, тепло багаття та ін.).</p> <p>Запропонувати учням розповісти в усній або письмовій формі про свої відчуття і почуття і відповідно порівняти свої відчуття з відчуттями товаришів.</p> <p>Парасоціальне та внутрішньособ'єктне спілкування з Іншим у просторі культури.</p> <p>Спілкування засобами медіа та з медіаперсоною.</p> <p>Розвиток спільного (мережевого) мислення засобами соціальних мереж, що сприяє формуванню здатностей</p>	<p>особистісних властивостей іншої людини, так і власних рис і властивостей особистості.</p> <p>Поступово в ході проведення імаготерапії бажаний образ стає звичним поведінковим стереотипом для учнів.</p> <p>Здатність до усвідомлення і довільної регуляції своїх почуттів, переживань і емоційних станів у процесі самоспілкування та взаємодії з Іншим.</p> <p>Здатність до саморозкриття у спілкуванні, до змін моральної свідомості учнів.</p> <p>Здатність до використання соціальних мереж із різною метою: критика та зміна гіпотез, знаходження помилок, перевірка та спростування поглядів.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>критикувати і змінювати гіпотези, знаходити помилки, перевіряти та спростовувати певні погляди та теорії. Формування у соціальних мережах толерантності шляхом розширення горизонтів спілкування з індивідами з інших соціокультурних просторів.</p> <p>Опанування децентрованих моделей взаємодії у соціальній мережі.</p> <p><i>Проекти.</i> Аналіз поширених рекламних роликів: разом знайдіть і розпізнайте в них ознаки залякування, перебільшення, обману, маніпуляцій. Розвіювання міфів про надзвичайну красу, ідеальну зовнішність і вічну молодість кінозірок, артистів та інших медіа-героїв. Соціальна реклама. Пошук з дітьми в інтернеті та обговорення зразків соціальної реклами на різні теми: попередження куріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин, безпечна поведінка на дорозі, запобігання насильству тощо.</p> <p>Спілкування з соціокультурним Іншим. <i>Тематика текстів та висловлень.</i> Сім природних чудес України. Кобзарі й лірники. Інший в символіці народного</p>	<p>Усвідомлює необхідність толерантного ставлення до людських відмінностей. Виявляє толерантність у взаємодії з однолітками та дорослими. Усвідомлює, що є інша точка зору. Виявляє в поведінці терпиме ставлення до інших точок зору та вміє толерантно та обґрунтовано пояснити свою позицію. Вміє розпізнавати в рекламі ознаки залякування, перебільшення, обману, маніпуляцій. Розуміє штучність створення іміджу медіа-героїв. Виявляє здатність до розпізнання міфів щодо медіа-героїв. Обізнаний з негативними наслідками куріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин, безпечною поведінкою на дорозі, запобігання насильству тощо.</p> <p>Усвідомлює, що Інший представлений у культурі. Реалізуючи комунікативний намір та мету послуговується текстами та висловлюваннями, що</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>костюма. Душа Іншого в плетінні, вишивці, ткацтві, килимкарстві, кераміці, мереживі. Мати – берегиня роду. Я у світі моїх захоплень.</p> <p>Усвідомлення причин та прогноз протікання соціально-комунікативних ситуацій.</p> <p>Розуміння ситуацій співпраці.</p> <p>1. Ситуація співпраці з однолітками з розподілом функцій. У цій ситуації відбувається перехід з позиції учня на позицію вчителя, який себе навчає самостійно чи з допомогою інших людей.</p> <p>2. Ситуація співпраці з дорослим з розподілом функцій. Зазначена ситуація відрізняється від попередньої тим, що партнером учня виступає не одноліток, а дорослий.</p> <p>3. Ситуація взаємодії з однолітками без чіткого поділу функцій.</p> <p>4. Ситуація конфліктної взаємодії з однолітками.</p> <p>Останні дві ситуації дозволяють виділити індивідуальні стилі співробітництва характерні для дітей: схильність до лідерства, підкорення, агресивність, індивідуалістичні тенденції.</p> <p>Виокремлення конфліктно насиченого епізоду літературного твору, де герої знаходяться в ситуації міжособистісного конфлікту. Визначення конфліктних позицій, носіями яких виступають герої.</p> <p>Розподіл ролей між учнями, виходячи з первинної</p>	<p>виражають соціокультурного Іншого.</p> <p>Учень виявляє здатність сформулювати питання, що допомагає віднайти інформацію, якої бракує для успішної дії, що є істотним показником його навчальної ініціативності.</p> <p>Здатність учня виявляти ініціативу в ситуації невизначеного завдання: з допомогою питань отримувати інформацію, якої бракує.</p> <p>Учень виявляє у взаємодії з однолітками схильність до лідерства, підкорення, агресивність, індивідуалістичні тенденції.</p> <p>Усвідомлення і довільна регуляція своїх почуттів, переживань і емоційних станів у взаємодії.</p> <p>Здатність до емоційної ідентифікації з будь-яким героєм літературно-художнього твору.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>діагностики рівня сформованості конфліктної позиції. Організація ціннісно-сислової діяльності учнів з осмислення продуктивності і непродуктивності конфліктних позицій. Виділення та характеристика конфліктного зіткнення; аналіз емоційного стану; виявлення причини, що спонукала вступити в конфлікт; доведення зайнятої опонентом у суперечці позиції («агресор», «спостерігач», «відповідальний опонент»).</p> <p>Розуміння і реалізація комунікативних актів, як складника соціально-комунікативних ситуацій. Планування комунікативної ситуації, тобто здійснення проблемного аналізу комунікативної ситуації, врахування її ресурсів і можливостей, що ведуть до реалізації намічених цілей. У відповідності з соціально-комунікативною ситуацією здатність до реалізації комунікативних актів у яких відбувається втілення комунікативної інтенції (наміру), мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості. Комунікативні акти для активізації самосвідомості та зосередження спілкування навколо власного «Я»: <i>взяття відповідальності, згоди, відмови, спротиви, обіцянки, сомопрезентація.</i></p>	<p>Здатність подивитися на себе з боку, скорегувати негативні вияви та сформувані позитивні уявлення про власні реальні якості суб'єкта спілкування. Здатність до осмислення продуктивних стратегій в ситуації конфлікту. Здатність до осмислення непродуктивних стратегій в ситуації конфлікту. Здатність до обґрунтування за допомогою рефлексивного сприймання кращого стилю поведінки в даній ситуації. Проживання ситуацій провокаційного вибору.</p> <p>Здатність до планування комунікативної ситуації у зв'язку з досягненням цілей спілкування.</p> <p>Виражає комунікативний намір та мету для активізації самосвідомості та зосередження спілкування навколо власного «Я» через висловлювання: <i>відповідальності, згоди, відмови, спротиву, обіцянки, сомопрезентацію.</i></p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Комунікативні акти для вираження емоційних станів комунікантів під час спілкування: <i>співчуття, емоційної підтримки, конфліктів, сварок, висловлення вдячності, похвали.</i></p> <p>Типи комунікативних реакцій у ситуаціях спілкування. Ознайомлення учнів із різними типами реакцій: когнітивними та афективними, конструктивними та деструктивними, спрямованими на зовнішні обставини чи на себе.</p> <p>Цінності спілкування (міжсуб'єктного та внутрішньосуб'єктного) з Іншим. Цінність пізнання. Створення педагогічних умов, за яких підліток відчуває себе першовідкривачем знання, залучається до експериментальної діяльності, емоційно переживає процес пізнання. Формуючи цінність пізнання, слід враховувати психологічні особливості підлітків з ЗПР, перш за все вибіркове ставлення до пізнавальної діяльності та залежність від емоційних аспектів та процесу пізнання. Тому навчання має емоційно прийматися підлітком, викликати інтерес і позитивні емоції, а конкретні знання мають бути осмисленими та затребуваними в діяльності. У навчальній діяльності слід заохочувати цінності: <i>ініціативу і самостійність.</i></p>	<p>Виражає комунікативний намір та мету для проживання емоційних станів комунікантів під час спілкування через висловлювання: <i>співчуття, емоційної підтримки, конфлікту, сварки, висловлення вдячності, похвали.</i></p> <p>Здатність до осмислення продуктивних та непродуктивних реакцій в комунікативній ситуації. Здатність до обґрунтування за допомогою рефлексивного сприймання кращого стилю поведінки в даній ситуації.</p> <p>Здатність до осмислення цінностей пізнання. У спілкуванні намагається виявляти цінності пізнання: <i>ініціативу і самостійність.</i></p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Цінність Я. У навчальному закладі повинні бути створені умови для: пізнання учнями своїх індивідуальних характеристик; розвитку потреби у визнанні; виникнення інтересу до свого життя і прагнення перетворювати себе, перевтілювати та висловлювати себе; розвитку потреби втілювати в життя свій особистісний потенціал. Розвиток цінності Я передбачає включення підлітків із ЗПР у спортивно-змагальницьку, творчу та інтелектуальну діяльність у формі колективних загальношкільних заходів, класних вечорів, клубної діяльності. Важливим є формування цінностей – <i>доброзичливості, зацікавленості, розуміння, асертивності, діалогу.</i></p> <p>Цінність Іншого. В цінності Іншого необхідно розвивати критичність, одночасно створюючи умови для усвідомлення значущості іншої людини, прийняття її індивідуальності та усвідомлення причетності до вчинків навколишніх для взаєморозуміння в міжособистісній взаємодії. Дієвим фактором вдосконалення цінності Іншого є «Школа спілкування», що проводиться психологом у формі соціально-психологічного тренінгу. Важливим є формування цінностей – <i>дружби, толерантності, поваги, довіри, взаєморозуміння, співчуття, співпереживання.</i></p> <p>Цінність суспільно-корисної діяльності. Суспільно-корисна діяльність є значущою для підлітків із ЗПР. Стимулювання соціальної активності реалізується шляхом організації різних</p>	<p>Здатність до осмислення цінностей Я. У спілкуванні намагається виявляти цінності Я: <i>доброзичливість, зацікавленість, розуміння, асертивність, діалог.</i></p> <p>Здатність до осмислення цінностей Іншого. У спілкуванні намагається виявляти цінності Іншого: <i>дружбу, толерантність, повагу, довіру, взаєморозуміння, співчуття, співпереживання.</i></p> <p>Здатність до осмислення цінностей суспільно-корисної діяльності. У спілкуванні намагається виявляти цінності суспільно-</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>форм соціально-значущої діяльності і цілеспрямованої участі підлітків у доступному перетворенні навколишнього світу. Варто приділити увагу присвоєнню цінностей суспільно-корисної діяльності – <i>взаємодії, співробітництва, співтворчості.</i></p> <p>Цінність відповідальності. Навчання підлітків способам організації поведінки. Цілеспрямоване формування відповідальної поведінки шляхом прилучення до профілактичних заходів із подолання соціального інфантилізму, що передбачають вироблення низки важливих здібностей: приймати рішення і оцінювати їх наслідки, критично мислити, самовиражатися прийнятними способами, усвідомлено робити вибір та зважувати свої можливості. До цінностей відповідальності відносимо: <i>духовність, свободу, любов, рішення, вибір.</i></p> <p>Здійснення цілепокладання в спілкуванні, тобто присвоєння цінностей спілкування та втілення комунікативних цілей в ціннісній поведінці.</p>	<p>корисної діяльності: <i>взаємодію, співробітництво, співтворчість.</i></p> <p>Здатність до осмислення цінностей відповідальності. У спілкуванні намагається виявляти цінності відповідальності: <i>духовність, свободу, любов, рішення, вибір.</i></p>

2.3. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для сьомих класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку

Усього: 35 (1 година на тиждень); I семестр – 16 год.; II семестр – 19 год.

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
МОДУЛЬ I. ЛІНГВОПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СПІЛКУВАННЯ	
<p>Розвиток немовленнєвих процесів. Розвиток гностико-праксичних, сукцесивних і симультанних функцій, лінгвістичного мислення.</p> <p>Розвиток мовленнєвих процесів. Розвиток механізмів мовного аналізу та синтезу (складового, фонематичного, морфемного аналізу і синтезу), при порівнянні мовних одиниць (морфем, слів, речень) за семантичними і формальними ознаками. Розвиток здатності аналізувати і відтворювати речення, сприймати на слух прямо не виражену емоційно-оцінну інформацію, а також відому й нову інформацію.</p> <p>Розвиток здатності розпізнавання основних типів інтонаційних конструкцій і визначення їх на слух у тексті (пов'язаному з лексичними темами). Визначення логічного наголосу, поділ тексту на частини, розуміння логічного й емоційно-оцінного компонентів його смислу.</p> <p>Розвиток здатності осмислювати висловлювання, відтворювати початок і кінець речення на задану лексичну тему. Переказ тексту за простим і складним планами, осмислення почутого,</p>	<p>Володіє гностико-праксичними навичками, навичками сукцесивного та симультанного аналізу й синтезу.</p> <p>Володіє навичками складового, фонематичного, морфемного аналізу і синтезу у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Володіє навичками аналізу та відтворення речення, сприймає на слух відому й нову інформацію.</p> <p>Користується навичками визначення логічного наголосу, ділить текст на частини, розуміє його смисл.</p> <p>Користується навичками осмислення висловлювання, відтворює початок і кінець речення на задану лексичну тему, переказує готовий текст за простим і складним планами.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>перекодування сприйнятого повідомлення, трансформація почутого тексту у різні варіанти (перетворення і переказ речення, тексту в різному часі).</p> <p>Розвиток механізму співвідношення звукових одиниць мови і графічних одиниць письма, звуків і букв або мовного аналізу і синтезу, формування парадигматичних, синтагматичних та ієрархічних зв'язків у лексичній системі мови і автоматизації орфографічних навичок на фонетико-словотворчій основі (правопис коренів слів, префіксів і суфіксів), на морфолого-синтаксичній основі (правопис закінчень).</p> <p>Розвиток взаємозв'язку фонематичної, морфологічної, синтаксичної сторін мовлення та орфографічних знань, умінь і навичок.</p>	<p>Володіє навичками співвідношення звукових одиниць мови і графічних одиниць письма, звуків і букв.</p> <p>Володіє орфографічними навичками на фонетико-словотворчій основі (правопис коренів слів, префіксів і суфіксів) у відповідності до програми з української мови.</p>
МОДУЛЬ II. УСНЕ ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ	
<p>Вдосконалення фонематичного компонента мовлення.</p> <p>Закріплення і виконання практичних завдань із фонематичного і звукобуквенного аналізу всіх частин мови на матеріалі вивчених тем з української мови. Сприймання, розуміння і відтворення змісту тексту діалогічного і монологічного характеру користуючись нормами літературної вимови, наголосу, логічного наголосу при вивченні літературних творів.</p> <p>Складання текстів: за зразком; поданим початком або закінченням; діалогів до монологічних текстів; доповнення відсутніх реплік у діалозі (за допомогою вчителя чи самостійно). Аналіз тексту з погляду його змісту, форми,</p>	<p>Користується навичками фонетичного, звукобуквенного і морфемного аналізу простих, складних і складноскорочених слів.</p> <p>Володіє навичками літературної вимови, правильної інтонації, логічного наголосу.</p> <p>Володіє навичками аналізу тексту щодо його змісту, форми, авторського задуму і мовного оформлення.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>авторського задуму і мовного оформлення та визначення основної і другорядної інформації, причинно-наслідкових зв'язків, зображувально-виражальні особливостей (за допомогою вчителя чи самостійно).</p> <p>Вдосконалення граматичного компонента мовлення. Аналіз, коментування і закріплення практичних навичок <i>словозміни</i> при виконанні завдань з дієсловами доконаного і недоконаного видів. Словозміна дієслів у минулому-майбутньому часі, дієвідмінювання дієслів теперішнього й майбутнього часу; відмінювання активних і пасивних дієприкметників теперішнього й минулого часу; вживання дієприслівників (вид і час, недоконаний і доконаний вид), прийменників, сполучників сурядності й підрядності у простих і складних реченнях.</p> <p>Аналіз, коментування і закріплення практичних навичок <i>словотворення</i> дієслів (дійсний, умовний, наказовий) дієприкметників (дієприкметниковий зворот), дієприслівників, (дієприслівниковий зворот) та їх використання у мовленні.</p> <p>Вдосконалення лексичного компонента мовлення. Розрізнення і розуміння на слух слів, речень різної структури, відомої й нової інформації, поділ прослуханого тексту на частини, розуміння логічного й емоційно-оцінного компонентів його змісту, сприймання на слух прямо не вираженої емоційно-оцінної інформації, текстів діалогічного й монологічного характеру, що належать до різних стилів: художнього,</p>	<p>Володіє навичками морфологічного і морфемного аналізу слів у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Володіє навичками словозміни дієслів, дієприкметників, дієприслівників, прийменників, сполучників сурядності й підрядності у простих і складних реченнях.</p> <p>Володіє навичками словотворення дієслів, дієприкметників, дієприслівників.</p> <p>Володіє навичками перекодування сприйнятого повідомлення й трансформування почутих речень у різні види усного мовлення.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, розмовного; типів: розповідь, опис, роздум. Виокремлення ключових слів і їх запис по ходу слухання (за допомогою вчителя).</p> <p>Вдосконалення зв'язного мовлення.</p> <p><i>Діалогічне мовлення.</i> Доповнює почутий або прочитаний текст, відтворює відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з характеристикою людей; діалог дискусійного характеру, відповідно до запропонованої ситуації (орієнтовно 8-10 реплік). Знайомиться з діалогом дискусійного характеру.</p> <p><i>Монологічне мовлення.</i> Відтворення готового тексту переказів (навчальні й контрольні) за простим і складним планами. Переказує докладно й стисло тексти художнього, наукового й публіцистичного стилів мовлення обсягом (для докладного переказу 200-250 слів, стислого – у 1,5 рази більше), підпорядковуючи висловлення темі й основній думці, композиції, мовним, стильовим особливостям та авторському задуму, за самостійно складеним простим і складним планом. З допомогою вчителя аналізує текст (його зміст, форму, будову, авторський задум і мовне оформлення).</p> <p>Твір-опис у художньому стилі з елементами опису зовнішності людини, виконання дій на основі власних спостережень у художньому стилі.</p>	<p>Володіє навичками лексичного аналізу у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Володіє навичками відтворення діалогу відповідно до запропонованої ситуації (орієнтовно 8-10 реплік).</p> <p>Володіє навичками переказу почутих або прочитаних текстів діалогічного і монологічного характеру, художнього й наукового стилів мовлення (обсягом 200-250 слів) за самостійно складеним простим і складним планом.</p> <p>Користуючись допомогою вчителя виділяє у прочитаному тексті основну думку тексту, тему і деталі та розуміє послідовність складання простого плану тексту.</p> <p>Володіє навичками складання усних творів-описів зовнішності людини та творів-роздумів на основі власного досвіду.</p>
МОДУЛЬ III. ПИСЕМНЕ ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ	
<i>Корекція і розвиток письма на основі фонетичного</i>	Користується навичками фонематичного аналізу та

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>принципу. Аналіз і коментування написання слів. Розрізнення на слух дзвінкості – глухості, м'якості – твердості, свистячих – шиплячих установлення різниці в звучанні африкат (ч-ц) і їх складових (ч-ть, ц-с) у процесі виконання практичних завдань: списування, словникового та слухового диктантів. Здійснення і закріплення фонематичного аналізу.</p> <p>Корекція і розвиток письма на основі морфемного принципу. Аналіз і коментування орфограм суфіксів. Аналіз і коментування написання суфіксів дієприкметників: <i>-н-</i> та <i>-нн-</i> у прикметниках дієприкметникового походження.</p> <p>Аналіз і коментування орфограм <i>-н-</i> та <i>-нн-</i> у прислівниках <i>и</i> та <i>і</i> в кінці прислівників, прислівників на <i>-о</i> ,<i>-е</i>, утворених від прикметників і дієприкметників.</p> <p>Корекція і розвиток письма на основі морфологічного принципу. Диференціація частин мови та їх орфограм на практичній основі. Аналіз і закріплення написання <i>-ться</i>, <i>-шся</i> в кінці дієслів, літер <i>е</i>, <i>и</i> в особових закінченнях дієслів I і II дієвідміни, <i>ь</i> у дієсловах наказового способу.</p> <p>Аналіз та коментування написання відмінкових закінчень дієприкметників, <i>не</i> з дієприкметниками, безособових дієслівних форм на <i>-но</i>, <i>-то</i>.</p> <p>Аналіз і коментування написання <i>не</i> з дієприслівниками, <i>ні</i> з прислівниками.</p> <p>Диференціація і коментування написання прислівників окремо, разом і через дефіс, прислівникових словосполук типу <i>раз</i> у</p>	<p>правильно позначає дзвінкість – глухість, м'якість – твердість у словах.</p> <p>Володіє навичками списування, написання словникового та слухового диктантів.</p> <p>Володіє навичками фонематичного аналізу у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Володіє навичками морфемного аналізу у відповідності з програмою української мови.</p> <p>Користується навичками правильного написання орфограм, префіксального, суфіксального, префіксально-суфіксального, безафіксного способів словотворення у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Користується навичками правильного вживання орфограм в різних частинах мови: іменниках, прикметниках, числівниках, займенниках, дієсловах,</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p><i>раз, з дня на день...</i>, похідних прийменників разом, окремо і через дефіс, сполучників, дефісу у вигуках.</p> <p>Аналіз і коментування написання часток <i>не і ні</i> з різними частинами мови, часток <i>-бо, -но, -то, -от, -таки</i>. Аналіз і коментування вживання прийменників із іменниками, числівниками, займенниками, прийменників-синонімів (<i>в-у, з-зі-із-зо</i>) та вигуків.</p> <p>Корекція і розвиток синтаксичного компонента мовлення.</p> <p>Аналіз будови речень із дієприкметниковими, із дієприкметниковими зворотами у складних і простих реченнях. Правильне вживання дієприслівників.</p> <p>Закріплення і коментування вживання розділових знаків у реченнях із дієприкметниковими зворотами, коми при дієприслівниковому звороті, одиничного дієприслівника, вигуку та знаку оклику при вигуках.</p> <p>Корекція і розвиток зв'язного мовлення.</p> <p><i>Речення.</i> Аналіз і написання <i>діалогу</i>, що доповнює прочитаний текст відповідно до запропонованої теми, пов'язаної з характеристикою людей, інтерв'ю в публіцистичному стилі.</p> <p><i>Текст.</i> Аналіз і написання переказів, творів-описів місцевості. Закріплення і виконання практичних завдань при написанні речень, переказу, розповідного тексту про виконання певних дій у художньому стилі, тексту-роздуму дискусійного характеру в публіцистичному стилі, твору-опису зовнішності людини за картиною в художньому стилі, процесу праці за</p>	<p>прислівниках, прийменниках, сполучниках, частках при словозміні й словотворенні.</p> <p>Користується навичками морфологічного аналізу при написанні слів різних частин мови у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Володіє навичками визначення головних членів речення, видів речення: розповідних, питальних, спонукальних.</p> <p>Користується навичками вживання дієприслівників, дієприслівників, вигуків.</p> <p>Володіє навичками роботи з простим і складним реченням на письмі у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Володіє навичками докладного письмового переказу з допомогою простих речень.</p> <p>Користується навичками складання письмових творів-</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
власними спостереженнями в художньому стилі, за поданим сюжетом, портретного нарису у публіцистичному стилі, анотації, ділових паперів (розписки), характеристики літературного героя.	описів місцевості, опису зовнішності людини, помічає і виправляє свої помилки. Володіє навичками складання творів-роздумів опису місцевості, зовнішності людини, характеристики літературного героя, розписки.
МОДУЛЬ IV. ЧИТАЦЬКА (ЛІТЕРАТУРНА) ДІЯЛЬНІСТЬ	
<p>Читання мовчки. Аналіз прочитаних текстів діалогічного і монологічного характеру, що належать до таких стилів: художнього, наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, розмовного; типів мовлення: розповідь, опис (опис зовнішності людини, процесу праці), роздум; жанрів: оповідання, стаття, нарис, замітка, п'єса, казка, пісня, легенда, переказ, байка, загадка, прислів'я, приказки (об'єднані певною темою), відшуковує потрібну інформацію, читаючи заголовки, назву, анотацію, початок, кінцівку, окремі фрагменти тексту, складає складний план прочитаного.</p> <p>Читання вголос. Аналіз прочитаних художніх, науково-популярних, публіцистичних текстів, що належать до таких жанрів мовлення, як оповідання, п'єса, стаття, нарис, замітка, переказ, легенда, байка, вірш, пісня, прислів'я, усмішки. Читає вголос виразно, з достатньою швидкістю, плавно, з гарною дикцією відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм,</p>	<p>Володіє навичками читання незнайомих текстів, що належать до різних стилів, типів і жанрів «про себе».</p> <p>Виявляє загальну орієнтацію в змісті, розуміння та усвідомлення його цілісного смислу.</p> <p>Сприймає зміст та ділить текст на частини і називає їх, аналізує окремі картини та усвідомлює смисл частин тексту.</p> <p>Володіє навичками ознайомлювального виду читання й здатністю до відшукування потрібної інформації, читаючи заголовки, назву, анотацію, початок, кінцівку. Розуміє окремі фрагменти тексту та складає складний план прочитаного.</p> <p>Володіє навичками читання вголос розмовних, наукових та художніх текстів.</p> <p>Читає вголос із достатньою швидкістю, плавно, з гарною дикцією відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, виражає за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту,</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>виражає з допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, авторський задум та з допомогою вчителя оцінює прочитаний уголос текст з погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення.</p>	<p>авторський задум. Користується навичками оцінки прочитаного уголос тексту з погляду особливостей змісту, авторського задуму, змісту, форми, задуму і мовного оформлення.</p>
МОДУЛЬ V. УСВІДОМЛЕНЕ СПІЛКУВАННЯ І КОМУНІКАТИВНА РЕГУЛЯЦІЯ	
<p><i>Міжсуб'єктне спілкування з Іншим у просторі соціуму.</i> Спілкування як співпраця і кооперація. Планування і здійснення навчального співробітництва з учителем та однолітками (методи: складання завдання партнеру, відгук про роботу партнера). Постановка питань та ініціативна співпраця в пошуку та зборі інформації (методи: парна робота з виконання роботи та пошуку інформації, групова робота зі створення проекту чи складання кросворду). Врахування позиції партнера та вирішення конфліктів (методи: діалогове слухання; формулювання запитань для зворотного зв'язку; диспути, дискусії; завдання на розвиток діалогічного мовлення – обговорення, розпитування, переконання, запрошення). Управління поведінкою партнера – контроль, корекція, оцінка його дій (методи: діалогове слухання; формулювання запитань для зворотного зв'язку; диспути, дискусії; завдання на розвиток діалогічного мовлення – обговорення, розпитування, переконання, запрошення).</p>	<p>Виявляє здатність до планування та навчального співробітництва з учителем та однолітками. За прикладом дорослого чи іншої дитини виявляє здатність до формулювання питань. Виявляє здатність до співпраці та збору інформації в процесі взаємодії. Намагається враховувати позицію партнера та уникати конфліктів. За умови виникнення конфлікту вміє залагодити послуговуючись продуктивними стратегіями його врегулювання. За необхідності здійснює контроль, корекцію та оцінку дій партнера. Здатний до формулювання й висловлення власної думки у контексті соціально-комунікативної ситуації.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Розвиток вміння з достатньою повнотою і точністю висловлювати свої думки у відповідності до завдань та умов спілкування (методи: завдання на розвиток монологічного мовлення – розповідь, опис, пояснення).</p> <p>Передача інформації і відображення предметного змісту (методи: рольові ігри в рамках тренінгу, групові ігри).</p> <p>Спілкування як рефлексія.</p> <p>Особистісна рефлексія. Формування знань про свої вчинки й образи власного «Я» як індивідуальності з метою усвідомлення себе як суб'єкта спілкування.</p> <p>Комунікативна рефлексія. Формування уявлень про внутрішній світ іншої людини і причини тих чи інших її вчинків. Організація комунікативної рефлексії, тобто надання собі, своїм способам і результатам взаємодії з оточуючими, об'єктивної оцінки.</p> <p>Кооперативна рефлексія. Формування знань про рольову структуру та позиційну організацію колективної взаємодії.</p> <p><i>Внутрішньосуб'єктне спілкування у просторі «Я» через персоналізованого Іншого.</i></p> <p>Самоспілкування та спілкування з квазісуб'єктом (героєм літературно-художнього твору).</p> <p>Запис учнями своїх думок у письмовій формі. При цьому основною умовою розвитку особистості є занурення людини у</p>	<p>Вміє передати інформацію та влучно відобразити при цьому предметний зміст.</p> <p>Усвідомлює власне Я у різних іпостасях та розуміє конкретні вияви ставлення Іншого до себе.</p> <p>Розуміє та інтерпретує вияви внутрішнього світу Іншого у спілкуванні.</p> <p>У процесі взаємодії з Іншим здатний до виявів самоусвідомлення та самооцінювання.</p> <p>Здатний до рольової взаємодії як носій певної ролі (покупець-продавець, вчитель-учень, керівник-підлеглий) у колективі.</p> <p>У процесі колективної взаємодії усвідомлює себе як соціальну одиницю, яка виконує певні функції.</p> <p>Усвідомлює себе в процесі самоспілкування.</p> <p>Здатний до ідентифікації з Іншим, у процесі якої виділяє особистісні риси, способи поведінки, особливості взаємин із ним.</p> <p>Послугується рефлексивним аналізом у ході якого виявляються причини тих чи інших якостей або</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>свій внутрішній світ, актуалізація свого життєвого досвіду, пробудження моральних почуттів, емоцій, думок, самоаналіз внутрішніх станів. Основне завдання – незакінчені речення, в яких учень проектує поведінку іншої людини, свій власний спосіб дії, думки, почуття, що актуалізуються в подібній ситуації.</p> <p>Написання листа самому собі, будь-якому персонажу, герою або автору улюбленого твору, значущому для учня.</p> <p>Уявлення учнями себе в ключовій ситуації, описаній в літературно-художньому творі. Оскільки кожен уявляє собі те, що є актуальним у його житті, відбувається стимуляція не тільки роботи уяви, а й активізація життєвого досвіду учнів.</p> <p>Організація імаготерапії через відтворення підлітками в уяві або в реальній поведінці бажаного образу свого «Я». Метод реалізації учнями в ролі автора реалізується через прийоми створення «своїх» творів і розповідей про «свого» улюбленого героя; казкотерапії, арт-терапії.</p> <p><i>Арт-терапевтичні вправи:</i> «Автопортрет», «Намалюй себе твариною», «Я-ідеальний і Я-реальний», «Я в школі», «Я в класі», «Малюнок родини», «Я серед друзів».</p> <p>Уявлення учнями себе одним із героїв літературно-художнього твору, намагатися відчути те, що відчуває герой в даний момент (запах трави, тепло багаття та ін.).</p> <p>Запропонувати учням розповісти в усній або письмовій формі про свої відчуття і почуття і відповідно порівняти свої відчуття</p>	<p>скоєних вчинків, відбувається їх оцінка, потім йде процес перенесення цих характеристик на себе і здійснюється порівняння.</p> <p>Виявляє у спілкуванні здатності до розуміння як особистісних властивостей іншої людини, так і власних рис і властивостей особистості.</p> <p>Поступово в ході проведення імаготерапії бажаний образ стає звичним поведінковим стереотипом для учнів.</p> <p>Здатність до усвідомлення і довільної регуляції своїх почуттів, переживань і емоційних станів у процесі самоспілкування та взаємодії з Іншим.</p> <p>Здатність до саморозкриття у спілкуванні, до змін</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>з відчуттями товаришів.</p> <p>Парасоціальне та внутрішньособистісне спілкування з Іншим у просторі культури.</p> <p>Спілкування засобами медіа та з медіаперсоною.</p> <p>Розвиток спільного (мережевого) мислення засобами соціальних мереж, що сприяє формуванню здатностей критикувати і змінювати гіпотези, знаходити помилки, перевіряти та спростовувати певні погляди та теорії.</p> <p>Формування у соціальних мережах толерантності шляхом розширення горизонтів спілкування з індивідами з інших соціокультурних просторів.</p> <p>Опанування децентрованих моделей взаємодії у соціальній мережі.</p> <p><i>Проекти.</i> Аналіз поширених рекламних роликів: разом знайдіть і розпізнайте в них ознаки залякування, перебільшення, обману, маніпуляцій.</p> <p>Розвіювання міфів про надзвичайну красу, ідеальну зовнішність і вічну молодість кінозірок, артистів та інших медіа-героїв.</p> <p>Соціальна реклама. Пошук з дітьми в інтернеті та обговорення зразків соціальної реклами на різні теми: попередження куріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин, безпечна поведінка на дорозі, запобігання насильству тощо.</p>	<p>моральної свідомості учнів.</p> <p>Здатність до використання соціальних мереж із різною метою: критика та зміна гіпотез, знаходження помилок, перевірка та спростування поглядів.</p> <p>Усвідомлює необхідність толерантного ставлення до людських відмінностей.</p> <p>Виявляє толерантність у взаємодії з однолітками та дорослими.</p> <p>Усвідомлює, що є інша точка зору.</p> <p>Виявляє в поведінці терпиме ставлення до інших точок зору та вміє толерантно та обґрунтовано пояснити свою позицію.</p> <p>Вміє розпізнавати в рекламі ознаки залякування, перебільшення, обману, маніпуляцій.</p> <p>Розуміє штучність створення іміджу медіа-героїв.</p> <p>Виявляє здатність до розпізнання міфів щодо медіа-героїв.</p> <p>Обізнаний з негативними наслідками куріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин, безпечною поведінкою на дорозі, запобігання насильству тощо.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Спілкування з соціокультурним Іншим. <i>Тематика текстів та висловлень.</i> Роль природи в житті людини. Інший у культурі східних слов'ян. Душа Іншого в українському образотворчому мистецтві, малярстві, іконописі живописі та скульптурі. Моральні цінності й чесноти людини українця (порядність, чесність, доброта, гідність, скромність тощо). Мій життєвий вибір.</p> <p><i>Усвідомлення причин та прогноз протікання соціально-комунікативних ситуацій.</i></p> <p>Розуміння ситуацій співпраці.</p> <p>1. Ситуація співпраці з однолітками з розподілом функцій. У цій ситуації відбувається перехід з позиції учня на позицію вчителя, який себе навчає самостійно чи з допомогою інших людей.</p> <p>2. Ситуація співпраці з дорослим з розподілом функцій. Зазначена ситуація відрізняється від попередньої тим, що партнером учня виступає не одноліток, а дорослий.</p> <p>3. Ситуація взаємодії з однолітками без чіткого поділу функцій.</p> <p>4. Ситуація конфліктної взаємодії з однолітками.</p> <p>Останні дві ситуації дозволяють виділити індивідуальні стилі співробітництва характерні для дітей: схильність до лідерства, підкорення, агресивність, індивідуалістичні тенденції.</p> <p>Виокремлення конфліктно насиченого епізоду літературного твору, де герої знаходяться в ситуації міжособистісного</p>	<p>Усвідомлює, що Інший представлений у культурі. Реалізуючи комунікативний намір та мету послуговується текстами та висловлюваннями, що виражають соціокультурного Іншого.</p> <p>Учень виявляє здатність сформулювати питання, що допомагає віднайти інформацію, якої бракує для успішної дії, що є істотним показником його навчальної ініціативності.</p> <p>Здатність учня виявляти ініціативу в ситуації невизначеного завдання: з допомогою питань отримувати інформацію, якої бракує.</p> <p>Учень виявляє у взаємодії з однолітками схильність до лідерства, підкорення, агресивність, індивідуалістичні тенденції.</p> <p>Усвідомлення і довільна регуляція своїх почуттів,</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>конфлікту. Визначення конфліктних позицій, носіями яких виступають герої. Розподіл ролей між учнями, виходячи з первинної діагностики рівня сформованості конфліктної позиції. Організація ціннісно-сислової діяльності учнів з осмислення продуктивності і непродуктивності конфліктних позицій. Виділення та характеристика конфліктного зіткнення; аналіз емоційного стану; виявлення причини, що спонукала вступити в конфлікт; доведення зайнятої опонентом у суперечці позиції («агресор», «спостерігач», «відповідальний опонент»).</p> <p>Розуміння і реалізація комунікативних актів, як складника соціально-комунікативних ситуацій. Планування комунікативної ситуації, тобто здійснення проблемного аналізу комунікативної ситуації, врахування її ресурсів і можливостей, що ведуть до реалізації намічених цілей. У відповідності з соціально-комунікативною ситуацією здатність до реалізації комунікативних актів у яких відбувається втілення комунікативної інтенції (наміру), мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості.</p>	<p>переживань і емоційних станів у взаємодії. Здатність до емоційної ідентифікації з будь-яким героєм літературно-художнього твору. Здатність подивитися на себе з боку, скорегувати негативні вияви та сформувати позитивні уявлення про власні реальні якості суб'єкта спілкування. Здатність до осмислення продуктивних стратегій в ситуації конфлікту. Здатність до осмислення непродуктивних стратегій в ситуації конфлікту. Здатність до обґрунтування за допомогою рефлексивного сприймання кращого стилю поведінки в даній ситуації. Проживання ситуацій провокаційного вибору.</p> <p>Здатність до планування комунікативної ситуації у зв'язку з досягненням цілей спілкування.</p> <p>Виражає комунікативний намір та мету для формування готовності до комунікативних дій через висловлювання: <i>наказу, директиви, розпорядження,</i></p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Комунікативні акти для формування готовності до комунікативних дій: <i>накази, розпорядження, настанови, дозволи, заборони, погрози, нагороди, доручення.</i></p> <p>Комунікативні акти для вияву здатності взаємодіяти: <i>дискусії, суперечки, обговорення, розгляди, мозкові штурми, діалоги.</i></p> <p>Типи комунікативних реакцій у ситуаціях спілкування. Ознайомлення учнів із різними типами реакцій: когнітивними та афективними, конструктивними та деструктивними, спрямованими на зовнішні обставини чи на себе.</p> <p>Цінності спілкування (міжсуб'єктного та внутрішньосуб'єктного) з Іншим. Цінність пізнання. Створення педагогічних умов, за яких підліток відчуває себе першовідкривачем знання, залучається до експериментальної діяльності, емоційно переживає процес пізнання. Формуючи цінність пізнання, слід враховувати психологічні особливості підлітків з ЗПР, перш за все вибіркове ставлення до пізнавальної діяльності та залежність від емоційних аспектів та процесу пізнання. Тому навчання має емоційно прийматися підлітком, викликати інтерес і позитивні емоції, а конкретні знання мають бути осмисленими та затребуваними в діяльності. У навчальній діяльності слід заохочувати цінності: <i>ініціативу і самостійність.</i></p>	<p><i>настанови, дозволу, заборони, погрози, нагороди, доручення.</i></p> <p>Виражає комунікативний намір та мету для вияву здатності взаємодіяти через участь у: <i>дискусії, суперечці, обговоренні, розгляді, раді, мозковому штурмові, діалогові.</i></p> <p>Здатність до осмислення продуктивних та непродуктивних реакцій в комунікативній ситуації. Здатність до обґрунтування за допомогою рефлексивного сприймання кращого стилю поведінки в даній ситуації.</p> <p>Здатність до осмислення цінностей пізнання. У спілкуванні намагається виявляти цінності пізнання: <i>ініціативу і самостійність.</i></p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Цінність Я. У навчальному закладі повинні бути створені умови для: пізнання учнями своїх індивідуальних характеристик; розвитку потреби у визнанні; виникнення інтересу до свого життя і прагнення перетворювати себе, перевтілювати та висловлювати себе; розвитку потреби втілювати в життя свій особистісний потенціал. Розвиток цінності Я передбачає включення підлітків із ЗПР у спортивно-змагальницьку, творчу та інтелектуальну діяльність у формі колективних загальношкільних заходів, класних вечорів, клубної діяльності. Важливим є формування цінностей – <i>доброзичливості, зацікавленості, розуміння, асертивності, діалогу.</i></p> <p>Цінність Іншого. В цінності Іншого необхідно розвивати критичність, одночасно створюючи умови для усвідомлення значущості іншої людини, прийняття її індивідуальності та усвідомлення причетності до вчинків навколишніх для взаєморозуміння в міжособистісній взаємодії. Дієвим фактором вдосконалення цінності Іншого є «Школа спілкування», що проводиться психологом у формі соціально-психологічного тренінгу. Важливим є формування цінностей – <i>дружби, толерантності, поваги, довіри, взаєморозуміння, співчуття, співпереживання.</i></p> <p>Цінність суспільно-корисної діяльності. Суспільно-корисна діяльність є значущою для підлітків із ЗПР. Стимулювання соціальної активності реалізується шляхом організації різних</p>	<p>Здатність до осмислення цінностей Я. У спілкуванні намагається виявляти цінності Я: <i>доброзичливість, зацікавленість, розуміння, асертивність, діалог.</i></p> <p>Здатність до осмислення цінностей Іншого. У спілкуванні намагається виявляти цінності Іншого: <i>дружбу, толерантність, повагу, довіру, взаєморозуміння, співчуття, співпереживання.</i></p> <p>Здатність до осмислення цінностей суспільно-корисної діяльності. У спілкуванні намагається виявляти цінності</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>форм соціально-значущої діяльності і цілеспрямованої участі підлітків у доступному перетворенні навколишнього світу. Варто приділити увагу присвоєнню цінностей суспільно-корисної діяльності – <i>взаємодії, співробітництва, співтворчості.</i></p> <p>Цінність відповідальності. Навчання підлітків способам організації поведінки. Цілеспрямоване формування відповідальної поведінки шляхом прилучення до профілактичних заходів із подолання соціального інфантилізму, що передбачають вироблення низки важливих здібностей: приймати рішення і оцінювати їх наслідки, критично мислити, самовиражатися прийнятними способами, усвідомлено робити вибір та зважувати свої можливості. До цінностей відповідальності відносимо: <i>духовність, свободу, любов, рішення, вибір.</i></p> <p>Здійснення цілепокладання в спілкуванні, тобто присвоєння цінностей спілкування та втілення комунікативних цілей в ціннісній поведінці.</p>	<p>суспільно-корисної діяльності: <i>взаємодію, співробітництво, співтворчість.</i></p> <p>Здатність до осмислення цінностей відповідальності. У спілкуванні намагається виявляти цінності відповідальності: <i>духовність, свободу, любов, рішення, вибір.</i></p>

2.4. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для восьми класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку
 Усього: 35 (1 година на тиждень); I семестр – 16 год.; II семестр – 19 год.

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
МОДУЛЬ I. ЛІНГВОПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СПІЛКУВАННЯ	
<p>Розвиток немовленнєвих процесів. Розвиток гностико-праксичних, сукцесивних та симультанних функцій, лінгвістичного мислення.</p> <p>Розвиток мовленнєвих процесів. Розвиток механізмів сукцесивного та симультанного аналізу, синтезу (програмування немовних і мовних дій, визначення послідовності в просторі, в часі, послідовності мовних одиниць), внутрішнього промовляння й здатності аналізувати та відтворювати короткий текст, звертати увагу на кількість слів у тексті.</p> <p>Розвиток основних типів інтонаційних конструкцій речень і здатності визначати їх на слух у тексті та відтворювати репліки інтонаційних конструкцій з крапкою, знаком питання або оклику.</p> <p>Розвиток здатності упродовж певного часу утримувати слова і словосполучення, необхідні для осмислення висловлювання, слухати, повторювати і поєднувати їх в одне ціле на задану лексичну тему, осмислювати почуте, здійснювати перекодування сприйнятого повідомлення,</p>	<p>Володіє гностико-праксичними навичками, навичками сукцесивного та симультанного аналізу, синтезу.</p> <p>Володіє навичками внутрішнього промовляння й здатний аналізувати та відтворювати короткий текст, звертати увагу на кількість слів у тексті.</p> <p>Володіє навичками аналізу та відтворення речення, сприймає на слух відому й нову інформацію та відтворює репліки інтонаційних конструкцій.</p> <p>Користується навичками визначення логічного наголосу, поділу тексту на частини, розуміє логіку його змісту.</p> <p>Користується навичками осмислення висловлювання, відтворює початок і кінець речення на задану лексичну</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>трансформування почутого тексту у різні варіанти (перетворення і переказ тексту в минулому, теперішньому та майбутньому часі).</p> <p>Розвиток механізму формування парадигматичних, синтагматичних та ієрархічних зв'язків у лексичній системі мови. Розвиток фонетичних, фонематичних, лексичних узагальнень, усвідомленого уміння аналізувати та синтезувати мовні одиниці з точки зору семантики, мовного оформлення і уміння співвідносити їх із графічним зразком.</p> <p>Розвиток взаємозв'язку фонематичної, морфологічної, синтаксичної, словотворчої складових мовлення та формування і автоматизації орфографічних навичок на фонетико-словотворчій основі (правопис коренів слів, префіксів та суфіксів), на морфолого-синтаксичній основі (правопис закінчень).</p>	<p>тему, переказує готовий текст за простим і складним планами.</p> <p>Володіє навичками та уміннями аналізу та синтезу мовних одиниць із точки зору семантики, мовного оформлення, співвіднесення їх із графічним зразком.</p> <p>Володіє орфографічними навичками на фонетико-словотворчій основі (правопис коренів слів, префіксів і суфіксів) і морфолого-синтаксичній основі (правопис закінчень).</p>
МОДУЛЬ II. УСНЕ ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ	
<p>Вдосконалення фонематичного компонента мовлення.</p> <p>Закріплення норм літературного мовлення у словах, реченнях, тексті. Закріплення порядку слів у реченні, логічного наголосу, правильного вживання слів, різних частин мови та правильного використання форм присудка та підмета, що виражений словосполученням або складноскороченим словом, а також мовного оформлення в цілому. Виконання фонетичного розбору вивчених частин мови.</p>	<p>Володіє навичками фонематичного, звукобуквенного аналізу простих і складних слів у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Володіє навичками літературної вимови, правильно інтонує, робить логічний наголос у відповідності до програми з української мови.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Адекватне сприймання і розуміння фактичного змісту, теми та основної думки висловленої іншими людьми, які містять аргументацію для підтвердження двох чи більше поглядів, думок; прямо виражену спонукальну інформацію, розповіді, лекції, повідомлення, телепередачі, текстів, що належать до стилів: розмовного, художнього, офіційно-ділового, публіцистичного, наукового; типів: розповідь, опис (зокрема опис місцевості, пам'яток історії й культури), роздум; жанрів мовлення (оповідання, стаття, повість, п'єса, нарис, вірш, байка), різноманітні жанри фольклору.</p> <p>Користування різновидами слухання: <i>ознайомлювальним</i> (розуміє загальний зміст повідомлення), <i>вивчальним</i> (усвідомлює всі елементи почутого й запам'ятовує їх, розрізняє основну і другорядну інформацію), <i>критичним</i> (творчо, критично формулює власні судження).</p> <p>Вдосконалення граматичного компонента мовлення.</p> <p>Закріплення правильного і точного вживання на письмі слів різних частин мови, орфограм суфіксів іменника, прикметника, числівника, прислівника, займенника, частки, вигуку, а також префіксів і прийменників.</p> <p>Практично вправлятися у морфемному, морфологічному аналізі та розборі вивчених частин мови. Знаходження чужих і своїх помилок у текстах із використанням орфографічних алгоритмів. Правильно будувати двоскладні та односкладні речення із сполучниками <i>не лише, а й, як,</i></p>	<p>Володіє навичками аналізу тексту щодо його змісту, форми, авторського задуму та мовного оформлення.</p> <p>Володіє навичками ознайомлювального, вивчального та критичного сприймання мовленнєвої інформації.</p> <p>Володіє навичками словозміни дієслів, дієприкметників, дієприслівників, прийменників, сполучників сурядності та підрядності у простих і складних реченнях.</p> <p>Володіє навичками морфемного і морфологічного аналізу простих і складних слів у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Володіє навичками використання орфографічних</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p><i>так і та іншими видами словосполучень.</i></p> <p>Вдосконалення лексичного компонента мовлення. Закріплення вживання простих, простих поширених речень. Диференціація поширених і непоширених однорідних членів речення. Встановлення смислових відношень між однорідними членами речення (єднальні, протиставні, розділові). Речення з кількома рядами однорідних членів, узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами. Збагачення, уточнення і активізація словника у процесі читання текстів діалогічного і монологічного характеру, що належать до таких стилів: розмовного, художнього, наукового; типів: розповідь, опис (предметів, тварин), роздум; жанрів мовлення: оповідання, замітка, стаття, казка, легенда, переказ, пісня, вірш, загадка; прислів'я, приказки (об'єднані певною темою).</p> <p>Вдосконалення зв'язного мовлення. <i>Діалогічне мовлення.</i> Складення діалогів на основі телепередач, дібраних запитань за текстом, як обмін думками, повідомлення, відповідно до створеної в класі ситуації спілкування, пов'язаної із життєвим досвідом учнів, дискусійного характеру, розігрування його в різних стилях мовлення. Диференціація двоскладних й односкладних речень різних видів. Використання простих, неповних речень у діалозі, а також простих поширених. Правильне інтонування речень. Вживання речень із</p>	<p>алгоритмів у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Володіє навичками перекодування сприйнятого повідомлення й трансформування почутих речень у різні види усного мовлення.</p> <p>Володіє навичками лексичного аналізу у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Володіє навичками відтворення діалогу відповідно до запропонованої ситуації (орієнтовно 8-10 реплік), Знаходить і виправляє недоліки в змісті, будові й мовному оформленні висловлення.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями).</p> <p><i>Монологічне мовлення.</i> Перекази за складним планом, вибірковий переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії й культури в художньому стилі, стислий переказ тексту публіцистичного стилю (зокрема на основі прослуханих телепередач). Уживання в описах називних, простих, простих поширених речень.</p> <p>Твір-опис місцевості (вулиці, села, міста) на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі. Твір-опис пам'яток історії й культури за картиною в публіцистичному стилі. Повідомлення на тему про мову, що потребує зіставлення й узагальнення матеріалу в науковому стилі.</p>	<p>Володіє навичками переказу (тривалість звучання художнього тексту 700-800 слів 7-8 хв., інших стилів обсягом 600-700 слів – 6-7 хв.) почутих або прочитаних текстів діалогічного і монологічного характеру, художнього й наукового стилів мовлення (обсягом 250-300 слів) за самостійно складеним простим і складним планом.</p> <p>Володіє навичками складання усних творів-описів місцевості, твір-опис пам'яток історії й культури за складним планом, обираючи стиль мовлення (розмовний, художній, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий) і жанр мовлення (конспект прочитаного, тематичні виписки, інтерв'ю, протокол, витяг із протоколу).</p>
МОДУЛЬ III. ПИСЕМНЕ ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ	
<p>Корекція і розвиток письма на основі фонетичного принципу. Аналіз і коментування написання слів у процесі виконання практичних завдань: списування, словниковий диктант, слуховий диктант. Здійснення і закріплення фонематичного аналізу.</p> <p>Корекція і розвиток письма на основі морфемного принципу. Аналіз і коментування тексту, виявлених орфограм суфіксів при написанні переказів і творів простими реченнями. Здійснення і закріплення фонемного</p>	<p>Користується навичками фонематичного аналізу при списуванні, написанні словникового і слухового диктанту у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Користується навичками морфемного аналізу при написанні орфограм, префіксального, суфіксального, префіксально-суфіксального та безафіксного способів словотворення.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>аналізу слів.</p> <p>Корекція і розвиток письма на основі морфологічного принципу. Точне використання слів різних частин мови, підбір синонімів, антонімів, активне користування різними способами словотворення, виділення орфограм. Спостереження за використанням вивчених частин мови в ролі головного й залежного слова. Правильне використання форм присудка при підметі, вираженому словосполученням або складноскороченим словом з урахуванням завдання, композиції, мовних, стильових особливостей та авторського задуму, за самостійно складеним простим і складним планом. Здійснення і закріплення фонематичного аналізу слів.</p> <p>Корекція і розвиток синтаксичного компонента мовлення.</p> <p>Аналіз і коментування написання простого (односкладного), простого двоскладового речення. Диференціація головних і другорядних членів речення: підмет і присудок, способи вираження підмета та присудка. Аналіз узгодження головних членів у поширених і непоширених реченнях, порядок слів у реченні, логічний наголос. Диференціація однорідних членів речення (із сполучниковим, безсполучниковим і змішаним зв'язком). Вживання коми, між однорідними членами речення, двокрапки й тире при узагальнювальних словах у реченнях із однорідними</p>	<p>Користується навичками морфологічного аналізу при вживанні орфограм в різних частинах мови: іменниках, прикметниках, числівниках, займенниках, дієсловах, прислівниках, прийменниках, сполучниках, частках при словозміні й словотворенні.</p> <p>Володіє навичками синтаксичного аналізу речення.</p> <p>Користується навичками диференціації головних і другорядних членів речення та їх узгодженням.</p> <p>Володіє навичками письма простих і складних речень.</p> <p>Володіє навичками докладного письмового переказу за допомогою простих речень у відповідності до програми з української мови.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>членами та розділових знаків при звертанні й вставних словах. Виконання синтаксичного розбору речення.</p> <p>Корекція і розвиток зв'язного мовлення.</p> <p><i>Речення.</i> Аналіз і написання діалогу, що доповнює прочитаний текст відповідно до запропонованої теми, пов'язаної з характеристикою людей, інтерв'ю в публіцистичному стилі.</p> <p><i>Текст.</i> Аналіз і написання творів-описів місцевості (вулиці, села, міста), пам'яток історії й культури на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі, конспектів прочитаного науково-навчального тексту, тематичних виписок, ділових паперів (протокол, витяг із протоколу).</p>	<p>Користується навичками складання діалогу (для докладного переказу 200-250 слів, стислого – у півтора рази більше), помічає і виправляє свої помилки.</p> <p>Володіє навичками складання творів-описів місцевості, особистих спостережень і вражень у художньому стилі, конспектів науково-навчального тексту, протоколу та витягу із протоколу, ділових паперів.</p>
МОДУЛЬ IV. ЧИТАЦЬКА (ЛІТЕРАТУРНА) ДІЯЛЬНІСТЬ	
<p>Читання мовчки. Аналіз прочитаних текстів (швидкість читання – 130-240 слів за хв.), що належать до стилів: розмовного, художнього, офіційно-ділового, наукового, публіцистичного; типів: розповідь, опис (опис місцевості, пам'яток історії й культури), роздум; жанрів мовлення (оповідання, стаття, повість, п'єса, нарис, замітка, вірш, байка), різноманітних жанрів фольклору, стосовно змісту тексту, взаємозв'язку, послідовності його композиції. Охоплення нової інформації у тексті, визначення основного та другорядного в тексті, причинно-наслідкових зв'язків між явищами.</p> <p>Робить короткі записи (план, тематичні виписки, конспект)</p>	<p>Володіє навичками читання (швидкість читання – 130-240 слів за хв.) незнайомих текстів чи різних стилів, типів і жанрів «про себе». Розуміє взаємозв'язок, послідовність, з'ясовує незрозумілі фрази, дає власні визначення, повністю охоплює нову інформацію, визначає основне й другорядне в тексті, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між явищами.</p> <p>Володіє навичками вивчального виду читання й відшукує потрібну інформацію, читає заголовки, назву, анотацію, початок, кінцівку, окремі фрагменти тексту та складає складний план прочитаного.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>у процесі читання.</p> <p>Читання вголос. Аналіз прочитаних знайомих і незнайомих, художніх, наукових, публіцистичних, ділових текстів (швидкість читання – 80-120 слів за хв.), відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм. Вираз за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливостей змісту, стилю тексту, авторського задуму та постановка за допомогою вчителя запитань під час читання й пошук на них відповіді. Оцінювання прочитаного з погляду змісту, форми, авторського задуму й мовного оформлення.</p>	<p>Розрізняє в тексті прямо виражену спонукальну інформацію, різноманітну аргументацію та складає план, робить виписки, конспекту процесі читання.</p> <p>Володіє навичками читання вголос розмовного, наукового і художнього тексту, з достатньою швидкістю (80-120 слів за хв.), відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, Виражає за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, стилю тексту, авторського задуму.</p>
МОДУЛЬ V. УСВІДОМЛЕНЕ СПІЛКУВАННЯ І КОМУНІКАТИВНА РЕГУЛЯЦІЯ	
<p>Міжсуб'єктне спілкування з Іншим у просторі соціуму.</p> <p>Спілкування як співпраця і кооперація.</p> <p>Планування і здійснення навчального співробітництва з учителем та однолітками (методи: складання завдання партнеру, відгук про роботу партнера).</p> <p>Постановка питань та ініціативна співпраця в пошуку та зборі інформації (методи: парна робота з виконання роботи та пошуку інформації, групова робота зі створення проекту чи складання кросворду).</p> <p>Врахування позиції партнера та вирішення конфліктів (методи: діалогове слухання; формулювання запитань для зворотного зв'язку; диспути, дискусії; завдання на розвиток діалогічного мовлення – обговорення, розпитування, переконання, запрошення).</p>	<p>Виявляє здатність до планування та навчального співробітництва з учителем та однолітками.</p> <p>За прикладом дорослого чи іншої дитини виявляє здатність до формулювання питань.</p> <p>Виявляє здатність до співпраці та збору інформації в процесі взаємодії.</p> <p>Намагається враховувати позицію партнера та уникати конфліктів.</p> <p>За умови виникнення конфлікту вміє залагодити послуговуючись продуктивними стратегіями його врегулювання.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Управління поведінкою партнера – контроль, корекція, оцінка його дій (методи: діалогове слухання; формулювання запитань для зворотного зв'язку; диспути, дискусії; завдання на розвиток діалогічного мовлення – обговорення, розпитування, переконання, запрошення).</p> <p>Розвиток вміння з достатньою повнотою і точністю висловлювати свої думки у відповідності до завдань та умов спілкування (методи: завдання на розвиток монологічного мовлення – розповідь, опис, пояснення).</p> <p>Передача інформації і відображення предметного змісту (методи: рольові ігри в рамках тренінгу, групові ігри).</p> <p>Спілкування як рефлексія.</p> <p>Особистісна рефлексія. Формування знань про свої вчинки й образи власного «Я» як індивідуальності з метою усвідомлення себе як суб'єкта спілкування.</p> <p>Комунікативна рефлексія. Формування уявлень про внутрішній світ іншої людини і причини тих чи інших її вчинків. Організація комунікативної рефлексії, тобто надання собі, своїм способам і результатам взаємодії з оточуючими, об'єктивної оцінки.</p> <p>Кооперативна рефлексія. Формування знань про рольову структуру та позиційну організацію колективної взаємодії.</p> <p><i>Внутрішньосуб'єктне спілкування у просторі «Я» через персоналізованого Іншого.</i></p>	<p>За необхідності здійснює контроль, корекцію та оцінку дій партнера.</p> <p>Здатний до формулювання й висловлення власної думки у контексті соціально-комунікативної ситуації.</p> <p>Вміє передати інформацію та влучно відобразити при цьому предметний зміст.</p> <p>Усвідомлює власне Я у різних іпостасях та розуміє конкретні вияви ставлення Іншого до себе.</p> <p>Розуміє та інтерпретує вияви внутрішнього світу Іншого у спілкуванні.</p> <p>У процесі взаємодії з Іншим здатний до виявів самоусвідомлення та самооцінювання.</p> <p>Здатний до рольової взаємодії як носій певної ролі (покупець-продавець, вчитель-учень, керівник-підлеглий) у колективі.</p> <p>У процесі колективної взаємодії усвідомлює себе як соціальну одиницю, яка виконує певні функції.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Самоспілкування та спілкування з квазісуб'єктом (героєм літературно-художнього твору).</p> <p>Запис учнями своїх думок у письмовій формі. При цьому основною умовою розвитку особистості є занурення людини у свій внутрішній світ, актуалізація свого життєвого досвіду, пробудження моральних почуттів, емоцій, думок, самоаналіз внутрішніх станів. Основне завдання – незакінчені речення, в яких учень проектує поведінку іншої людини, свій власний спосіб дії, думки, почуття, що актуалізуються в подібній ситуації.</p> <p>Написання листа самому собі, будь-якому персонажу, герою або автору улюбленого твору, значущому для учня.</p> <p>Уявлення учнями себе в ключовій ситуації, описаній в літературно-художньому творі. Оскільки кожен уявляє собі те, що є актуальним у його житті, відбувається стимуляція не тільки роботи уяви, а й активізація життєвого досвіду учнів.</p> <p>Організація імаготерапії через відтворення підлітками в уяві або в реальній поведінці бажаного образу свого «Я». Метод реалізації учнями в ролі автора реалізується через прийоми створення «своїх» творів і розповідей про «свого» улюбленого героя; казкотерапії, арт-терапії.</p> <p><i>Арт-терапевтичні вправи:</i> «Автопортрет», «Намалюй себе твариною», «Я-ідеальний і Я-реальний», «Я в школі», «Я в класі», «Малюнок родини», «Я серед друзів».</p>	<p>Усвідомлює себе в процесі самоспілкування.</p> <p>Здатний до ідентифікації з Іншим, у процесі якої виділяє особистісні риси, способи поведінки, особливості взаємин із ним.</p> <p>Послугується рефлексивним аналізом у ході якого виявляються причини тих чи інших якостей або скоєних вчинків, відбувається їх оцінка, потім йде процес перенесення цих характеристик на себе і здійснюється порівняння.</p> <p>Виявляє у спілкуванні здатності до розуміння як особистісних властивостей іншої людини, так і власних рис і властивостей особистості.</p> <p>Поступово в ході проведення імаготерапії бажаний образ стає звичним поведінковим стереотипом для учнів.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Уявлення учнями себе одним із героїв літературно-художнього твору, намагатися відчувати те, що відчуває герой в даний момент (запах трави, тепло багаття та ін.).</p> <p>Запропонувати учням розповісти в усній або письмовій формі про свої відчуття і почуття і відповідно порівняти свої відчуття з відчуттями товаришів.</p> <p>Парасоціальне та внутрішньособ'єктне спілкування з Іншим у просторі культури.</p> <p>Спілкування засобами медіа та з медіаперсоною.</p> <p>Розвиток спільного (мережевого) мислення засобами соціальних мереж, що сприяє формуванню здатностей критикувати і змінювати гіпотези, знаходити помилки, перевіряти та спростовувати певні погляди та теорії.</p> <p>Формування у соціальних мережах толерантності шляхом розширення горизонтів спілкування з індивідами з інших соціокультурних просторів.</p> <p>Опанування децентрованих моделей взаємодії у соціальній мережі.</p> <p><i>Проекти.</i> Аналіз поширених рекламних роликів: разом знайдіть і розпізнайте в них ознаки залякування, перебільшення, обману, маніпуляцій.</p> <p>Розвіювання міфів про надзвичайну красу, ідеальну</p>	<p>Здатність до усвідомлення і довільної регуляції своїх почуттів, переживань і емоційних станів у процесі самоспілкування та взаємодії з Іншим.</p> <p>Здатність до саморозкриття у спілкуванні, до змін моральної свідомості учнів.</p> <p>Здатність до використання соціальних мереж із різною метою: критика та зміна гіпотез, знаходження помилок, перевірка та спростування поглядів.</p> <p>Усвідомлює необхідність толерантного ставлення до людських відмінностей.</p> <p>Виявляє толерантність у взаємодії з однолітками та дорослими.</p> <p>Усвідомлює, що є інша точка зору.</p> <p>Виявляє в поведінці терпиме ставлення до інших точок зору та вміє толерантно та обґрунтовано пояснити свою позицію.</p> <p>Вміє розпізнавати в рекламі ознаки залякування, перебільшення, обману, маніпуляцій.</p> <p>Розуміє штучність створення іміджу медіа-героїв. Виявляє здатність до розпізнання міфів щодо медіа-героїв.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>зовнішність і вічну молодість кінозірок, артистів та інших медіа-героїв.</p> <p>Соціальна реклама. Пошук з дітьми в інтернеті та обговорення зразків соціальної реклами на різні теми: попередження куріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин, безпечна поведінка на дорозі, запобігання насильству тощо.</p> <p>Спілкування з соціокультурним Іншим. <i>Тематика текстів та висловлень.</i> Письменники про українську мову. Роль народних традицій, вірувань, релігії, християнської моралі, свят, міфології, фольклорної творчості, художньої літератури у формуванні світогляду українців. Інший в архітектурних спорудах. Видатні українські архітектори. Традиційна родинна обрядовість.</p> <p><i>Усвідомлення причин та прогноз протікання соціально-комунікативних ситуацій.</i></p> <p>Розуміння ситуацій співпраці.</p> <p>1. Ситуація співпраці з однолітками з розподілом функцій. У цій ситуації відбувається перехід з позиції учня на позицію вчителя, який себе навчає самостійно чи з допомогою інших людей.</p> <p>2. Ситуація співпраці з дорослим з розподілом функцій. Зазначена ситуація відрізняється від попередньої тим, що партнером учня виступає не одноліток, а дорослий.</p>	<p>Обізнаний з негативними наслідками куріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин, безпечною поведінкою на дорозі, запобігання насильству тощо.</p> <p>Усвідомлює, що Інший представлений у культурі. Реалізуючи комунікативний намір та мету послуговується текстами та висловлюваннями, що виражають соціокультурного Іншого.</p> <p>Учень виявляє здатність сформулювати питання, що допомагає віднайти інформацію, якої бракує для успішної дії, що є істотним показником його навчальної ініціативності.</p> <p>Здатність учня виявляти ініціативу в ситуації невизначеного завдання: з допомогою питань отримувати інформацію, якої бракує.</p> <p>Учень виявляє у взаємодії з однолітками схильність до</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>3. Ситуація взаємодії з однолітками без чіткого поділу функцій.</p> <p>4. Ситуація конфліктної взаємодії з однолітками. Останні дві ситуації дозволяють виділити індивідуальні стилі співробітництва характерні для дітей: схильність до лідерства, підкорення, агресивність, індивідуалістичні тенденції.</p> <p>Виокремлення конфліктно насиченого епізоду літературного твору, де герої знаходяться в ситуації міжособистісного конфлікту. Визначення конфліктних позицій, носіями яких виступають герої.</p> <p>Розподіл ролей між учнями, виходячи з первинної діагностики рівня сформованості конфліктної позиції.</p> <p>Організація ціннісно-сислової діяльності учнів з осмислення продуктивності і непродуктивності конфліктних позицій. Виділення та характеристика конфліктного зіткнення; аналіз емоційного стану; виявлення причини, що спонукала вступити в конфлікт; доведення зайнятої опонентом у суперечці позиції («агресор», «спостерігач», «відповідальний опонент»).</p> <p>Розуміння і реалізація комунікативних актів, як складника соціально-комунікативних ситуацій.</p> <p>Планування комунікативної ситуації, тобто здійснення проблемного аналізу комунікативної ситуації, врахування її ресурсів і можливостей, що ведуть до реалізації намічених</p>	<p>лідерства, підкорення, агресивність, індивідуалістичні тенденції.</p> <p>Усвідомлення і довільна регуляція своїх почуттів, переживань і емоційних станів у взаємодії.</p> <p>Здатність до емоційної ідентифікації з будь-яким героєм літературно-художнього твору.</p> <p>Здатність подивитися на себе з боку, скорегувати негативні вияви та сформувані позитивні уявлення про власні реальні якості суб'єкта спілкування.</p> <p>Здатність до осмислення продуктивних стратегій в ситуації конфлікту.</p> <p>Здатність до осмислення непродуктивних стратегій в ситуації конфлікту.</p> <p>Здатність до обґрунтування за допомогою рефлексивного сприймання кращого стилю поведінки в даній ситуації.</p> <p>Проживання ситуацій провокаційного вибору.</p> <p>Здатність до планування комунікативної ситуації у зв'язку з досягненням цілей спілкування.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>цілей.</p> <p>У відповідності з соціально-комунікативною ситуацією здатність до реалізації комунікативних актів у яких відбувається втілення комунікативної інтенції (наміру), мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості.</p> <p>Комунікативні акти для надання інформації та взаємного поповнення знань: <i>повідомлення, звістки, оголошення, інформування, поради, рекомендації, пропозиції.</i></p> <p>Комунікативні акти для здійснення спрямованого впливу на співрозмовника: <i>заохочення, покарання, прохання, закликання, навіювання, спонукання, стимулювання, переконання, колективне визнання.</i></p> <p>Типи комунікативних реакцій у ситуаціях спілкування.</p> <p>Ознайомлення учнів із різними типами реакцій: когнітивними та афективними, конструктивними та деструктивними, спрямованими на зовнішні обставини чи на себе.</p> <p>Цінності спілкування (міжсуб'єктного та внутрішньосуб'єктного) з Іншим.</p> <p>Цінність пізнання. Створення педагогічних умов, за яких підліток відчуває себе першовідкривачем знання, залучається до експериментальної діяльності, емоційно переживає процес пізнання. Формуючи цінність пізнання, слід враховувати психологічні особливості підлітків з ЗПР, перш за все вибіркове ставлення до пізнавальної діяльності</p>	<p>Виражає комунікативний намір та мету для надання інформації та взаємного поповнення знань через висловлювання: <i>повідомлення, звістки, оголошення, інформування, поради, рекомендації, пропозиції.</i></p> <p>Виражає комунікативний намір та мету для здійснення спрямованого впливу на співрозмовника через висловлювання: <i>заохочення, покарання, прохання, закликання, навіювання, спонукання, стимулювання, переконання, колективне визнання.</i></p> <p>Здатність до осмислення продуктивних та непродуктивних реакцій в комунікативній ситуації.</p> <p>Здатність до обґрунтування за допомогою рефлексивного сприймання кращого стилю поведінки в даній ситуації.</p> <p>Здатність до осмислення цінностей пізнання.</p> <p>У спілкуванні намагається виявляти цінності пізнання: <i>ініціативу і самостійність.</i></p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>та залежність від емоційних аспектів та процесу пізнання. Тому навчання має емоційно прийматися підлітком, викликати інтерес і позитивні емоції, а конкретні знання мають бути осмисленими та затребуваними в діяльності. У навчальній діяльності слід заохочувати цінності: <i>ініціативу і самостійність</i>.</p> <p>Цінність Я. У навчальному закладі повинні бути створені умови для: пізнання учнями своїх індивідуальних характеристик; розвитку потреби у визнанні; виникнення інтересу до свого життя і прагнення перетворювати себе, перевтілювати та висловлювати себе; розвитку потреби втілювати в життя свій особистісний потенціал. Розвиток цінності Я передбачає включення підлітків із ЗПР у спортивно-змагальницьку, творчу та інтелектуальну діяльність у формі колективних загальношкільних заходів, класних вечорів, клубної діяльності. Важливим є формування цінностей – <i>доброзичливості, зацікавленості, розуміння, асертивності, діалогу</i>.</p> <p>Цінність Іншого. В цінності Іншого необхідно розвивати критичність, одночасно створюючи умови для усвідомлення значущості іншої людини, прийняття її індивідуальності та усвідомлення причетності до вчинків навколишніх для взаєморозуміння в міжособистісній взаємодії. Дієвим фактором вдосконалення цінності Іншого є «Школа спілкування», що проводиться психологом у формі</p>	<p>Здатність до осмислення цінностей Я.</p> <p>У спілкуванні намагається виявляти цінності Я: <i>доброзичливість, зацікавленість, розуміння, асертивність, діалог</i>.</p> <p>Здатність до осмислення цінностей Іншого.</p> <p>У спілкуванні намагається виявляти цінності Іншого: <i>дружбу, толерантність, повагу, довіру, взаєморозуміння, співчуття, співпереживання</i>.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>соціально-психологічного тренінгу. Важливим є формування цінностей – <i>дружби, толерантності, поваги, довіри, взаєморозуміння, співчуття, співпереживання.</i></p> <p>Цінність суспільно-корисної діяльності. Суспільно-корисна діяльність є значущою для підлітків із ЗПР. Стимулювання соціальної активності реалізується шляхом організації різних форм соціально-значущої діяльності і цілеспрямованої участі підлітків у доступному перетворенні навколишнього світу. Варто приділити увагу присвоєнню цінностей суспільно-корисної діяльності – <i>взаємодії, співробітництва, співтворчості.</i></p> <p>Цінність відповідальності. Навчання підлітків способам організації поведінки. Цілеспрямоване формування відповідальної поведінки шляхом прилучення до профілактичних заходів із подолання соціального інфантилізму, що передбачають вироблення низки важливих здібностей: приймати рішення і оцінювати їх наслідки, критично мислити, самовиражатися прийнятними способами, усвідомлено робити вибір та зважувати свої можливості. До цінностей відповідальності відносимо: <i>духовність, свободу, любов, рішення, вибір.</i></p> <p>Здійснення цілепокладання в спілкуванні, тобто присвоєння цінностей спілкування та втілення комунікативних цілей в ціннісній поведінці.</p>	<p>Здатність до осмислення цінностей суспільно-корисної діяльності.</p> <p>У спілкуванні намагається виявляти цінності суспільно-корисної діяльності: <i>взаємодію, співробітництво, співтворчість.</i></p> <p>Здатність до осмислення цінностей відповідальності.</p> <p>У спілкуванні намагається виявляти цінності відповідальності: <i>духовність, свободу, любов, рішення, вибір.</i></p>

2.5. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для дев'ятих класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку
 Усього: 35 (1 година на тиждень); I семестр – 16 год.; II семестр – 19 год.

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
МОДУЛЬ I. ЛІНГВОПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СПІЛКУВАННЯ	
<p>Розвиток немовленнєвих процесів. Розвиток гностико-практичних функцій, лінгвістичного мислення.</p> <p>Розвиток мовленнєвих процесів. Розвиток механізмів суцесивного, симультанного аналізу і синтезу (програмування немовних і мовних дій, визначення послідовності в просторі, в часі, послідовності мовних одиниць). Розвиток внутрішнього промовляння й здатності аналізувати, відтворювати вірші та скоромовки, (слухати, відмічати паузи про себе), звертати увагу на кількість слів. Розуміння основних типів інтонаційних конструкцій речень і визначення їх на слух. Текст-жарт та передача змісту жарту при переказі. Розвиток здатності утримування слів і словосполучень, необхідних для осмислення висловлювання і відтворення їх в діалозі (відпрацьовується в парах). Розвиток механізму формування парадигматичних, синтагматичних та ієрархічних зв'язків у лексичній системі</p>	<p>Володіє гностико-практичними навичками, навичками суцесивного, симультанного аналізу та синтезу.</p> <p>Володіє навичками внутрішнього промовляння й здатності аналізувати і відтворювати короткий текст, вірші і скоромовки.</p> <p>Володіє навичками аналізу та відтворення речення. Сприймає на слух відому й нову інформацію та відтворює репліки інтонаційних конструкцій.</p> <p>Користується інтонацією, логічним наголосом при переказі, розповіді.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>мови, фонетичних, фонематичних, лексичних узагальнень, усвідомленого уміння аналізувати і синтезувати мовні одиниці з точки зору семантики, мовного оформлення і уміння співвідносити їх з графічним зразком. Формування і автоматизації орфографічних навичок на фонетико-словотворчій основі (правопис коренів слів, префіксів і суфіксів), на морфолого-синтаксичній основі (правопис закінчень).</p> <p>Розвиток осмислення почутого, перекодування сприйнятого повідомлення, трансформування почутого тексту у різні варіанти (перетворити і переказати прослуханий діалог в монологічну форму і навпаки).</p>	<p>Користується навичками осмислення висловлювання, відтворює початок і кінець речення на задану лексичну тему, переказує готовий текст за простим і складним планами.</p> <p>Володіє навичками аналізу і синтезу мовних одиниць з точки зору семантики, мовного оформлення, відповідно до графічного зразка.</p> <p>Володіє орфографічними навичками на фонетико-словотворчій основі та морфолого-синтаксичній основі.</p> <p>Володіє навичками трансформування почутого тексту у різні варіанти діалогічного і монологічного мовлення.</p>
МОДУЛЬ II. УСНЕ ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ	
<p>Вдосконалення фонематичного компонента мовлення. Аналіз вимови у відповідності з нормами літературного мовлення у словах, реченнях, тексті, порядку слів у реченні, логічного наголосу, правильного вживання слів різних частин мови та мовного оформлення речень і текстів у цілому. Аналіз текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення. Виконання фонематичного розбору вивчених частин мови.</p> <p>Вдосконалення граматичного компонента мовлення.</p>	<p>Володіє навичками літературної вимови, правильної інтонації, логічного наголосу.</p> <p>Вживає слова різних частин мови та здійснює мовне оформлення речень і текстів.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Правильно і точно вживає на письмі слова різних частин мови, здійснює словозміну та словотворення іменників, прикметників, числівників, прислівників, займенників, вживає частки, вигуки та прийменники. Практично виконує морфемний, морфологічний аналіз і розбір вивчених частин мови. Знаходить чужі та свої помилки в усному мовленні.</p> <p>Вдосконалення лексичного компонента мовлення. Вживання всіх частин мовлення у простих, складних, складносурядних реченнях із різними сполучниками. Збагачення, уточнення і активізація словника у процесі читання текстів, діалогічного та монологічного характеру, що належать до розмовного, художнього, наукового стилів. Виконання лексичного розбору речення.</p> <p>Вдосконалення зв'язного мовлення.</p> <p><i>Діалогічне мовлення.</i> Складання діалогів на основі телепередач, дібраних запитань за текстом, обміну думками, повідомлення, відповідно до створеної мовленнєвої ситуації, пов'язаної із життєвим досвідом учнів, дискусії тощо. Аналіз і коментування діалогу складеного відповідно до запропонованої ситуації (офіційна й неофіційна розмова, діалог-домовленість), обговорення самостійно обраної теми діалогу. Оцінювання почутого висловлення (його зміст, форма, будова й мовне оформлення). Відтворення самостійно чи за допомогою усного діалогу (12-14 реплік), відповідно до запропонованої ситуації, демонструючи стислість, логічність,</p>	<p>Володіє навичками аналізу тексту щодо його змісту, форми, авторського задуму і мовного оформлення.</p> <p>Володіє навичками морфемного та морфологічного аналізу простих і складних слів у відповідності з програмою української мови.</p> <p>Володіє навичками словозміни, словотворення різних частин мови у простих і складних реченнях.</p> <p>Володіє навичками перекодування почутого й трансформування його у різні види усного мовлення.</p> <p>Володіє навичками знаходження і виправлення недоліків у змісті, будові й мовному оформленні висловлення.</p> <p>Володіє навичками складання діалогів відповідно до ситуації, теми, запитань за текстом, дискусії до 12-14 реплік.</p> <p>Володіє навичками переказу (художнього тексту 700-800 слів 7-8 хв., інших стилів обсягом 600-700 слів – 6-7 хв.) почутих або прочитаних текстів діалогічного та монологічного характеру, художнього й наукового стилів мовлення (обсягом 250-300 слів) за самостійно складеним простим і складним планом.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>виразність, доречність, винахідливість тощо та додаючи або замінюючи окремі репліки діалогу. Використання реплік для стимулювання й підтримання діалогу, висловлення особистої позиції та її обговорення, знаходження цікавих, переконливих аргументів на захист своєї позиції, також і з власного життєвого досвіду, змінюючи власну думку в разі незаперечних контраргументів.</p> <p><i>Монологічне мовлення.</i> Відтворення переказів за складним планом, вибіркового переказу розповідного тексту, стислого переказу текстів наукового й публіцистичного стилів, підпорядковуючи висловлення темі й основній думці, дотримуючись композиції, мовних, стильових особливостей прослуханих і прочитаних текстів художнього (обсягом 800-900 слів – 8-9 хв.), наукового й публіцистичного стилів мовлення обсягом (700-800 слів – 7-8 хв.), за самостійно складеним складним планом.</p> <p>Оптимальне структурування абзаців і мікротем у висловленнях, що належать до різних типів, жанрів і стилів мовлення обсягом (300-350 слів, стислого й вибіркового – у 1,5-2 рази більше), за самостійно складеним складним планом. Додержується вимог до мовлення й основних правил спілкування. Знаходження і виправлення недоліків у змісті,</p>	<p>Обирає з допомогою дорослого аспект запропонованої теми, висловлюючи особисту позицію щодо її обговорення, знаходячи цікаві, переконливі аргументи на захист своєї позиції, також і з власного життєвого досвіду, змінюючи власну думку в разі незаперечних контраргументів.</p> <p>Використовує репліки для стимулювання й підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету; дотримуючись норм української літературної мови.</p> <p>Володіє навичками складання усних творів-описів за складним планом, обираючи самостійно стиль мовлення (розмовний, художній, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий) і жанр мовлення (конспект прочитаного, тематичні виписки, інтерв'ю, протокол, витяг із протоколу).</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>будові й мовному оформленні власного й чужого висловлення. З допомогою дорослого оцінює текст (його зміст, форму, мовне оформлення й авторський задум).</p> <p>Складання письмових творів, тез, доповідей, конспектів почутого, заяву, автобіографію, резюме, підпорядковуючи висловлення темі й основній думці, будуючи в логічній послідовності за самостійно складеним простим або складним планом, добираючи мовні засоби відповідно до теми і задуму висловлення, стилю й жанру мовлення на основі двох-трьох джерел.</p>	<p>Складає усні й письмові твори, тези, доповідь, конспект почутого, заяву, автобіографію, резюме, підпорядковуючи висловлення темі й основній думці, будуючи в логічній послідовності за самостійно складеним простим або складним планом, добираючи мовні засоби відповідно до задуму висловлення, стилю й жанру мовлення.</p>
МОДУЛЬ III. ПИСЕМНЕ ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ	
<p>Корекція і розвиток письма на основі фонетичного принципу. Аналіз і коментування написання слів у процесі виконання практичних завдань: складних випадків слововживання, синтаксичних конструкцій у процесі списування, словникового диктанту, слухового диктанту.</p> <p>Вживання прямої й непрямої мови та заміна прямої мови непрямою, прості й складні речення та складносурядні й складнопідрядні речення із різними сполучниками. Відтворення інтонацією речень із прямою мовою, діалогом, складносурядних речень, безсполучникового складного речення. Здійснення фонематичного аналізу.</p> <p>Корекція і розвиток письма на основі морфемного принципу. Аналіз і коментування помилок у словах, виявлених орфограм суфіксів при написанні простих, складних, складносурядних,</p>	<p>Користується навичками правильного написання складних випадків слововживання у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Користується навичками правильного написання прямої й непрямої мови у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Користується навичками правильного написання орфограм, префіксального, суфіксального, префіксально-суфіксального, безафіксного способів</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>складнопідрядних речень з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку у переказах і творах. Здійснення морфемного аналізу слів.</p> <p>Корекція і розвиток письма на основі морфологічного принципу. Точне використання слів різних частин мови, підбір синонімів, антонімів, активне користування, виділення орфограм. Спостереження за написанням вивчених частин мови в простих, складних, складносурядних, складнопідрядних реченнях з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку, прямої і непрямої мови. Правильне використання розділових знаків при прямій мові й діалозі, в складному реченні з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку, складносурядного речення відповідно до смислових зв'язків між частинами та узгодження слів у реченнях.</p> <p>Корекція і розвиток синтаксичного компонента мовлення. Аналіз і коментування написання складного речення без сполучників, із сурядним і підрядним зв'язком та засобів зв'язку в ньому. Аналіз і коментування смислових зв'язків між частинами складносурядного речення та розділових знаків між частинами складносурядного речення.</p> <p>Аналіз і коментування основних видів складнопідрядних речень: з означальними, з'ясувальними, обставинними, підрядними частинами (способу дії й ступеня, порівняння, місця, часу, причини, наслідку, мети, умови та ін.) та</p>	<p>словотворення в різних частинах мови.</p> <p>Володіє навичками вживання слів різних частин мови: іменників, прикметників, числівників, займенників, дієслів, прислівників, прийменників, сполучників, часток в простих, складних, складносурядних, складнопідрядних реченнях з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку та використовує розділові знаки в них.</p> <p>Володіє навичками підбору синонімів та антонімів у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Користується навичками правильного написання складних випадків слововживання, різних синтаксичних конструкцій у процесі списування, словникового диктанту, слухового диктанту.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>розділовим знаками між частинами складнопідрядного речення з кількома підрядними частинами.</p> <p>Аналіз і коментування складного речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку та розділових знаків у складному реченні з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку.</p> <p>Диференціація складносурядних, складнопідрядних речень із різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку.</p> <p>Вживання розділових знаків у простому і складному реченнях.</p> <p>Виконання синтаксичного розбору речення.</p> <p>Корекція і розвиток зв'язного мовлення.</p> <p><i>Речення.</i> Аналіз і написання діалогу відповідно до запропонованої ситуації (офіційна й неофіційна розмова, діалог-домовленість), обговорення самостійно обраної теми, розігрування діалогу. З допомогою дорослого складає, письмовий діалог (орієнтовно 12-14 реплік) відповідно до запропонованої ситуації, демонструючи певний рівень вправності в процесі діалогу (стислість, логічність, виразність, доречність, винахідливість), додаючи або замінюючи окремі репліки діалогу відповідно до зміненої ситуації спілкування.</p> <p><i>Текст.</i> Аналіз будови тексту (мікротема, абзац, ключові слова, засоби міжфразового зв'язку) і написання вибіркового переказів, текстів наукового й художнього стилів (на основі декількох джерел: довідкової й художньої літератури, ресурсів Інтернету). Докладний переказ тексту публіцистичного стилю</p>	<p>Володіє навичками синтаксичного аналізу речення у відповідності до програми з української мови.</p> <p>Користується навичками диференціації головних і другорядних членів речення та їх узгодженням розділовими знаками.</p> <p>Володіє навичками письма простих і складних речень.</p> <p>Володіє навичками докладного письмового переказу за допомогою простих речень та демонструє стислість, логічність, виразність, доречність, винахідливість тощо.</p> <p>Користується навичками складання діалогу (для докладного переказу 250-300 слів, стислого – у півтора рази більше), помічає і виправляє свої помилки.</p> <p>Володіє навичками складання тексту, тез, конспектів науково-навчального тексту, заяви, автобіографії,</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
з творчим завданням. Аналіз і написання творів у публіцистичному стилі, тез прочитаного (художнього твору, публіцистичної чи науково-пізнавальної статей), конспектів почутого науково-навчального тексту, узагальнення й висновки, ділових паперів (заява, автобіографія, резюме).	резюме.
МОДУЛЬ ІV. ЧИТАЦЬКА (ЛІТЕРАТУРНА) ДІЯЛЬНІСТЬ	
<p>Читання мовчки. Аналіз прочитаних текстів (швидкість читання – 140-270 слів за хв.) текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення. Розуміє й осмислює зміст прочитаного, користується різновидами читання (ознайомлювальне, вивчальне, переглядове), зокрема <i>переглядом</i> (<i>розпізнає</i> смислові групи слів у тексті на основі заголовка, ключових слів, малюнків, початкових фраз абзацу, <i>виділяє й узагальнює</i> факти в процесі читання, <i>прогнозує</i> зміст ще не прочитаної частини; переглядає тексти, швидко знаходячи в них указані вчителем елементи тексту (розділові знаки, слова, частини тексту, виділені спеціальними шрифтами, цифри, виноски, кількість абзаців, довгих речень, певний підрозділ тощо). Знаходить у тексті аргументи, використані для підтвердження двох чи більше поглядів, думок; прямо не виражену спонукальну інформацію. Складає план, тези як способи запису прочитаного. За допомогою дорослого оцінює прочитане (зміст, форму, будову й мовне оформлення).</p> <p>Читання вголос. Аналіз прочитаних текстів (80-120 слів за хв.) різних типів, стилів, жанрів мовлення, відповідно до</p>	<p>Володіє навичками читання (швидкість читання – 140-270 слів за хв.) текстів різних стилів, типів і жанрів «про себе».</p> <p>Розуміє взаємозв'язок, послідовність, з'ясовує незрозумілі фрази, дає власні визначення, повно охоплює нову інформацію, визначає основне й другорядне, причиново-наслідкові зв'язки.</p> <p>Володіє навичками переглядового читання й розпізнає смислові групи слів у тексті, виділяє й узагальнює факти в процесі читання.</p> <p>Прогнозує зміст не прочитаної частини; знаходить елементи тексту.</p> <p>Користується навичками знаходження в тексті спонукальної інформації, різноманітною аргументацією.</p> <p>Складає план і тези.</p> <p>Володіє навичками читання вголос з достатньою</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>орфоепічних та інтонаційних норм, виражаючи за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, стилю тексту, мовного оформлення, авторський задум; Оцінює прочитаний вголос текст (його зміст, форму, будову й мовне оформлення).</p>	<p>швидкістю (80-120 слів за хв., відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм. Користується навичками оцінки прочитаного у голос тексту з погляду особливостей змісту, авторського задуму, змісту, форми, задуму і мовного оформлення.</p>
МОДУЛЬ V. УСВІДОМЛЕНЕ СПІЛКУВАННЯ І КОМУНІКАТИВНА РЕГУЛЯЦІЯ	
<p><i>Міжсуб'єктне спілкування з Іншим у просторі соціуму.</i> Спілкування як співпраця і кооперація. Планування і здійснення навчального співробітництва з учителем та однолітками (методи: складання завдання партнеру, відгук про роботу партнера). Постановка питань та ініціативна співпраця в пошуку та зборі інформації (методи: парна робота з виконання роботи та пошуку інформації, групова робота зі створення проекту чи складання кросворду). Врахування позиції партнера та вирішення конфліктів (методи: діалогове слухання; формулювання запитань для зворотного зв'язку; диспути, дискусії; завдання на розвиток діалогічного мовлення – обговорення, розпитування, переконання, запрошення). Управління поведінкою партнера – контроль, корекція, оцінка його дій (методи: діалогове слухання; формулювання запитань для зворотного зв'язку; диспути, дискусії; завдання на розвиток діалогічного мовлення – обговорення, розпитування,</p>	<p>Виявляє здатність до планування та навчального співробітництва з учителем та однолітками. За прикладом дорослого чи іншої дитини виявляє здатність до формулювання питань. Виявляє здатність до співпраці та збору інформації в процесі взаємодії. Намагається враховувати позицію партнера та уникати конфліктів. За умови виникнення конфлікту вміє залагодити послуговуючись продуктивними стратегіями його врегулювання. За необхідності здійснює контроль, корекцію та оцінку дій партнера.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>переконавання, запрошення).</p> <p>Розвиток вміння з достатньою повнотою і точністю висловлювати свої думки у відповідності до завдань та умов спілкування (методи: завдання на розвиток монологічного мовлення – розповідь, опис, пояснення).</p> <p>Передача інформації і відображення предметного змісту (методи: рольові ігри в рамках тренінгу, групові ігри).</p> <p>Спілкування як рефлексія.</p> <p>Особистісна рефлексія. Формування знань про свої вчинки й образи власного «Я» як індивідуальності з метою усвідомлення себе як суб'єкта спілкування.</p> <p>Комунікативна рефлексія. Формування уявлень про внутрішній світ іншої людини і причини тих чи інших її вчинків. Організація комунікативної рефлексії, тобто надання собі, своїм способам і результатам взаємодії з оточуючими, об'єктивної оцінки.</p> <p>Кооперативна рефлексія. Формування знань про рольову структуру та позиційну організацію колективної взаємодії.</p> <p>Внутрішньосуб'єктне спілкування у просторі «Я» через персоналізованого Іншого.</p> <p>Самоспілкування та спілкування з квазісуб'єктом (героєм літературно-художнього твору).</p> <p>Запис учнями своїх думок у письмовій формі. При цьому основною умовою розвитку особистості є занурення людини у свій внутрішній світ, актуалізація свого життєвого досвіду,</p>	<p>Здатний до формулювання й висловлення власної думки у контексті соціально-комунікативної ситуації.</p> <p>Вміє передати інформацію та влучно відобразити при цьому предметний зміст.</p> <p>Усвідомлює власне Я у різних іпостасях та розуміє конкретні вияви ставлення Іншого до себе.</p> <p>Розуміє та інтерпретує вияви внутрішнього світу Іншого у спілкуванні.</p> <p>У процесі взаємодії з Іншим здатний до виявів самоусвідомлення та самооцінювання.</p> <p>Здатний до рольової взаємодії як носій певної ролі (покупець-продавець, вчитель-учень, керівник-підлеглий) у колективі.</p> <p>У процесі колективної взаємодії усвідомлює себе як соціальну одиницю, яка виконує певні функції.</p> <p>Усвідомлює себе в процесі самоспілкування.</p> <p>Здатний до ідентифікації з Іншим, у процесі якої виділяє особистісні риси, способи поведінки,</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>пробудження моральних почуттів, емоцій, думок, самоаналіз внутрішніх станів. Основне завдання – незакінчені речення, в яких учень проектує поведінку іншої людини, свій власний спосіб дії, думки, почуття, що актуалізуються в подібній ситуації.</p> <p>Написання листа самому собі, будь-якому персонажу, герою або автору улюбленого твору, значущому для учня.</p> <p>Уявлення учнями себе в ключовій ситуації, описаній в літературно-художньому творі. Оскільки кожен уявляє собі те, що є актуальним у його житті, відбувається стимуляція не тільки роботи уяви, а й активізація життєвого досвіду учнів.</p> <p>Організація імаготерапії через відтворення підлітками в уяві або в реальній поведінці бажаного образу свого «Я». Метод реалізації учнями в ролі автора реалізується через прийоми створення «своїх» творів і розповідей про «свого» улюбленого героя; казкотерапії, арт-терапії.</p> <p><i>Арт-терапевтичні вправи:</i> «Автопортрет», «Намалюй себе твариною», «Я-ідеальний і Я-реальний», «Я в школі», «Я в класі», «Малюнок родини», «Я серед друзів».</p> <p>Уявлення учнями себе одним із героїв літературно-художнього твору, намагатися відчувати те, що відчуває герой в даний момент (запах трави, тепло багаття та ін.).</p> <p>Запропонувати учням розповісти в усній або письмовій формі про свої відчуття і почуття і відповідно порівняти свої відчуття з відчуттями товаришів.</p>	<p>особливості взаємин із ним.</p> <p>Послугується рефлексивним аналізом у ході якого виявляються причини тих чи інших якостей або скоєних вчинків, відбувається їх оцінка, потім йде процес перенесення цих характеристик на себе і здійснюється порівняння.</p> <p>Виявляє у спілкуванні здатності до розуміння як особистісних властивостей іншої людини, так і власних рис і властивостей особистості.</p> <p>Поступово в ході проведення імаготерапії бажаний образ стає звичним поведінковим стереотипом для учнів.</p> <p>Здатність до усвідомлення і довільної регуляції своїх почуттів, переживань і емоційних станів у процесі самоспілкування та взаємодії з Іншим.</p> <p>Здатність до саморозкриття у спілкуванні, до змін моральної свідомості учнів.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Парасоціальне та внутрішньособ'єктне спілкування з Іншим у просторі культури.</p> <p>Спілкування засобами медіа та з медіаперсоною. Розвиток спільного (мережевого) мислення засобами соціальних мереж, що сприяє формуванню здатностей критикувати і змінювати гіпотези, знаходити помилки, перевіряти та спростовувати певні погляди та теорії. Формування у соціальних мережах толерантності шляхом розширення горизонтів спілкування з індивідами з інших соціокультурних просторів. Опанування децентрованих моделей взаємодії у соціальній мережі.</p> <p><i>Проекти.</i> Аналіз поширених рекламних роликів: разом знайдіть і розпізнайте в них ознаки залякування, перебільшення, обману, маніпуляцій. Розвіювання міфів про надзвичайну красу, ідеальну зовнішність і вічну молодість кінозірок, артистів та інших медіа-героїв. Соціальна реклама. Пошук з дітьми в інтернеті та обговорення зразків соціальної реклами на різні теми: попередження куріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин, безпечна поведінка на дорозі, запобігання насильству тощо.</p> <p>Спілкування з соціокультурним Іншим. <i>Тематика текстів та висловлень.</i> Інший в українському національному характері. Інший у мистецтві. Найвидатніші</p>	<p>Здатність до використання соціальних мереж із різною метою: критика та зміна гіпотез, знаходження помилок, перевірка та спростування поглядів.</p> <p>Усвідомлює необхідність толерантного ставлення до людських відмінностей. Виявляє толерантність у взаємодії з однолітками та дорослими. Усвідомлює, що є інша точка зору. Виявляє в поведінці терпиме ставлення до інших точок зору та вміє толерантно та обґрунтовано пояснити свою позицію. Вміє розпізнавати в рекламі ознаки залякування, перебільшення, обману, маніпуляцій. Розуміє штучність створення іміджу медіа-героїв. Виявляє здатність до розпізнання міфів щодо медіа-героїв. Обізнаний з негативними наслідками куріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин, безпечною поведінкою на дорозі, запобігання насильству тощо.</p> <p>Усвідомлює, що Інший представлений у культурі. Реалізуючи комунікативний намір та мету</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>постаті вітчизняної й світової культури. Інший у сімейних цінностях, реліквіях, ідеалах. Мій життєвий і професійний вибір.</p> <p>Усвідомлення причин та прогноз протікання соціально-комунікативних ситуацій.</p> <p>Розуміння ситуацій співпраці.</p> <p>1. Ситуація співпраці з однолітками з розподілом функцій. У цій ситуації відбувається перехід з позиції учня на позицію вчителя, який себе навчає самостійно чи з допомогою інших людей.</p> <p>2. Ситуація співпраці з дорослим з розподілом функцій. Зазначена ситуація відрізняється від попередньої тим, що партнером учня виступає не одноліток, а дорослий.</p> <p>3. Ситуація взаємодії з однолітками без чіткого поділу функцій.</p> <p>4. Ситуація конфліктної взаємодії з однолітками.</p> <p>Останні дві ситуації дозволяють виділити індивідуальні стилі співробітництва характерні для дітей: схильність до лідерства, підкорення, агресивність, індивідуалістичні тенденції.</p> <p>Виокремлення конфліктно насиченого епізоду літературного твору, де герої знаходяться в ситуації міжособистісного конфлікту. Визначення конфліктних позицій, носіями яких виступають герої.</p> <p>Розподіл ролей між учнями, виходячи з первинної діагностики</p>	<p>послугується текстами та висловлюваннями, що виражають соціокультурного Іншого.</p> <p>Учень виявляє здатність сформулювати питання, що допомагає віднайти інформацію, якої бракує для успішної дії, що є істотним показником його навчальної ініціативності.</p> <p>Здатність учня виявляти ініціативу в ситуації невизначеного завдання: з допомогою питань отримувати інформацію, якої бракує.</p> <p>Учень виявляє у взаємодії з однолітками схильність до лідерства, підкорення, агресивність, індивідуалістичні тенденції.</p> <p>Усвідомлення і довільна регуляція своїх почуттів, переживань і емоційних станів у взаємодії.</p> <p>Здатність до емоційної ідентифікації з будь-яким героєм літературно-художнього твору.</p> <p>Здатність подивитися на себе з боку, скорегувати негативні вияви та сформувати позитивні уявлення про власні реальні якості суб'єкта спілкування.</p> <p>Здатність до осмислення продуктивних стратегій в ситуації конфлікту.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>рівня сформованості конфліктної позиції. Організація ціннісно-сислової діяльності учнів з осмислення продуктивності і непродуктивності конфліктних позицій. Виділення та характеристика конфліктного зіткнення; аналіз емоційного стану; виявлення причини, що спонукала вступити в конфлікт; доведення зайнятої опонентом у суперечці позиції («агресор», «спостерігач», «відповідальний опонент»).</p> <p>Розуміння і реалізація комунікативних актів, як складника соціально-комунікативних ситуацій.</p> <p>Планування комунікативної ситуації, тобто здійснення проблемного аналізу комунікативної ситуації, врахування її ресурсів і можливостей, що ведуть до реалізації намічених цілей.</p> <p>У відповідності з соціально-комунікативною ситуацією здатність до реалізації комунікативних актів у яких відбувається втілення комунікативної інтенції (наміру), мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості.</p> <p>Комунікативні акти для надання інформації та взаємного поповнення знань: <i>повідомлення, звістки, оголошення, інформування, поради, рекомендації, пропозиції.</i></p> <p>Комунікативні акти для здійснення спрямованого впливу на співрозмовника: <i>заохочення, покарання, прохання, закликання, навіювання, спонукання, стимулювання, переконання, колективне визнання.</i></p> <p>Типи комунікативних реакцій у ситуаціях спілкування.</p>	<p>Здатність до осмислення непродуктивних стратегій в ситуації конфлікту. Здатність до обґрунтування за допомогою рефлексивного сприймання кращого стилю поведінки в даній ситуації. Проживання ситуацій провокаційного вибору.</p> <p>Здатність до планування комунікативної ситуації у зв'язку з досягненням цілей спілкування.</p> <p>Виражає комунікативний намір та мету для надання інформації та взаємного поповнення знань через висловлювання: <i>повідомлення, звістки, оголошення, інформування, поради, рекомендації, пропозиції.</i></p> <p>Виражає комунікативний намір та мету для здійснення спрямованого впливу на співрозмовника через висловлювання: <i>заохочення, покарання, прохання, закликання, навіювання, спонукання, стимулювання, переконання, колективне визнання.</i></p> <p>Здатність до осмислення продуктивних та</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>Ознайомлення учнів із різними типами реакцій: когнітивними та афективними, конструктивними та деструктивними, спрямованими на зовнішні обставини чи на себе.</p> <p>Цінності спілкування (міжсуб'єктного та внутрішньосуб'єктного) з Іншим. Цінність пізнання. Створення педагогічних умов, за яких підліток відчуває себе першовідкривачем знання, залучається до експериментальної діяльності, емоційно переживає процес пізнання. Формуючи цінність пізнання, слід враховувати психологічні особливості підлітків з ЗПР, перш за все вибіркове ставлення до пізнавальної діяльності та залежність від емоційних аспектів та процесу пізнання. Тому навчання має емоційно прийматися підлітком, викликати інтерес і позитивні емоції, а конкретні знання мають бути осмисленими та затребуваними в діяльності. У навчальній діяльності слід заохочувати цінності: <i>ініціативу і самостійність</i>.</p> <p>Цінність Я. У навчальному закладі повинні бути створені умови для: пізнання учнями своїх індивідуальних характеристик; розвитку потреби у визнанні; виникнення інтересу до свого життя і прагнення перетворювати себе, перевтілювати та висловлювати себе; розвитку потреби втілювати в життя свій особистісний потенціал. Розвиток цінності Я передбачає включення підлітків із ЗПР у спортивно-змагальницьку, творчу та інтелектуальну діяльність у формі</p>	<p>непродуктивних реакцій в комунікативній ситуації. Здатність до обґрунтування за допомогою рефлексивного сприймання кращого стилю поведінки в даній ситуації.</p> <p>Здатність до осмислення цінностей пізнання. У спілкуванні намагається виявляти цінності пізнання: <i>ініціативу і самостійність</i>.</p> <p>Здатність до осмислення цінностей Я. У спілкуванні намагається виявляти цінності Я: <i>доброзичливість, зацікавленість, розуміння, асертивність, діалог</i>.</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>колективних загальношкільних заходів, класних вечорів, клубної діяльності. Важливим є формування цінностей – <i>доброзичливості, зацікавленості, розуміння, асертивності, діалогу.</i></p> <p>Цінність Іншого. В цінності Іншого необхідно розвивати критичність, одночасно створюючи умови для усвідомлення значущості іншої людини, прийняття її індивідуальності та усвідомлення причетності до вчинків навколишніх для взаєморозуміння в міжособистісній взаємодії. Дієвим фактором вдосконалення цінності Іншого є «Школа спілкування», що проводиться психологом у формі соціально-психологічного тренінгу. Важливим є формування цінностей – <i>дружби, толерантності, поваги, довіри, взаєморозуміння, співчуття, співпереживання.</i></p> <p>Цінність суспільно-корисної діяльності. Суспільно-корисна діяльність є значущою для підлітків із ЗПР. Стимулювання соціальної активності реалізується шляхом організації різних форм соціально-значущої діяльності і цілеспрямованої участі підлітків у доступному перетворенні навколишнього світу. Варто приділити увагу присвоєнню цінностей суспільно-корисної діяльності – <i>взаємодії, співробітництва, співтворчості.</i></p> <p>Цінність відповідальності. Навчання підлітків способам організації поведінки. Цілеспрямоване формування відповідальної поведінки шляхом прилучення до</p>	<p>Здатність до осмислення цінностей Іншого. У спілкуванні намагається виявляти цінності Іншого: <i>дружбу, толерантність, повагу, довіру, взаєморозуміння, співчуття, співпереживання.</i></p> <p>Здатність до осмислення цінностей суспільно-корисної діяльності. У спілкуванні намагається виявляти цінності суспільно-корисної діяльності: <i>взаємодію, співробітництво, співтворчість.</i></p> <p>Здатність до осмислення цінностей відповідальності. У спілкуванні намагається виявляти цінності</p>

Зміст корекційно-розвиткової роботи (реалізує вчитель-логопед і вчитель-дефектолог)	Очікувані результати корекційно-розвиткової роботи (учень /учениця)
1	2
<p>профілактичних заходів із подолання соціального інфантилізму, що передбачають вироблення низки важливих здібностей: приймати рішення і оцінювати їх наслідки, критично мислити, самовиражатися прийнятними способами, усвідомлено робити вибір та зважувати свої можливості. До цінностей відповідальності відносимо: <i>духовність, свободу, любов, рішення, вибір.</i></p> <p>Здійснення цілепокладання в спілкуванні, тобто присвоєння цінностей спілкування та втілення комунікативних цілей в ціннісній поведінці.</p>	<p>відповідальності: <i>духовність, свободу, любов, рішення, вибір.</i></p>

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ І РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ В УЧНІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

1. Бабяк О. О. Формування афективного компонента міжособистісних стосунків у підлітків із ЗПР в шкільній групі / О.О. Бабяк // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови/ [за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої]. – К., 2013, – Випуск 4. – Частина 2. – С. 29–40.
2. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник / Ф.С. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 304 с. – (Серія «Альма-матер»).
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф.С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с. – (Альма-матер).
4. Безрукова О.А. Междисциплинарный подход к изучению и коррекции системных нарушений речи [Электронный ресурс] / О.А. Безрукова / Актуальные проблемы профилактики и коррекции нарушений письменной речи: сб. ст. междуна. науч.-практ. конф., 11 декабря 2007 г. / под общ. ред. В.Н. Скворцова. – СПб.: РГПУ, 2007 – Режим доступа к ресурсу: http://www.fonema.ru/library.php?iq=show&lb_id=263.
5. Бершанская Ольга Николаевна. Антиципация как средство повышения активной и осознанной деятельности младших школьников на уроках литературного чтения: диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.02 / Бершанская Ольга Николаевна; [Место защиты: Моск. пед. гос. ун-т]. – Киров, 2009. – 286 с.: ил.
6. Богданова Л. И. Формирование текстовой компетенции в процессе рецепции и продукции текстов / Л.И. Богданова // Вестник Московского университета. Сер. 19, Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2014. – № 1. – С. 11–19.
7. Гавриченко О.В. Особенности саморепрезентации в Интернет-дневниках подростков и молодежи [Электронный ресурс] / О.В. Гавриченко Т.В. Смолякова // Психологические исследования: электрон. науч. журн. 2008. – № 1(1). – URL: <http://psystudy.ru>.
8. Галаєвська Л. Реалізація соціокультурної змістової лінії на уроках рідної (української) мови в 5-му класі / Л. Галаєвська // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 8. – С. 12–18.
9. Голуб Н. Системно-комплексний і діяльнісний підходи у діагностиці та корекції порушень писемного мовлення у молодших школярів із ЗНМ / Н. Голуб // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2015. – № 4. – С. 69–75.
10. Голуб Ніна Навчання діалогічного мовлення учнів 5-7 класів на уроках української мови (методичні рекомендації) / Ніна Голуб, Людмила Галаєвська // Українська мова і література в школі. – 2015. – № 5/6. – С. 57–62.
11. Голуб Ніна Навчання діалогічного мовлення учнів 5-7 класів на уроках української мови (методичні рекомендації) / Ніна Голуб, Людмила Галаєвська // Українська мова і література в школі. – 2016. – № 1. – С. 45–52.

12. Гольшкіна Л.А. Текстовая компетенция как ценностная доминанта современного образования: риторический подход / Л.А. Гольшкіна // Философия образования. – 2011. – №1 (34). – С. 129–135.
13. Гончарук Н. М. До проблеми класифікації комунікативних актів у психологічних дослідженнях [Електронний ресурс] / Н. М. Гончарук // Проблеми сучасної психології. – 2015. – Вип. 28. – С. 94–105. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2015_28_9
14. Гончарук Н. М. Методологічна схема психологічного аналізу комунікативної ситуації [Електронний ресурс] / Н. М. Гончарук // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 24. – С. 131–146. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2014_24_14
15. Горячева Т.Г. Программа групповой работы с детьми при проведении сенсомоторной коррекции / Т.Г. Горячева // Психолог в детском саду. – 2006. – №3. – С. 37–51.
16. Гребенникова Е. В. Межличностное общение как маркер эффективной социализации подростков с задержкой психического развития / Е.В. Гребенникова, И.Л. Шелехов, И.И. Лялина // Научно-педагогическое обозрение. Pedagogical Review. – 2016. – Выпуск № 1 (11). – С. 26-30.
17. Грибанова Г.В. Психологическая характеристика личности подростков с задержкой психического развития / Г.В. Грибанова // Дефектология. – 1986. – № 5. – С. 7–9.
18. Дзуткоева Е. Г. Общение как условие социальной адаптации подростков с задержкой психического развития и без отклонений в развитии / Е.Г. Дзуткоева // Дефектология. – 1999. – № 2. – С. 19–25.
19. Ивлева М. Г. Нарушения формирования просмотрового чтения у учащихся с задержкой психического развития / М.Г. Ивлева, Л.В. Лопатина // Сибирский педагогический журнал / ФГБОУ ВПО «Новосиб. гос. пед. ун-т». – Новосибирск, 2013. – № 3 (июнь). – С. 233–236.
20. Ивлева М. Г. Особенности предпосылок формирования коммуникативного чтения у учащихся с задержкой психического развития / М.Г. Ивлева // Специальное образование: научно-методический журнал / ФГБОУ ВПО «Уральск, гос. пед. ун-т»; Ин-т спец. образования. – Екатеринбург, 2012. – № 2 (26). – С. 58–66.
21. Ивлева Мария Геннадьевна. Логопедическая работа по развитию смыслового чтения у учащихся с задержкой психического развития: диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.03 / Ивлева Мария Геннадьевна; [Место защиты: Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена]. – Санкт-Петербург, 2013. – 261 с.: ил.
22. Калініна Т.С. Програма формування соціально-психологічної компетентності у молодших підлітків із затримкою психічного розвитку / Т.С. Калініна // Особлива дитина: навчання і виховання (науковий, навчальний, інформаційний журнал). – 2014. – № 2. – С. 56–61.
23. Ковшиков, В.А. Психолінгвістика. Теория речевой деятельности: учебник для вузов / В.А. Ковшиков, В.П. Петухов. – Астрель, 2007. – 318 с.

- 24.Кравець Н. П. Корекційна спрямованість читацької компетентності розумово відсталих учнів / Н. П. Кравець // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 20(2). – С. 114-123. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_20\(2\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_20(2)_16).
- 25.Кузь Н. А. Особенности изучения письма у учащихся с задержкой психического развития, обучающихся в 5-9-х классах / Н.А. Кузь // Сибирский педагогический журнал. – 2007. – № 10. – С. 338–345.
- 26.Кузь Н.А. Прикладные аспекты исследования регуляторных функций в письме учащихся с ЗПР / Н.А. Кузь // Электронный журнал «Вестник Новосибирского государственного педагогического университета». – 2013. – 4(14). – С. 19–26.
- 27.Кучеренко М.А. Модель текстовой деятельности как процесс формирования у учащихся умений понимания учебного текста / М.А. Кучеренко, Т.В. Ильясова // Вестник ОГУ. – Оренбург, 2007. – Вып. 3. – С.62–68.
- 28.Лелеко В. Застосування герменевтичного підходу до вивчення тексту / В. Лелеко // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 10. – С.142–145.
- 29.Лопатинська Н.А. Трансдисциплінарний підхід до вивчення системних порушень мовлення / Н.А. Лопатинська // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 7, у 2 т./ за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова.– Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. – Т.1. – С. 216–225.
- 30.Матанцева Т. Н. Личностная саморегуляция как фактор саморазвития подростков с задержкой психического развития / Т.Н. Матанцева // Научный журнал «Вестник ВятГГУ». – Киров, 2014. – № 11. – С. 255–260.
- 31.Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів: монографія / [О. Т. Барішполець, О. Л. Вознесенська, О. Є. Голубєва, Г. В. Мироненко, Л. А. Найдьонова, Н. О. Обухова Н. І. Череповська] ; за наук. ред. Л. А. Найдьонової, Н. І. Череповської ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – К. : Міленіум, 2014. – 348 с.
- 32.Микадзе Ю.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция школьников / Ю.В. Микадзе, Н.К. Корсакова. – М.: Интелтех, 1994. – 64 с.
- 33.Мироненко Г. В. Типологія темпоральних стилів взаємодії особистості з медіареальністю / Г.В. Мироненко // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – 2015. – Вип. 35. – С. 244–257. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2015_35_23.
- 34.Мосунова Л. А. Структура и развитие смыслового понимания художественных текстов / Л. А. Мосунова. – М. : ПЕР СЭ-Пресс, 2006. – 336 с.
- 35.Найдьонова Л. М. Психологічні особливості сприймання екранної інформації в підлітковому віці / Л. М. Найдьонова // Актуальні проблеми психології. – 2015. – Т. 12, Вип. 21. – С. 267–275. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsu_h_2015_12_21_29.

- 36.Омельченко І.М. Навчальні програми для 5-9 (10) класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. Українська література (для закладів українською і російською мовами навчання) 5 класи. [Електронний ресурс] /За ред. А. Колупаєвої, Т. Сак / І.М. Омельченко. – К., 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://iitzo.gov.ua/korektsijna-ta-inklyuzyvna-osvita/prohramno-metodychne-zabezpechennya/> або http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/693/navchalni_programi11/.
- 37.Омельченко І.М. Навчальні програми для 5-9 (10) класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. Світова література (для закладів з українською мовою навчання) 5 класи. [Електронний ресурс] /За ред. А. Колупаєвої, Т. Сак / І.М. Омельченко. – К., 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://iitzo.gov.ua/korektsijna-ta-inklyuzyvna-osvita/prohramno-metodychne-zabezpechennya/> або http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/693/navchalni_programi11/.
- 38.Омельченко І.М. Навчальні програми для 6-9 (10) класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. Українська література (для закладів українською і російською мовами навчання) 6-7 класи. [Електронний ресурс] /За ред. А. Колупаєвої, Т. Сак / І.М. Омельченко. – К., 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebam/navchalni-programi.html>.
- 39.Омельченко І.М. Навчальні програми для 6-9 (10) класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. Українська література (для закладів українською і російською мовами навчання) 8-9 класи. [Електронний ресурс] /За ред. А. Колупаєвої, Т. Сак / І.М. Омельченко. – К., 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://iitzo.gov.ua/korektsijna-ta-inklyuzyvna-osvita/prohramno-metodychne-zabezpechennya/> або http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/693/navchalni_programi11/.
- 40.Омельченко І.М. Навчальні програми для 6-9 (10) класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. Українська мова (для закладів українською і російською мовами навчання) 8-9 класи. [Електронний ресурс] /За ред. А. Колупаєвої, Т. Сак / І.М. Омельченко. – К., 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://iitzo.gov.ua/korektsijna-ta-inklyuzyvna-osvita/prohramno-metodychne-zabezpechennya/> або http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/693/navchalni_programi11/.
- 41.Омельченко І.М. Напрями логопедичної роботи з корекції порушень мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку / І.М. Омельченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). – Луганськ : ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка – 2011. – №23 (234). – С. 181–187.

- 42.Омельченко І.М. Особливості впливу механізмів психологічного захисту на процес особистісного становлення підлітків і юнаків із заїканням / І.М. Омельченко, Л.В. Лисенко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). – Луганськ : ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка – 2011. – №14 (225). – С. 36–43.
- 43.Омельченко І.М. Передумови дослідження механізмів психологічного захисту в підлітків і юнаків із заїканням /І.М. Омельченко, Л.В. Лисенко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. «Корекційна педагогіка та спеціальна психологія» : зб. наук. пр. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – №16. – С. 301–304.
- 44.Омельченко І.М. Спілкування як комунікація, взаємодія і діалог із Іншим: суб'єктний підхід / І.М. Омельченко // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 28. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – С. 375–384.
- 45.Пригода Зоряна Степанівна. Корекція дизорфографій в учнів 5-6 класів з тяжкими порушеннями мовлення : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 /Пригода Зоряна Степанівна ; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. – Київ, 2014. – 19 с. : рис.
- 46.Рождественская Л. Формирование навыков функционального чтения. Пособие для учителя. [Электронный ресурс] / Л. Рождественская, И. Логвина. – Режим доступа к ресурсу – <http://umr.rcoikoit.ru/dld/metodsupport/frrozhddest.pdf>
- 47.Сак Т. Концепція науково-методичного забезпечення формування навчальної діяльності учнів із затримкою психічного розвитку (Проект) / Т. Сак, Л. Прохоренко, І. Омельченко, І. Логвінова, О. Бабяк // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2015. –№ 3. – С. 7–17.
- 48.Севостьянова С.С. Эмоциональные особенности и формирование коммуникативной компетенции у подростков с задержкой психического развития [Электронный ресурс] / С.С. Севостьянова, Л.Е. Бродельщикова. – Режим доступа к ресурсу: http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2014/Psihologia/6_171467.doc.htm
- 49.Семенюк О.А. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 240 с. (Серія «Альма-матер»).
- 50.Сидоренко В. Технологія кооперативного навчання в процесі формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів (дидактичний інструментарій) / В.В. Сидоренко // Українська мова і література в школі. – Київ, 2014. – № 8. – С. 8–15.
- 51.Сидоренко, В.В. Формування синтаксичної й пунктуаційної компетентностей учнів 8-9 класів засобами технології кооперативного навчання / В.В. Сидоренко // Українська мова і література в школі. – Київ, 2015. – (154). – С. 7–14.

52. Симерницкая Э.Г. Мозг человека и психические процессы в онтогенезе / Э.Г. Симерницкая. – М. : МГУ, 1985. – 189 с.
53. Федорович Л. О. Аналіз теорії і практики підготовки вчителя-логопеда до професійної діяльності в умовах розбудови національної освіти / Л.О. Федорович // Актуальні питання корекційної освіти. – 2012. – Вип. 3. – С. 254–263
54. Федорович Л.О. Організація логопедичної роботи з підлітками і дорослими: навчально-методичний посібник / О.Г. Бугаєць Л.О. Федорович. – Полтава, 2004. – 64 с.
55. Федорович Л.О. Використання мультимедійних технологій у корекції мовлення дітей / Л.О. Федорович // Соціальна педіатрія. Випуск III. Зб. наукових праць. – К.: Інтермед, 2005. – С. 344–346.
56. Фисенко Т.И. Развитие навыков смыслового чтения при работе с различными текстами на уроках в 5–11 классах [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.kreativ-didaktika.ru/> 16.
57. Чаплінська Ю. С. Особливості парасоціальних стосунків: аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду досліджень / Ю.С. Чаплінська // Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери: соціальні виміри сучасності. – 2014. – №4. – С. 98–106.
58. Чередніченко Н. В. Психолінгвістичний підхід до вивчення причин та механізмів виникнення дизорфографії у молодших школярів із вадами мовленнєвого розвитку [Електронний ресурс] / Н.В. Чередніченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2014. – Вип. 27. – С.220–225. –Режим доступу:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_27_48
59. Шевчук Л.І. Навчальні програми для 6-9 (10) класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. Українська мова 5 класи. [Електронний ресурс] / За ред. А. Колупаєвої, Т. Сак / Л.І. Шевчук. – К., 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://iitzo.gov.ua/korektsijna-ta-inklyuzyvna-osvita/prohramno-metodychne-zabezpechennya/> або http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/693/navchalni_programi11/
60. Шевчук Л.І. Навчальні програми для 6-9 (10) класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. Українська мова 6-7 класи. [Електронний ресурс] / За ред. А. Колупаєвої, Т. Сак / Л.І. Шевчук. – К., 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://iitzo.gov.ua/korektsijna-ta-inklyuzyvna-osvita/prohramno-metodychne-zabezpechennya/> або http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/693/navchalni_programi11/
61. Шешукова Н. Н. К вопросу об организации психологической работы по оптимизации межличностных отношений младших подростков с задержкой психического развития со сверстниками // Н.Н. Шешукова // Вектор науки

Тольяттинского государственного университета. Серия: Педагогика, психология. – 2011. – Выпуск № 3. – С. 334–336.

62. Шипилова Е. А. Модель педагогических условий обучения младших подростков с пониженной обучаемостью (ЗПР) / Е.А. Шипилова // Практическая психология и логопедия. – 2004. – № 4. – С. 75–77.

ДОДАТКИ

Словник цінностей спілкування з Іншим

Цінності пізнання

Ініціатива – наявність у суб'єкта здатності до самостійної дії, що змінює власний стан, всупереч природній інерції.

Самостійність – здатність самому ставити свої цілі і самому їх досягати, здатність вирішувати свої проблеми за свій рахунок.

Цінності Я

Доброчливість – здатність не лише відчувати, а й виявляти свою уважність і симпатію, вміння приймати іншого навіть тоді, коли не схвалюєш його вчинки, готовність підтримати інших.

Зацікавленість – стан, пов'язаний з інтересом до чогось чи до когось, супроводжується виявом уваги.

Розуміння – психологічний стан, який виражає собою правильність ухваленого рішення і супроводжується відчуттям упевненості в точності сприймання або інтерпретації будь-якої події, явища, факту.

Асертивність – гармонійна комбінація властивостей особистості, що виявляється у природній, чесній поведінці стосовно себе та оточуючих людей, уміннях і навичках етично допустимого спілкування в конкретній ситуації при поєднанні з упевненістю, позитивною самооцінкою та за обов'язкової поваги до прав інших людей.

Діалог – двосторонній обмін інформацією (розмова, спілкування) між двома людьми у вигляді питань та відповідей. Взаємодія властивих учасникам різних смислових позицій є основою для розрізнення зовнішнього і внутрішнього діалогів: у зовнішньому діалозі різні взаємодіючі смислові позиції розвиваються реальними співрозмовниками, у внутрішньому – різні взаємодіючі смислові позиції розвиваються одним і тим же суб'єктом. Людина в діалозі завжди є суб'єктом звернення (інтенційності) до Іншого.

Цінності Іншого

Дружба – безкорисливі особисті взаємовідносини між людьми, засновані на довірі, щирості, взаємних симпатіях, спільних інтересах та захопленнях.

Толерантність – це здатність без агресії сприймати думки, поведінку, форми самовираження та спосіб життя іншої людини, які відрізняються від власних.

Повага – відображає оцінку почуття гідності того, на кого спрямована дана оцінка. Вона базується на визнанні високих якостей кого-небудь, відносно яких проводиться ця соціальна оцінка.

Довіра – позначення відкритих, позитивних взаємовідносин між людьми (сторонами довіри), що відображають впевненість у порядності й доброзичливості іншої сторони, з котрою довіряючий знаходиться в тих чи інших відносинах, що базується на його досвіді.

Взаєморозуміння – це таке розшифрування партнерами повідомлень і дій одне одного, яке відповідає їх значенню з погляду їхніх авторів. Виокремлюють три рівні взаєморозуміння: згоду (взаємопогоджені оцінки ситуації та правила поведінки учасників спілкування), осмислення або розуміння (коли виникає впевненість в адекватності своїх уявлень іншою особою) та співпереживання (здатність урахувати стан співрозмовника).

Співчуття – чуйне ставлення до горя Іншого, до чийось переживань.

Співпереживання – об'єднання свого переживання і переживання іншої людини, спільне переживання.

Цінності суспільно-корисної діяльності

Взаємодія – рівень і форма комунікативної діяльності, що зумовлена суб'єктивно значущими для її учасників мотивами, в процесі якої відбувається взаємна активація (збудження) і актуалізація (зміна, розвиток) їх суб'єктивностей, взаємне одкровення і перетин внутрішніх суб'єктивних просторів, символічне проникнення суб'єктів один в одного.

Співробітництво – спільна справа в якій двоє або більше людей або організацій працюють разом задля досягнення спільних цілей. Результатом такої взаємодії можуть бути партнерські стосунки, побудовані на рівноправності суб'єктів взаємодії, їхній взаємній відповідальності та довірі під час досягнення спільної мети.

Співтворчість – це суб'єкт-суб'єктна взаємодія, під час якої суб'єкти взаємодії об'єднані творчим діалогом-пошуком нерозкритих потенційних можливостей з метою активного саморозвитку і самовираження особистості кожної людини.

Цінності відповідальності

Духовність – творча спрямованість, наснага людини; певний тип світовідношення: триєдність ставлення до абсолюту, до світу – природи, суспільства, інших людей, самого себе. Виходить з розуміння людини як духовної істоти, означає, що ми визначаємо за нею безумовне право на духовне самостворення, самодіяльність, тобто сприймаємо її як справжнього суб'єкта власної життєдіяльності, який несе відповідальність за її здійснення.

Свобода – ставлення людської суб'єктивності до власної волі, вміння підпорядковувати її загальнолюдським смислам і цінностям, нормам універсального спілкування. Освоєння зовнішньої реальності й моральний контроль над самим собою постають двома рівною мірою важливими моментами справжньої людської свободи.

Любов – це інтимне, глибоке почуття, котре характеризується високою емоційно-духовною напруженістю, це галузь реалізації цінності «переживання» Іншого в усій його своєрідності й неповторності.

Рішення – це результат вибору з кількох альтернатив, що містить програму дій для досягнення поставленої цілі.

Вибір – акт моральної діяльності, який полягає в тому, що людина, виявляючи свою суверенність, самовизначається стосовно системи цінностей і способів їх реалізації в лінії поведінки чи окремих вчинків.